

1.) RMK. I.

735a.

(Teljes.)

2.) RMK. I. 735b.

(Teljes.)

P. List

568.

gloriam Titius Arno.
JOH. AMOS COMENII
I A N V A
LINGUÆ LATINÆ
referata aurea. *RMH I*

Sive 735/a
S E M I N A R I U M
Linguæ Latinæ & Scientiarum
omnium.

H O C E S T
Compendiosa LATINAM & aliam,
quamlibet Linguam, unâ cum Scientiarum
& Aritum fundamentis, perdiscendi Metho-
dus, sub Titulis centum, Periodis mille
comprehensa.

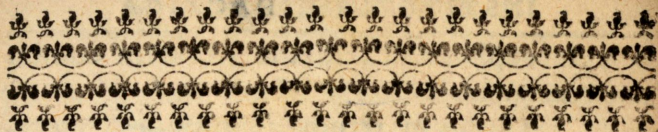
ET
In usum Scholæ Varadiensis, juxta Belgarum editio-
nem postremam, accuratam & auctam, in Hun-
garicam Linguam translata.

Per
STEPHANUM BENIAMIN SZILAGY
ejusdem Scholæ Rectorem.

Æstimat ut sapiens precio, non pondere gemmas:
Utilitate probat sic quoque mentis opus.

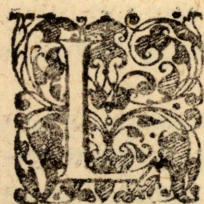
B A R T P H Æ,

Typis JACOBI KLÖSZ, An. C. 1643.

INSTITUTIO DIDACTICA

*De usu & ratione docendi Januam
Linguae Latinae.*

Ector amice: qui nucleum
esse vult, nucem frangat oportet, inquit COMENIUS noster.
Siquis ergò nucleum JANUAE
LINGUARUM esse cupit; usum
ejus modumque docendi, ante omnia perdis-
cat oportet.

Usum primò indicabimus breviter, de in-
modum docendi.

1. Quod rerum totius naturæ, artis, nec
non scientiarum nomina, brevibus compre-
hendantur sententiis in hac Janua, magnum
ingenii & memoriæ levamen est: nuda enim
vocabula, prout in lexicis & nomenclaturis
describuntur, difficulter admodum ediscun-
tur, & longè difficilior memoria retinentur:
Quia non informant judicium.

2. Res ipsæ cum vocabulis docentur.

hæc & explicantur, divino quodam combinationis artificio.

3. Omnium rerum definitiones, genera, species, differentias, formas & fines earum ac proprietates in hoc libello reperire licet.

4. Quod verò methodum attinet, generalia specialibus, naturalia artificialibus atque moralibus, præmittuntur eleganti ordine, adeoque tituli singulorum capitum sunt, veluti genera, specierum in isto capite occurrentium.

5. Si quis hanc Januam accuratè, ac distinctè legere, vocesque in ea occurrentes eleganter pronunciare, noverit; omnes alios libros accuratè legere, & inter loquendum voces eleganter pronunciare poterit.

6. Qui omnes voces hujus libelli Ethimologicè examinare, constructionumq; syntacticarum regulas & rationes reddere sciverit, optimus erit Grammatista, nec hæsitabit in lectione bonorum authorum.

7. Phrasium quoque copiam hinc elicere, & easdem variare poterit bonus Præceptor.

8. Occasiones historiarum tam naturalium, quam artificialium & moralium, tot sunt ferè, quot voces peculiares.

9. Si

9. Si vocum origines, per totam Januam pueris inculcet fidelis Magister; magnam discipuli Græcarum vocum cognitionem comparabunt, intimamque & formalem vocum significationem ex derivationibus illis ediscunt.

10. Exercitiorum denique styli, tam ligati quam soluti uberrima seges in hac reperitur Janua. Tantos mempe usus habet exiguus iste libellus! quem si quis memoria teneat, & perfectè loqui, & de cunctis rebus eleganter disserere poterit.

Porrò docendi modus hancce Januam, pro discipulorum captu & varietate diversus est. Nos pro diversitate quatuor classium, Grammaticæ, Syntacticæ, Poeticæ ac Rhetoricæ, ita nunc docemus & imposterum docebimus D E O volente.

In classe Grammatica Grammaticè: Id est, Grammaticum ejus usum demonstramus hoc modo:

1. Certum quotidie pensum proponimus; illud clarè, distinctè & eleganter prælegimus; accuratam vocum pronunciationem, vocis moderationem, punctorum deniq; rationem observantes ubique.

2. Discipulos idem pensum clarè, distinctè, & eleganter, perlegere, accuratam pro-

nunciationem, vocis moderationem, punctorumque rationem observare jubemus.

3. Singulas voces quid significant, explicamus ut cum vocibus res ipsas intelligant: ignora illis & nondum visa, demonstramus ad oculum, si fieri secus non possit, per figuras & imagines.

4. Stylum ex eadem prælectione hungaricum periphrastice exhibemus.

5. In examine, testâ manibus translationis Hungaricæ columnâ, per singulas voces & sententias exponere jubemus.

6. Singulas voces per accidentia octo partium orationis deducimus.

7. Derivationes vocum & origines cum formali vocum significatione indicamus.

8. Faciliores constructionum formulas pueris proponimus: & regulas applicamus, ut eos ad classem Syntacticam præparemus.

9. Pensum quotidianum altero quovis die, totius autem septimanæ, singulis diebus Mercurii & Sabbathi, promptâ memoriâ recitare jubemus.

10. Eandem Januam interdum clarè ac distinctè, ac si perorarent, proponere & pueriles disputationes exercere inter se præcipimus.

Exem-

Exemplum hîc ejusmodi exanimis Grammatici addere, supervacaneum esse puto; cum sciam hunc modum examinandi, vulgarem & omnibus notum esse.

Origines autem vocum Præceptores inquire possunt, in Lexico Ethymologico Martiniæ Martini, Becmanni, Coldingii, Mochingeri, Indice Januæ Linguarum editionis Dantiscanæ, & aliis hujusmodi libris. Pensum, verò illud Januæ Linguarum ita disponimus in classe Grammatica, ut intra spatium unius anni, totam absolvere possint.

In classe verò Syntactica, eandem Januam docemus, tali processu:

1. Cum in classe Grammatica, bona ex parte contextum Januæ perdidicerunt pueri, duplum pensum resumimus ut seminianno totam absolvere possimus, eamque rursus, clarè, distinctè, & eleganter prælegimus.

2. Res ipsas vicissim clarius paulò, & uberrius quàm antea explicare pergimus, ut eadem quæ antehac perceperant, in memoriam revocent.

3. Stylum duplicem aliquantulo gravio-rem, Hungarico-Latinum, & Latino-Hungaricum, ex eodem penso, quotidie exhibemus & corrigimus.

25

Phra-

4. Phrases occasione verborum elicimus Latinas & Hungaricas, easdem quæ sunt in Janua, periphrastice exponemus & circumscribimus.

5. Difficiliores etiam quæstiones Ethymologicas inferimus examini, cum difficiliorum necessitas verborum postulat.

6. Syntacticè construimus, & easdem constructiones variamus.

7. Chrias & breves materias carminum quoque majoribus, qui promovendi erunt in classem Poeticam, ut jam ipsi volitare ac judicium inventionibus exercere queant, exhibemus.

8. Singulis diebus Mercurii, & Sabbathi, post exercitium Catecheticum, aliquos perorare jubemus, ex charta solum, ne fatigentur tenera ingenia: ut actionem & pronuntiationem oratoriam à teneris annis ediscant.

9. Textum Januæ Latinum, hic etiam à memoria puerorum fideliter exigimus.

10. Interdum recreationis ergo de hac vel illa materia, extempore disserere jubemus discipulos, bonorum Authorum quoque fructuosam lectionem commendamus: elegantiarum item, & modorum loquendi formulas, configandi & in usum convertendi artificium ostendimus.

Lectio

Lectio lecta valet decies repetita placebit.

In classe Poëtica etiam veluti cynosuram D E O volente, habebimus eandem Januam linguæ Latinæ, tali ordine.

1. Idem pensum resumemus quotidie, quod in Syntaxi, ut eodem spatio semestri cursum Poëticum absolvere queamus.

2. Idem pensum semel perlegemus, & explicabimus Poëticè; Mythologias videlicet, Poëtarum ex rebus naturalibus artificialibus & moralibus enarrantes, juxta Natalis Comitum manuductionem.

3. Phrases Poëticas eliciemus & variè circumscribimus.

4. Syllabarum quantitates per singulas voces examinabimus, secundum præcepta Emanuelis, versibus comprehensa, quos postremæ editioni Grammaticæ Alvincianæ inservimus.

5. Materias carminis ex eodem penso binas dabimus: Interdum & Poëmatarum, ut versibus perorare discant.

6. Inventiones Poëticas ex eadem Janua ostendemus.

7. Materias quoque acui Epigrammatis, de hac vel illa re jucunda, exhibebimus, ut extemplo epigramma faciant.

8. Historias animalium, herbarum, arborum, &c. rerum artificialium, & moralium &c. crebras inferemus, (hic nos juvabit egregie officina Poetica Ravisii,) ut ex iis copiam inventionis Discipuli comparare possint.

9. Enarrationem classici cujusdam Poëtae subjungemus.

10. Imitationem Poëticam, in Epigrammatibus & Poëmatibus componendis, ostendemus.

Tandem in classe Rhetorica, præceptis Rhetoricis eandem adjungemus Januam, hoc modo:

1. Toties repetitum Januæ textum exigemus, ut eò firmius inhaereant formalia verba.

2. Juxta ordinem capitum, ut hic etiam spatium semestri Januam percurrere queamus, singulis diebus, singulas oratiuncularum dabimus materias, in diversis causarum generibus.

3. Oratiunculas illas postquam composuerunt, corrigemus.

4. Easdem diebus Mercurii & Sabbati declamare jurebimus.

5. Enarrationem & resolutionem alicujus Ciceronianæ orationis annectemus.

6. Imitationem oratoriam quoque exercebimus.

7. Exa-

7. Examen reale instituemus; rerum definitiones, genera, & causas proponendo per quaestiones. Ex. g. Sit nobis pensum unius diei, caput tertium, De Elementis. Illud realiter ita examinabimus. Quod est caput tertium? De Elementis. Quid sunt elementa? p. 28. Sunt simplicia corpora, ex quibus composita vel mixta exsurgunt. Ubi est Genus Elementorum? Corpora. Ubi Differentia? Simplicia. Quis est finis elementorum? Ut inde composita vel mixta exsurgant. Quis est effectus elementorum? Quod omnia reliqua ex iis consistunt; quod ex iis generentur; iis nutriantur; in eadem dum corrumpuntur, resolvantur. p. 29. & 30. Quæ fuit materia Elementorum? Confusum chaos. p. 23. Quis fuit causa efficiens? DEUS, qui ineffabili sua omnipotentia omnia creavit ex nihilo. p. 18. Quomodo creavit DEUS elementa? Ante omnia DEUS in quatuor species disseparavit ac segregavit confusum istud chaos. p. 23. Quot sunt species elementorum? Quatuor. p. 23. Quæ? Ignis, Aer, Aqua, Terra. Quid est Ignis? Est elementum. Sed quale? Tenuissimum vel subtilissimum, lucidum & calidum. p. 24. Quot sunt proprietates essentielles Ignis? Tres. Quæ? Ut sit subtilissimus,

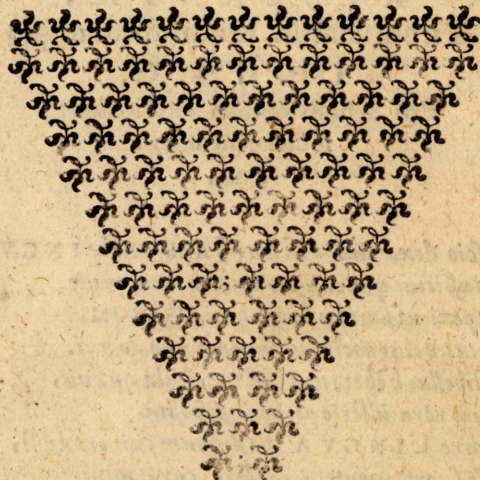
lucidus

lucidus & calidus. Quid est Aër? Est elementum tenue, pellucidum & tepidum. p. 25. Quot sunt proprietates Aëris? Tres. Quæ? Ut si tenuis, pellucidus & tepidus. Quid est Aqua? Est elementum fluidum & frigidum. p. 26. Quæ sunt ejus proprietates? Fluidam & frigidam esse. Quid est Terra? Est elementum solidum, quæ sub Aqua mansit veluti sedimentum crassum. p. 27. &c. Totam hanc Januam ita esse contextam, ut rerum definitiones, genera & differentias erueri possint boni Præceptores, fidem faciet vel unica periodus 357. ubi quot voces tot gemmarum. ex. gr. Quid est scientia? Est vera rei apprehensio. Quid est error? Est falsa rei apprehensio. Quid est opinio? Est debilis rei apprehensio. Quid est suspicio? Est ex conjecturis veniens rei apprehensio. Quid est dubitatio? Est vacillans rei apprehensio. Quid est hallucinatio? Est impedita rei apprehensio. Quid est ignoratio & inscitia? Est nulla rei apprehensio.

8. Problemata & varias quaestiones ad ventilandum proponemus, ut modos argumentandi & Logice differendi ostendamus, discipulosque manuducamus ad Philosophicum ac Theologicum studium. Atque hæc est ratio do-

tio docendi, quam nos in hac Schola nostra, secundum distinctas classes, observabimus;

si DEUS vires & vitam sufficiat. His
vale Lector amande, nostrisque
laboribus fave.

Ad Auctorem

JANUÆ LINGUARUM

RESERATÆ,

Virum Clariss. Eruditissimumque

Dn. J. A. C.

Pro Scholis optima facillimaque

sollicitè meditan-

tem,

Nescio dexterius referari JANVA LINGVÆ
Institui quam Tu, quâ ratione queat.

Inducis penitus simul ad conclavia RERUM,

Quas velut oclusas continet una domus.

Nempe libellus habet unus iste vocabula quavis,

Cum rerum serie perbenè dispositâ.

Sic pulchre LINGVAM, studium fuit erudiisse,

Ne fuerit mentem pascere cura minor.

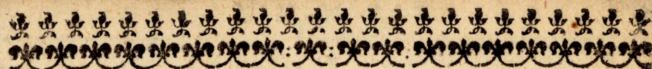
Agnoscent satis id doctique probique: DEVSque

Quod leris, id nunc grandiet ipse suo.

scribebat

applaudente animo

G. V. S.S. Th. D.

JANUA
LINGVÆ

Latinae reserata

Aurea.

A' DEAK
NYELVNEK

aranyas ki-nyitatos

AJTAJA.

I. Introitus.

1. Salve Lector amice,

2. Si rogas quid sit

eruditum esse? respon-

sium habe, nosse rerum

differentias, & posse u-

num quodq; suo desi-

gnare vel insignire no-

mine.

3. Nihilne prætereas?

Nil certè quicquam.

4. Totius eruditionis

posuit fundamentum,

qui nomenclaturam re-

rum naturæ & artis per-

didicit.

5. Sed(atqui)id diffi-

cile forsan?

6. Estsi invitus fece-

ris; aut præveniente &

præconceptâ imaginati-

one teipsum terrueris.

7. Tandem, si quid a-

spiritalis erit; initio erit.

I. Bè-menetel.

1. Egésségel olvasó barátom.

2. Ha kérded mi legyen tudós-

nak lenni: ez legyen teneked fele-

leted, esmérni a dolgoknak kálomb-

segít, és akármít az ónnön maga-

nevén meg-jegyezhetni és nevez-

hetni.

3. Nincsené azon kívül semmi?

Nincsen bizonyára semmi.

4. Az egész tudománynak fun-

damentomat (fenekét) vetette az-

a' ki nevén elő-sámlálá'sát a' ter-

mészetben és a' mestersegben lévő

dolgoknak meg-tanulta.

5. De (ha) nehez dolog az ta-

lám?

6. Ugy van; ha kéntelen cse-

leked, avagy ha idején és előve

bé-vett képző vélekedéssel te

magadat el-rettented.

7. Végezetre, ha mi darabos

nehéz-seg legyen. is, egy elősőr lé-

sen.

A

S. An.

3. Annon & literarū characteres ac ductus pueris primo intuitu mira monstra & portenta videntur?

9. Ast ubi paululum impenderint operæ, ludum & jocum esse animadvertunt.

10. Idem in omni re evenit, ut aspectu exteriori operosa appareat.

11. At si aggredi pergas, nihil est quod non cedat, & se subdet ingenio.

12. Qui cupit, capit omnia.

13. Agedum itaque quisquis es, sperare te ju-beo, desperare veto.

14. En, vide exiguum hoc opusculum.

15. Hic tamen (quod sine iactantia dico) universum mundum exhibeo; totamq; Latinam linguam, per infinitarū rerū praxin, velut in brevuario seu enchiridio ostendam.

8. *Avagy a' börsőknek jegyezgetési és vonogatósi a' gyermekeknek első tekintettel álmélkodásra méltó csudáknak és sörnyű dolgoknak nem látnakaké?*

9. *De midőn valami kevés munkát költöttek el rajta, játéknak és tréfának lenni észekben véssik.*

10. *Azon történik minden dolgan, hogy külső tekintettel terhesnek tessenek.*

11. *De ha hozzá fogsz kezdeni, semmi nincsen a' mi ne engedgyen, és magát az elmének alája ne vessé.*

12. *A' ki kíván, meg-fog mindenekeket.*

13. *Nőssza tehát akár ki légy, jó reménységgel biztatlak téged, kétségben esni tiltalak.*

14. *Imé, lásd meg e' kisded munkácskát.*

15. *Itt mindazáltal (mellyet kérkeztél nélküli mondok) e' széles világot ki adom; és az egész Deák nyelvet, vég nélkül való dolgoknak gyakorlasi által, mint egy rövid jegyző könyvben avagy kézben forgó kisded könyvecskeben meg-mutatom.*

16. Ten-

16. Tenta, quæso, e-volve & edisce aliquot has pagelias.

17. Facto hoc, oculatum te ad omnia humanitatis studia recipi comperies.

II. De ortu & creatione mundi.

18. Deus ineffabilisua potentia creavit o-mnia ex nihilo.

19. Principio enim expandit extenditq; vastissimam abyssum, & spaciū, ubi cœlum & terra existunt.

20. Ac complevit seu replevit eam tenebri-cosa quadam & informi caligine.

21. Ex qua tanquam materia figuravit formavitve creaturas corporeas distinctas formis, & vestitas accidentibus variis, prout cujusque ide-ant intra se conceperat.

16. *Próbáld meg kérlek, for-gasd által és tanúld meg ez egy-néhány levelecskéket.*

17. *Ezt meg-ételekedvén, föl-nyilt semes völtodat minden tisz-telességes tudományokra valóssággal meg-tapasztalod.*

II. *E' Világnak eredetiről és teremtetéséről.*

18. *Az Isten az ő ki befélhetetlen mindenhatósságával teremtet mindenekeket semmiből.*

19. *Mert egy először ki-ter-jesztett és ki-félesztett egy ifszonyú mélységet, és helyet, az hol az ég és a föld vannak.*

20. *Es meg-töltötte avagy be-töltötte azt néminémű sötét és képtelen homállyal.*

21. *Mellyből mint egy máter-iából (anyai dologból) ábrázolt és formált testes teremtet állatokat, formával (képpel) meg különböz-retteket, és különböző-különb fele-külső tulajdonságokkal föl ruhaz-tattakat, a' mint mindenikre i-dőjárt (kélt) ő magában el-con-dolta vala.*

A 2

22. Im.

22. Implantavique
cuiq; naturam suam, id
est, vim observandi affi-
gnatum locum, modum
genusque suum.

III.

De Elementis.

23. Ante omnia ve-
rò confusum istud chaos
juxta densitatis & rari-
tatis gradus in quatuor
species disseparavit ac se-
gregavit.

24. Tenuissimā subti-
lissimamq; partē fecit lu-
cidam & calidam, & ap-
pellavit ignem seu lucē.

25. Aliam item te-
nuem, pellucidam & te-
pidam, dixit aërem.

26. Tertiā portio fluī-
da & frigida, fuit aqua.

27. Sub qua manit,
sedimentum crassum, li-
mus seu terra.

28. Atque hæc sunt
simplicia corpora, ex
quibus composita vel
mixta exsurgunt.

29. Omnia enim re-
liqua ex his constant.

22. Es mindenikben plántálta
(óltotta) az ő természetit, az az,
meg-tartására való erőt az ő né-
ki rendeltetett helyének, módjá-
nak, és az ő nemének.

III.

Az életerő állatokról,

23. Mindeneknek előtte penig
azt az elegyes zűrzavart az ő
sűrűségének és ritkaságának grá-
dusai szerént, négy különböző ma-
gán való részekre (nemekre) el-
osztotta és el-választotta.

24. A' leg gyöngyebb és leg-
vékonyabb részeit csinálta világos-
sá és melege, és nevezte tűznek
avagy világosságnak.

25. A' másikat ismét ugyan
vékonyat, által láthatót és lágy
meleget mondotta levegő égnek.

26. Az harmadik rész folyó és
hideg, volt a' víz.

27. A' melly alatt maradot a'
temérdek sötélet, ülepedet big-
sar és föld.

28. Es ezek a' magán való (egy
természetű) testek, melyekből az
össze sűrűkötetett avagy elegyite-
tet (testek) kelnek (szarmaznak).

29. Mert minden egyebek e-
zekből állanak.

30. Quip-

30. Quippe ex iis
generantur, nutriuntur,
in eadem, dum corrup-
puntur, resolvuntur.

IV. De Firmamento.

31. Astra sunt ceu
lampades in æthere su-
spensæ, ut indefinenter
circumcirca rotatæ, lu-
mine suo tenebras illu-
minent, cursu autem
temporis vices demeti-
antur,

32. Planetæ sunt se-
ptem, quisque in pecu-
liari suo orbe.

33. Inter quos infi-
ma est Luna, quæ, pro-
pter illustrem sui medietate
& decrementa parti vide-
tur, retardationeq; suâ,
menses producit ac efficit.

34. Sol radians, ab
orientē per meridiem in
occidentem revolutus,
revolutione suâ dies &
annos definit.

35. Ortū ejus præce-

30. Tudni illik azokból szá-
generantur, nutriuntur, *maznak*, azokkal tápláltsanak,
in eadem, dum corrup- *ugyan azokkal*, midőn meg-romol-
puntur, resolvuntur. *nak el-ololnak*.

IV. A' Csillagos égről.

31. A' Csillagok úgy vannak,
mint egy égben föl-függesztetett
lámpások, hogy szüntelen környös-
környül kerengvén, az ő világos-
ságokkal a' sötétséget meg-vilago-
sítsák, futásókkal (folyásokkal) pe-
nig az időnek viszontagságával
való folyást mérjék kellyek (kara-
rozák.)

32. A' bnydosó Csillagok beten-
vannak, ki ki az ő magán való
kerekegeiben.

33. Kik közül leg-alsóbb az
Höld, a' melly, mint hogy tekénte-
tes maga középsége ki adgya,
(mutogatja) nevelkedéseket és
apadásokat szenvedni láttatik, és
az ő meg késleltetéseivel vel hólna-
pokat hoz és berez.

34. A' ragyagó Nap Nap-ke-
letről délen által Nap-estire for-
dúlván, az ő vissza fordulásá-
val (forgásával) napokat és esz-
tendőket határoz.

35. Az ő föl-kelés elől vesse-
A a diu au-

dit aurora & diluculum,
quum diefcit & lucefcit.

36. Occafum fequitur
crepufculum, cum
vfpéralcit & noctefcit.

37. Ascendens ad no-
strum Zenith, facit ver-
rulumque descendens,
autumnium. & utrobique
æquinoctium.

38. Imaus dat bru-
mam, orditurque hyemē;
ſummus ſolſtitium, in-
choatque ſtatem; ubi Si-
rius, caniculæ ſtella,
excitat æſtum.

39. Mercurius enim
in epicyclo ſuo circuit
citiuſ quam ſemian-
no: Venus ſeſquian-
no.

40. Hanc manē Lu-
ciſerum ſive phospho-
rum; vſperī Hesperum
ſeu vſperuginem vo-
cant.

41. Mars ignito ju-
bare periodum ſuum bi-

a' hajnal és reggel, midőn virrad
és világosodik.

36. A' Nap-nyéſeter (nyugo-
vaſt) követi az eſt-hajnal (enyé-
ſeti komályos világofſág) midőn
b'e eſtveledik és eyjeledik (b'e ſőre-
redik.)

37. Főt-jöven a' mi Zenitünk-
re (ſejünk fölött való égi pontra)
tavafte (kikeleſter) cſinal és iſmet
alá ſálván öft és mind a' két he-
lyen nap-eyegyenlőſ get.

38. Leg-alább lévén, télirővid
napot ad és a' telet el kezdi; leg-
feljebb lévén nap meg-allapodaſt,
és a' nyárhoz fog; holot a' Sirius
(nap után jara eb cſillag) b'e ſe-
get indit.

39. A' Mercurius (Kalmá-
rok tölmácfelő cſillaga) ötöt az ő
környáta való kerekében körít-
járja hamarab' fél eſtendőnél: az
éke Venus (ſerelemnek cſillaga)
mas fél eſtendőben.

40. Ezt reggel hajnal cſillag-
nak avagy világofſág hozó cſillag-
nak iſtve Eſt hajnali, eſtvet ho-
zó cſillagnak hívják.

41. A' Mars (hadakezők cſil-
laga) tizenſz. nyedvel az ő kör-
mido

ennio ſemē percurrit. &
pervagatur; ſplendidus
Jupiter annis duodecim;
Jupiter annis duodecim;
ter (élterő ſegéd anyjak cſillaga) ri-
gelidus Saturnus penē
triginta. Et ab his ſunt
dies hebdomadis nomē-
clationes ſortiti: dies So-
lis (Dominicus vel Do-
minica) dies Lunæ, dies
Martis, dies Mercurij, di-
es Jovis, dies Veneris, &
dies Saturni vel Sabba-
thi.

42. Eclipſes ſeu ob-
ſcurationes luminarium
ſiunt propter interpoſiti-
onem tertij, & obum-
brationem.

43. Stellæ fixæ cum
oſtavo ſphæra æquali-
ter progrediuntur, ſed
inæqualiter coruſcant:
quarum nonnullæ con-
ſtituunt duodecim ſigna
Zodiaci: quæ ſunt: Ari-
es, Taurus, Gemini, Cā-
cer, Leo, Virgo, Libra,
Scorpius, Sagittarius,
& Piſces.

járáſat majd két eſtendőben ſur-
tya-el és el-kerengi; a' ſenlő Jupi-
ter (élterő ſegéd anyjak cſillaga) ri-
zenkét eſtendőekben; a' fagyos (hi-
deg) Saturnus (magát el tükelő a-
vagy elégeiő! ſtennnek cſillaga) cſak
nem 30 eſtendőekben. Es ezekből
vettek nevezeteket (a' Deákoknál)
az heteknek napjai: Vaſárnap
(Úr napja, vagy Urnak napja)
Hefő, Kedd, Szerda, Csütörtök,
Péntek és Szombat, avagy nyugó-
dalem napja.

42. A' világofító Nap és Hold-
ban való fogyatkozások avagy ho-
mályofodások leſznek a' harmadik-
nak közben-vettetéſe és b'e árnyé-
kozáſa miatt.

43. Az állandó cſillagok a'
nyolczadik éghnek kerekſégével
egyaránt ballagnak, de nem e-
gyenlőképpen cſillámlanak: kik
közül némellyek téſik a' tizen-
két Egijeleknek állatir, a' mellyek
ezek: Kos, Bika, Kertős, Rak, O-
roſſlán, Száz, Mérték, Scorpio,
Nyilas, (Lóvó) Bak, Vízöntő
és Halak.

V. De Igne.

44. Incendium ex quavis scintilla, si permittis, nisi prohibes, oritur.

45. Nam quicquid ignem concipit, id primum gliscit, dein ardet, tum flagrat & flammatur tandem (postremo) crematum redigitur in favillas & cineres.

46. Lignum ardens, torris appellatur; extinctum, tilius; particula ejus, carbo: & quamdiu candet, pruna.

47. Fumus ardens, stamma est; camino insidens vel adhærens fuligo.

VI.

De Meteoris.

48. Vapores aquæ si perpetuo sursum feruntur.

49. Ex his densatis, fit nubes: aut si hæc deorsum labitur, nebula.

50. Inde pluit, nigrum, grandina.

V. A' Tűzről.

44. A' gyuladás akár melly szikrából, ha meg engeded, hanem ha megtiltod, támad.

45. Mert valami tüzet fog magában, az először nevededik, az után ég, ostán lobog és lángal, végre (végeztére) meghégettet, végén pörnyevé és hamuvá változik (leszen.)

46. Az égő fa, égő üszögnek nevezetetik; a' megoltott füstölő üszögnek; annak darabocskája, ből szénnek, és valamig tüzeledik, eleven szénnek.

47. Az égő füst, lang; a' kemenczéhez ülepedet avagy ragadt (fűst) korom.

VI. A' hegyek fölött levő kökről.

48. A' vizes (nedves) gőzök (párak) mindenkoron föl emelkednek.

49. Ezekből midőn megsűrűdnek, leszen folyó: avagy ha ez le esik, ködök (lesznek.)

50. Innét első es, hó és, kö, első és.

51. Füst.

51. Pluvia destillat lentè, imber densè, nimbus impetuosè.

52. Hic si inter decidendum destillandumque, gelascit, fit grando: si incalascit nimium, uredo seu rubigo.

53. Pruina est congelatio ros: stiria stilla rigens.

54. Nives segetem operiunt, ne à gelu vel glacie quando glaciatur, algeat.

55. Aura lenis cum spirat, sollicitat nos; & gelata degelat: ventus vehemens & impetuosus cum flat, quatit, profternit, & proterit, quicquid se vertit.

56. Cardinales sunt: subolanus sive Orientalis, auster austrinus seu Napkeleti, Dèli, Dèl felől való a-notus meridionalis, fa-vagy al fel, kies avagy élet hozó vonius sive Zephyrus Nap nyugoti fél, és a' sebes föl-occidental, & aquilo fél avagy Északi fél. Oldalaslag seu boreas, borealis se-fuvó mellyek felek: A' nyári f-teli prentionalis. Collatera nap-kelet közzül fuvó fél, avagy les: eurus seu vulturnus, teli nap-kelet és dél közzül fuvó Africus sive libis, corus fél, az Africai avagy Libiai dél & cæcias. és nap eseti közzül fuvó fél.

nyári nap nyugot és észak közzül fuvó fél és a' nyári nap-kelet és észak közzül fuvó fél.

51. Az első le-csapog lassan, a' lentè, imber densè, nimbus sűrűn, a' sebes első zuhaja.

52. Ez ha a' le-esés közben és le-csapogás közben meg-fagy, gelascit, fit grando: si incalascit nimium, uredo (melegedik) fölöttéb, sűrű első avagy rogya (leszen.)

53. A' zuzmaráz meg fagyot harmat: a' jég csap fagyos csop-p-

54. A' havak a' veteményt befedik, hogy a' fagytól avagy jégtől midőn fagyosodik meg-ne fagyjon.

55. A' gyenge szél midőn lengedez, élleszt minket, a' fagyos pedig fagyat: a' sebes és zuhogó szél, midőn fúv, csapkod, széllal bint, és ront, valabová magát fordítja.

56. A' sarkalatos (derekas) felek ezek: Nap alatt való avagy Napkeleti, Dèli, Dèl felől való a-notus meridionalis, fa-vagy al fel, kies avagy élet hozó vonius sive Zephyrus Nap nyugoti fél, és a' sebes föl-occidental, & aquilo fél avagy Északi fél. Oldalaslag seu boreas, borealis se-fuvó mellyek felek: A' nyári f-teli prentionalis. Collatera nap-kelet közzül fuvó fél, avagy les: eurus seu vulturnus, teli nap-kelet és dél közzül fuvó Africus sive libis, corus fél, az Africai avagy Libiai dél & cæcias. és nap eseti közzül fuvó fél.

A 5

57. Cir-

57. Circius & turbo
in girum se mirificè cir-
cumagunt.

58. Exhalationes Sul-
phureæ incensè edunt
fulgura (fulgetra) &
chasmata,

59. Et tum caloris
cum frigore pugna, to-
nicrua ciet, cum fragore
terribili.

60. Emicans inde
flamma fulmen nuncu-
patur.

61. Quod sive sit u-
rens sive discutiens, mo-
mento se dissipat, & quic-
quid eo icitur, corrui.

62. Cum fulgurat,
tonat, fulminat, quis nō
attonitus pavescat?

63. Cometa nullus
unquam fuit, quin ste-
rilitatem inureret terris,
aut infectionem,

64. Iris maturna, ut
& halo, nubilosam, ve-
spertina serenam tempe-
stem (sudum) nunci-

57. Az haborgó szél (vihar) és
a' forgó szél kerengőben magokat
csudallatosképpen forgatják.

58. A' kénköves gőzölgesek (pá-
rázatok) meggyuladván égi vil-
lámokat (villámfókat) és nyilal-
lásokat inditnak.

59. Es akkor a' melegnek a' hi-
deggel való ösve ütközése, meny-
dörgéseket indit rettenetes harja-
gással (csattagással).

60. Az inné ki-csillamló láng
menyőnek (menyítő kőnek) ne-
vezterik.

61. A' melly akár meg-égető
légyen, akár féllyel verő (rontó)
légyen egy sem pillantásban má-
gar el-öslattya, es valami attól
meg ütterik le-rogyik, el-romol.

62. Midőn villámik, menyő-
rőg menyítő kő esik, el-rémülvén,
kicsoda nem félne?

63. Istökös csillag soha egy sem
fentlet, hogy valami soványugor, a-
vagy dögletelességet a' földre nem
shót, (hozot) volna.

64. A' reggeli szivárvány, mint
a' Nap es Hold udvara-is, fölleges-
(homályos) időt, az estvéli tiszta
(főld derült) időt jelent.

VII.

VII. De Aquis.

65. Et laticibus sca-
rentes vel scaturientes sa-
liunt fontes, unde rivi &
rivuli manant.

66. Ex his colligun-
tur fluvij, & deniq; flu-
mina, jugiter intra ripas
suas decurrentia.

67. Asticubi proflu-
vio & decursu carent, tu-
ment, & in stagna se dif-
fundunt.

68. Paludes sunt,
scaturigines sine fluxu.

69. Torrentes sunt,
aquæ pluviales, rapidè
delucentes; à quibus in-
undationes & diluvia fi-
unt.

70. Aquam ubi fluit
fluentum, ubi gyratu-
r, gurgitem & voricem,
ubi se ipsam absorbet vo-
raginem seu barathrum,
ubi expers fundi est, a-
byssum dicito.

71. Si quid ei mer-

VII. A' Vizekről,

65. A' föld alatt lévő nedves
erekből ki buzgó avagy bugyogó
kúrfekjek fel-főkedésinek, az
honnán patakok és folyások ke-
rednek.

66. Ezekből gyűlnek folyások,
és onán derekas nagy folyó vizek,
a' mellyek szüntelenül az ő part-
tyok között alá folynak.

67. De ha valahol bő folya-
matyok és futamatyok nincsen,
ki-dagadnak, és a' tó állásokban
fölljel folynak (ki ütnek magokat

68. Az állótok folyások nélkül
való források.

69. A' zuhogó (csurgó) pata-
kok gyorsan alá folyó eső vizek, a'
mellyekből áradások, avagy ár-
vizek és vízözönök lesznek.

70. A' vizek azből foly folya-
matnak, a'ből kerengővénnyek,
és tekervénnyek, a'ból magat le-
fija (le-ngeli) a' földben el-ngelő
töréklasnak, avagy mély barlang-
nak, a'ból fenék nélkül vagyon,
feneketlen mélységnek monda-
gyad.

71. Ha mit hálé morisok, fel-

gis emerget : claram tur-
bari quid refert ?

72. Bulla fit à stil-
lante gutta.

73. Mare fluctuans
salsum est ut muria, mu-
riae instar,

74. Ubi tellurem
terminat sinus, promon-
toria & isthmi sunt,

75. Unde ejus ab in-
teraneo æstu sex horis
flunt ad littora, red-
untq; reciprocè, cum so-
nitu horribili, maxime
intra freta,

76. In boreali pla-
ga Oceanus est glacialis,
vel hyperboreus.

VIII. De Terra.

77. Terræ superficies
alicubi uda seu uvida est
& uliginosa, alicubi a-
rida & petrosa.

78. Nonnulli pla-
na ut æquor, & planici-
es, alibi montes, valles,
convalles, petræ, tumu-

veti magát : a' tiszta meg-ha-
varni mit használ?

72. A' buborék lépén a' csöp-
pentő csöpiöl.

73. A' habozó tenger sós mint
a' sós nedvesség (eming) a' sós bal-
nak keserű leve gyantant.

74. A' hól a földet meg hatá-
rozza, öböl (baylas, réred) ten-
gerre fekvő magas hegyek, és két
tenger között bé nyuló szorúlsók
vannak.

75. Az ő habjai a' belső hév-
ség miatt hat óráig a' partra ki-
folynak, és visszontagággal vissza
folynak, rettenetes zúgással, ki-
valtképpen a' zúgó sörös tengere
közé.

76. Az észak i réstől való nagy
Oceanum tengere jeges, avagy
észak alatti fekvő.

VIII. A' Földről.

77. A' föld sine nehől nedves
avagy vizenyős (ingoványos pos-
vány sóppedekes) lápos és som-
bokes, nehől sáraz és kösiklus.

78. Nehől egyenes lapály mint
a' sík mező, és a' földnek egyenes-
sége; nehől hegyek, völgyek, hogy
közi laponyagok, kőfalak, bal-
li, &

li. & depressa (loca) hia-
tus, antra, cavernæ &
speluncæ conspicun-
tur,

79. Colles & clivi
cacumen versus euntib;
acclives sunt, declives
retro.

80. Terræ motus fit
à subterraneis flatibus;
qui si prorumpant fo-
ras, labes fiunt,

81. Glebam si teris
& frias, pulvis erit: si
diluis & maceras, lubri-
cum lutum.

IX. De Lapidibus.

82. Lapis comminu-
tus arena est quæ si cras-
sior, sabulum & glareæ
vocatur.

83. Saxa humi ja-
cent, sive exsterni sive late-
ant delitescantq;: sco-
puli & cautes eminent;
quorum multi inaccessi-
li.

84. Scrupulus calceo

84. A' cipellőben eset láb
állap-

mok és alacson (helyek) hasadé-
kus föld alatt való nyílások, vá-
lyspeluncæ conspicun-
kos hézagok, (üregek) és barlan-
gok látczanak.

79. A' balmok és meredek há-
gók, a' hegy tető felé menőknek
vontatófók, ereszkedők (lejtősök)
vissza.

80. A' föld indulás lépén a' föld
alatt lévő lehelletekből, (fúvalla-
qui si prorumpant fo-
sokból) mellyek ha ki robannak,
ras, labes fiunt, omlások lépnek.

81. A' csoportot (görongyöt)
& frias, pulvis erit: si
porrá lépén: ha meg-egyelited
(habarod) és vízben áztatod,
sikamló (híg) sár.

IX. A' Kővekről.

82. A' meg apróttatott kő fö-
veny, melly ha temérdek béd (öreg-
béd) homoknak és rögnek (kőve-
csés földnek) hivattatik.

83. A' kő darabok földön he-
vernek; akár ki állanak, akár
el-rejtkezzenek (lappangójanak)
puli & cautes eminent;
avagy el bújjanak: a' kő falak
és kősziklák ki-tetkezzenek, mellyek
közül sokan hozzá járulhatat-
lanok.

his, n̄ eximatur, *szertő kővecs, hanemhaki-ve-
urget.* *tik, szertegert (izgat.)*

85. Core acuius obrufa; silice elicimuse-
lidimusque ignē; lydio
lapide metella proba-
mus.

86. Tophus areno-
sus & scaber pedib⁹ inun-
dandis subservit.

87. Alabastrites cā-
didissimum marmor, &
porphyrites rutilum est.

88. Magnes se ob-
vertit seprentioni dire-
ctē.

89. Gemarum pre-
tiosissima est carbuncu-
secunda ab illa adamas,
tertium turcois, rubinus, sa-
phirus, smaragdus, topa-
zius, jaspis, hyacinthus,
sardonix &c. onyx, sacdonyx, &c.
quarum pleraq; angu-
larē micant.

90. Hæmulus, ale-
storius, bulonius, sarda-
lazulus, achates, grana-
tus & pyrites sequiores
sunt.

91. Margaritæ (uni-

85. *A' fénkővel (kása kővel)
élesztjük a' rompúlakat; a' tüz-
kővel (kővával) tüzet árunk és
ki-verünk; a' próbakővel ércz-
nemeket próbálunk.*

86. *A' fővenves és csoportos
morsalékos masó kő a' láb tisztítá-
sra szolgál.*

87. *Az Alabastron leg fehéreb
márvány, és a' tiszta vörös már-
vány szelő.*

88. *A' Magnes (vas vonzó kő)
magát egyenesen csakra fordít-
tya.*

89. *A' drága kővek közül leg
drágább a' Carbunculus, utanna-
való a' Gyémánt, ofstán a' Tür-
kis Rubint, Saphir, Smaragd, To-
páz, Jaspis, Hyacinth, Onix, és
mellyek többé se-
geletessek lévén, tündökölnek.*

90. *A' vér kő kakas kő, béka
kő, vörös kő, sóiét kő, lazúrl kő,
achates kő, granát sem, és ver-
benyős (pyrites) tűz kő alább va-
lik.*

91. *A' gyöngyök (gyöngy-se-
oncs)*

ones) in conchis reperi-
untur,

92. Corallia sunt ar-
busculæ marinæ ramu-
scali.

93. Vitrum crystal-
li similitudinem habet,
ar non duritiem, scindi-
turq; smyrice,

X. De Metallis.

94. Metalla ē fodi-
nis eruuntur vel effodi-
untur: ē quibus, quia
& liquecunt, & spissan-
tur seu consistunt, varia
constantur.

95. Aurum est per-
fectissimum, quia puris-
simum & ponderosissi-
mum, præsertim obry-
zum.

96. Clibano vel cē-
ties in catino immissum,
ne hilum substantiæ seu
essentiæ deperdit.

97. Argentum huic
proximè accedit, quum
purum putum est; sed

*mek) a' csiga hejájban találta-
nak.*

92. *A' Corall kővek (Kalári-
sok korfokák) a' tengeri csfemeték-
nek ágacskái.*

93. *Az üvegnek kristály ha-
sonlatossága vagon, de nincs ol-
yan keménysége, és az őrvösök
tisztító smyrites kővel metce-
zik.*

X. Az Ercz nemekről.

94. *Az ércz nemek a' földből
vagy jattatnak avagy a' jattatnak-
ki: a' mellyekből, mint hogy meg-
is olvadnak, és meg is sűrödnek,
avagy le ülepednek, különb-
lomb fele dolgok ontetteinek.*

95. *Az arany leg-tökéleteseb-
bert leg-tisztább és leg-nehezebb;
(nyomóbb) kíváltképpen a' finum
(termés ereftet) arany.*

96. *Melly ha sáxfor az ol-
vasztó serpenyőben a' koholó ke-
menczében ereftetik is, semmis
el nem vest az ő állatryában és
valóságában.*

97. *Az ezüst chez leg-köze-
leb járúl, midőn tisztadon tiszta i
de vannak salakai és sepredek, i
habet*

habet scórias & recre-
mēta quæ amburuntur.

98. Ferrum utut du-
rissimum, ferugine arro-
ditur: depuratum & co-
duratum aliquoties cha-
lybs dicitur.

99. Cupro adhæret
æugo.

100. Orichalcum
est cadmiâ tinctum æs: Cadmiâval egy néminémű érczes
fundî solûm (tantum) kövel meg-illetetet réz: csak sin-
po. est ob friabilitatem, tén öntetetik morfolódó (törölő-
dó) volta miatt.

101. Electro stan-
num, & hoc plumbum
moliûs & vilius est.

102. Argento vivo
seu hydrargyro nihil mi-
rabilius: liquidum est,
nec tamen madet,

103. Nā sive id super
aliquid effundas, sive ei
aliquid imergas, sive a-
spergas, nihil madescet.

104. Sal, alumen,
antimonium (stibium)
virriolum seu chalcant-
rum, nitrum, sulphur,
bitumen, naphtha, bo-

mellyek rólla le-égettetnek.

98. A vas, noba leg-kemén-
nyebb, a vas-rosdától el-ragadja-
rik: a meg-tisztítottat és egyné-
hányszor meg keményítettet (vas
aczélnak mondatik.

99. A rézhez ragad a réz-
rosda.

100. A Velencei sárga réz
A Velencei sárga réz
A Velencei sárga réz
A Velencei sárga réz

101. A tengeri vörös gyanta-
nál a bádóg: és ennél ismét az ón-
(ólom) lágyabb és roszsabb (alab-
való.)

102. Az eleven kén-esőnél a-
vagy víz ezüstnél semmi nincsen
csúszdaltorossabb: hig, (folyó) meg-is
nem nedves.

103. Mert azt akár valamire
akár abban valamit me-
akár meg-hincs vé-
le, egy sálynýéra sem ázik meg.

104. A só, kém-só, arany glét,
(sem-tisztító fekete alabastrom)
Galicz kő avagy réz virág, sale-
trum, kénkő, enyv, hamar megh-
gyúló sűrűs gyanta, bonus ar-
lus ar-

lus armenus, terra sigil-
lata, cerussa, creta, rubri-
ca, cinnabaris seu mini-
um, auripigmentum, o-
chra, chrysololla, &c. &c. ércz közűl sűrűs és bá-
fucci minerales dicuntur
aromatiorum merces, nak, s-a' Patikárosok árui.

XI. De arboribus &
fructibus.

XI. Az élő fákról és gyü-
mölcsokról.

105. Planta fibris
radicum humorem im-
bibens, alescit, viget,
frondet floretque.

105. Az őltovány (palánta) az
ő gyökereinek apró sályn roszjain
bíbens, be-síván a nedvesseget, ráplatta-
rik, élled, ágasboga sodik és virág-
zik.

106. Eo destituta,
fructibus, marcescit, are-
scitque illico.

106. Attúl meg fosztarván el-
hervad, meg-fonnyad, és leg-
tan el-ás (meg-sárad.

107. Stirps dicitur,
quatenus se in ramos, ra-
muscultos & frödes pädit

107. Tönk mondatik a men-
nyiben magát ágakra, ágaskák-
ra és ágogakra terjeszti.

108. His defectis re-
vullisq; trunci, caudicis
& stipitis nomen habet.

108. Ezek le-vágattarván és
le-nyesettarván, törsoőknek, czo-
lönknek és tökének nevét viseli.

109. Extrinsecus cor-
tex est, intus seu intrinse-
cus libri, qui glubi pos-
sunt, dum virent; me-
dulla veró intima.

109. Kivül a heja vagyon, be-
löl avagy belső résén a hárttyák,
mellyek le-hámlanak, midőn zöl-
dellenek; a belí (veleje) pedig leg-
bellyebb van.

110. Arboribus fo-
lia delabuntur, & recre-
buntur.

110. Az élő fának levelei le-
hullanak, és jobban ki-nőnek a
B

scunt, præterquam gum-
mosis quæ continuè uf-
que & usque vernant, ut
buxus, aquifolia seu a-
grifolia, taxus, &c.

III. Pomus seu ma-
lus, pyrus, cerasus, prun-
ficus, olea, arbores sunt
sativæ: fraxinus, fagus,
alnus, ornus, silvestres,

III. Illæ omnes fru-
ctiferæ: harum ple-
ræque steriles, ut betu-
la, populus alba, popu-
lus nigra, salix, quæ dat
vimina, quorum conte-
xtu corbes & crates fi-
unt ac trlicantur.

III. Abies procera
est, ut & picea, larix, ce-
drus, cupressus: palma
dactylos ferens si curva-
tur, eò validius in subli-
me nititur.

III. Quædam um-
briferæ sunt, & umbra-
cula præstant, (opacant)
nominatim tilia, plata-
nus, ulmus, & cæteræ
latifoliae, foliolæ, fron-
dosæ.

méges (gyantafok) macska mé-
zesekül ki-válva, a mellyek min-
denkor és süntelen zödellednek
mint a puszpáng, tövisses levelö
tölly fa, tiffa-fa. &c.

III. Az alma fa, körrüvely fa,
cserefsnye fa, szilva fa, fűge fa, o-
lay fa, feled öltöfak: A körös
fa, bik fa, eger fa, gyerryán fa,
erdei (vad) fak.

III. Amazok mind gyümölcs-
hozók: Ezek többire gyümölcs-
lenek (soványok, meddők) mint
a nyír fa, fejer nyár fa, fekete
nyár fa, fűz fa, a melly fűz ö-
vefűsöket (körövefűsöket) ad, a
mellyeknek ösve sövefűkből kosá-
rok és kosok késznek és fűzetnek
(fonyattatnak).

III. A jegenye fa magas, min-
a búrok fenyő fa-is, vörös fenyő,
Cedrus, Ciprus: Az boszú gubát
hozó palma fa ha meg-borgasztat-
tik, annál erősebben (inkább) ma-
gassá igyekezik nőni.

III. Némellyek árnyék hozók,
és árnyékot tartnak, (homályo-
sítanak) nevezet serént az bús fa,
platan fa, szil fa, és egyéb széles
levelö, (nagy leveles) agas-bo-
gas fak.

III. Gem-

III. Gemma hians
protrudit florē, flos fru-
ctum immaturum, cu-
jus loco in fico grossu-
lus prodit.

III. Qui postea ma-
turefcit, & carpitur, aut
per se decidit, aut decui-
tur.

III. Quidam sunt
præcoces, alij serotini si-
ve chordi, quidam per-
ennes, ut baccæ Juniperi.

III. Eduntur autē
vel recentes, vel victi,
vel fracidi, aliquando
cum termitē divulsi: a-
liās asservantur in opo-
rotheca seu oporophy-
lacio.

III. Cerasa oblon-
gis petiolis seu pediculis
pendent: amarylla bre-
viusculis.

III. Mespila sunt
lanuginosa, calculosaq;
sive lapidosa; & pruna
damascena, armeniaca,
persica succulenta, ceri-

III. A' ki-nyilo bimbo a' virá-
got ki tollja, a virág az éretlen-
gyümölcsöt, melly helyet a fű-
sán éretlen fűge jön ki.

III. A' melly annak utánna
meg-érik, és le-szaksztatik, avagy
magátul (önként) le-esik, avagy
le-ütetik.

III. Némellyek korán érők, (e-
lőve érők) némellyek későn érők
avagy telelők, némellyek min-
denkoron érők, mint a' gyalog-
fenyő magvai.

III. Eternek penig azok vagy
mig újak, nyersen vagy fonyaszt-
va, vagy pohulva, (magaban
meg-főve) néha termet agasztal-
tatnak a' teli gyümölcs haz-
ban avagy ösi gyümölcs tartó be-
lyen.

III. A' cserefsnyek boszú csu-
kákon avagy lábacsúkákon fűge-
nek: a' medgyek (vörös cserefsnyek)
rövidecskéken.

III. A' Naspolyak gyapjofok,
(mohofok, pihefok,) kövefok avagy
kövecfok; és a' duránczai szil-
vák, tengeri barackok, leveles ba-
raczkok, fejer szilvák, (dobrak)

na, nana, silvestria, ossiculata.

121. Putamen amoveat, & nucem (si casta non est) denubus aut nucifrangibulo, nucifragâ, frangat oportet, qui nuculeum esse vult; si vel sit juglans, si vel avellana, amygdalû aut castanea, quas fert nux, coryl², amygdala & castanea, ite tribulus,

122. Suber, ilex & quercus gallas & glandes, pinus nuce pineas seu strobilos, nucleos habentes, qui saccharo conduntur, cornus corna, laurus, acer, & sorbus sylvestris, baccas ferunt.

123. Pyra tam hordearia quam cætera, pistachia, sorba, siliquæ, cotonea seu cydonia, aurantia, citria, limonia & punica seu mala granata stipant, adstringunt, oppilant: ficus, fraga, mora mori, mora rubi, mora miri seu mir-

aprosilvak, kokeny silvak, csomtosok, (kemény magvak.)

121. A' kopácslekiát (butkóját) el-veffe, (el-hámcsa,) és a diót (ha nem üres) foggal avagy meg-törje szűkség, a ki dió belt akar enni; akár öreg, (Olasz) dió legyen, akár megjoro, mondola avagy gesztenye, melyet hoz (terem) a diofa, megjoro fa, mondola fa, és gesztenye fa; ismét szülyom.

122. A' mackos fa, töly fa és cserfa bugát és mackot, a fenyő fa fenyő diót avagy hofu fenyő bugát, kinek seki (béli) vagyon, melyek nádmézzel készíttetnek, meg, a som fa somot, a borsfőny fa, jávor fa, és az erdei berkenye fa, apró gyümölcsöket hoznak (teremnek)

123. Mind az árpával érősfmind egyeb körvölgyek, Egyiptomi diók, berkenyek, Sz. Janos kenyere, bis almák avagy birs almák, narancsok, citromok, lemons, és a pomagranátok ösve vonnyak beforitnyák, és be-repesszük a gyomrot: a fige, az epimora mori, mora rubi perjek, fa soderjek, törvisses soderjek, vörösa koron termő fenyő

tilli (vaccinia) melones, mag sabású apró soderjek, gópepones, cucurbitæ, cucurbitæ, sarga dinnyek, tó-cumeres, jujubæ seu zikkok, ugorkák, jujubakok és a ténzyppha & uvæ, passæ laggeri szőlők tágiának (lággyitnyák) basat.)

124. Thus, myrrha, mastiche, camphora, sarstik (lencse fának nyve) camfor, cocolla, terebinthina, re-vörös gumi, terpenina, resin és sina, & pix, succi & sűrök, nedvessegi és meszái bizogummi sunt arborum, nyos élő fáknak: sőt meg a hiuz certarum: quin & succi-gyanta-is avagy mész, valaminum lyncurium seu glef-macska mész, a mint mondgyák, sum gummi quodpiam est, ut ferunt,

XII. De Herbis.

XII. A' Fűvekről.

125. Herba caulivel 125. A' fű az ő törőjén avagy scapo innititur. Quædā sáránfügg. Némellyek mint az ut prædictæ cucurbitæ, oda föl meg-mondot tökök, ugorkák, cucumeres, &c. ocyssis &c. messze ki-terjednek (nőnek) me crescant, emorion- és mindnyájan minden estendönturq; omnes quotannis, ként ki halnak a bárány-csöcsön præter sedum, seu sem-avagy sulfán, és a bőveci avagy per vivum, & vincam, lonczon (pervingen) kiváha mel-pervincam, quæ peren-lyek sok ideig tartók, nant.

126. Ex his rapum, 126. Ezek között a' répa, kanapus, cærota, siser, ravó répa, vörös répa, bagoly borsó, phanus major, & raphanus, az öreg és apró retek, sarga répa, nus minor, pastinaca, (murok) káposzta, espinácia, fejev brassica, spinacia, cram-avagy fejes káposzta, apró soder be, seu

be seu brassica capitata, avagy baraszt káposzta, luboda, brassica apiasta vel sa- solyata, tekervény, porcs fűs, méh bellica, atriplex, lactu- fű, avagy petreselyem, torma: és ca, scolymus, cyclami- kalános fű, paréjárnak hívattat- nus seu cyclaminum, a- nak.

pium live petroselinum, nasturtium, & cochlea- ria, olera vocantur.

127. Fruges sunt, 127. Veteményes magok azok, quæ in culmum seu ca- a' mellyek száiban avagy száiban lamum surgunt, & spi- kelnek és szálkás kalászatokat avagy cas live aristas, live mu- fejeket, avagy tarkalászatokat hoz- ticas ferunt; glumis au- nak: a' tokjokban pedig magot, tem granum lovent; ut (semet) nevelnek; mint a' ruská- oryza, zea, ador, milium, sa, tatárka, (hajdena) cirok, kő- panicum, frumentum, les, tönköly, török búza, és tenge- faracenicum, & frumē- ri (Indiai) búza. tum Indicum.

128. Legumina ve- 128. Az hejas fedegető vete- rō filiquis & valvulis, mények pedig hivelykekből és nyi- ut in faba, piso, cicere, ló hejában teremnek, mint a' bab- vicia, ervo, lente, lupi- ban, borsóban, seges borsóban, vad- nis, Phaseolis videre, lencseben, lednekben (búckönben) est. lencseben, keserű vad babban, (ro- noban) török babba meg-láthatni.

129. Sed quæ fit ut 129. De hinnen vagyon hogy a' triticum in siliginem seu búza roszá, sőt konkolyá-is és va- secale & olyram, imō in doczá, az árpa pihes mubarrá, a' zizania & lolium seu æ- zab vad zabbá változzék? (el- ram, hordeum in ægi- fadjullyon?)

lopem, avena in avenam degeneret.

130. Farrago peco- 130. A' zamatar (gyűlöveß a- ris causâ feritur.

131. Bul-

baydox avagy alakor) a' barom kedveért vettetik. 131. Buibosa seu bul- 131. Fejesek avagy a' mellyek- bum pro radice haben- nek gyökér helyet fejek vagyon. e- tia, sunt; allium, cepa, zek; fokhagyma, vörös hagyma, porrus vel porrum, col- pár hagyma, mogyoró hagyma, li- chium, lilium, & exoti- lium; és idegen országból valók. ó- ca, asphodelus, anemo- kőr fark, pipács, (patacs) kigyó- ne, hyacinthus, narcis- hagyma, narcis lilium, tengeri- sus, scilla (squilla) tulí- vörös hagyma, fokos hagyma. pa, &c.

132. Aromata quæ 132. A' fű szerűek némel- dam extranea, & quæ dā- lyek idegenek, (kivül valók) és vernacula sunt: ut pi- némellyek hazánkbeliek; mint a' per, ginger, cedoaria, bors, a' gyömbér, eleven gyömbér, seu zadura, cinnamo- fa héy, serecsen dió, serecsen dió- mum, nux myristica, virág, sek fű, sarga vízi lilium, macer, caryophylla, aco- coriandrom, fű mag, (bors fű) eb- rus vel acorum, corian- kapor, (kapor,) Olasz kömény, drum, anisum, anethum, mustár, safrány, keserű gyökér, cuminum, sinapi, croc⁹ neme, borjú lab avagy lsten sa- vel crocum, galanga, a- kalla nevű fű, kömény, méh fű, rum, carum seu carvum (balsam fű).

133. Odoriferae & 133. Jó szagú (illatozó) és kőso- coronariae, è quibus co- ruban valók, a' mellyekből kőso- rollas, s, serra atque ser- rukat, bokrétiakat és virágos kő- vias vident, sunt: amara- ronkakat kőnek ezek: Majorán- cus (sampsuchum ma- na, barsony virág, nádaly fű, jorana) amarant⁹, bel- sarga virág, seges fű, levendula fe- lis, calendula, a' ryo- jér és vörös sime mutató Olasz vi- phyllus, lavendula seu- rág, Basa rósa, rósa, rosmarin,

B 4

coium

coium luteum, leucoium Sz. György virág, viola (ivolya) Italicum, (album & rubrum) pœonia, rosa, (sarkantyú taraj) és vad tarkony. rosmarinus, lilium convallium, viola, serpillum, primula veris, consolida regalis, & ptarmica.

134. Gramini accē- 134. A pástos fűbőz, Bám-lál-
sentur, alfine, anagal- tatnak, tik-bur, kakuk törjek,
lis, anonis seu ononis, ökör gus avagy eke akadály, vad
anserina, betonica, cha- varádics, seb fű, cserfa levelű
mædris, carex, consoli- fű, sas, fekete nadály fű avagy
da seu symphytum, con- kőves nadály, folyó fű, hay neve-
volvulus seu smilax, cu- ló fű, zanoth, ezer jó fű, repczés,
scuta, cyttus, dictamum, dictamum, sem gyógyító avagy
erica, euphragia live sem tiszító eufrásia fű, lapu nyul
euphrasia, lappa, lagop, láb, sas fű, malva, eger fark,
lepidium, malva, mille- moh fű, Boros fű, keserű balha fű
folium, muscus, pilosel- avagy balha virág, úti fű, porcsin
la, persicaria, pulicaria, fű avagy porcs fű, fejez gyökér,
seu psyllium, plantago, fok térdű fű, avagy körösi fű bit-
polygonatum, polygala, va fű, (gyök fű) kakas láb, sóbós
prunella, ranunculus, fű, kigyóirank, avagy sarkány
senecio, serpentaria seu gyökér, dió kék, oly fű avagy
dracunculus, sonchus, erdei salata, három levelű fű,
taraxacum seu hieraciū, csölyan, réti kender (avagy gyap-
minus, trifolium, urtica, jas fű, róka fark) ismét binar,
alopecurus, item alga, gyűrő virág, földi bodza, és vad
caltha, ebulus & lens pa- lenge.
lustris.

135. Medicinales a- 135. Az orvosló fűvek némel-
liæ peregrinæ sunt; ut a- lyek idegenek; mint az aloe kecs-
los, leenum græcum, ke Barvú fű, ló-sóska, cassia,
rha-

rhabarbarum, cassia, le- mén fű: némellyek nálunk valók,
na: aliæ nostrates, ex q; és azok is avagy kertiek. avagy
vel hortenses, vel cam- mezeiek. Kertiek. az Isten faja,
pestres, Hortenses, ab- melly nűstén és him, pápa fű, feke-
rotonum femina & mas, te gyopár sabású fű avagy máy
acanthus, ageratum seu gyógyító fű, keselő fű, bogács koro,
hepatica, aquilegia, di- és kélomb kélomb fele boldog as-
placus, & cardui sativi sony tövissé: Keserű gyökér, ör-
vari: gentiana, heleni- vén gyökér, fejez bunyor avagy
um (enula, inula) hel- sáspá, pirásező gyökér (sarga
leborus, horminum, kékörös, Skarlát fű) ifop, levesti-
hissopus, ligusticum, com: mátra fű avagy fűnek an-
(levisticū hippocelinū) nya, ménta, fodor ménta, spiki-
matricaria, menta, men- nard, brasiliom, (sagos fű, csm-
ta crispa, nardus, ocy- ber avagy polay tarkony, ruta, sa-
mum, pulegium, pyre- lya, bors fű, Venus kőöke.
tharum, ruta, salvía, satureia, vesicaria seu helicacabus.

136. Campestres vel 136. A mezei fűvek avagy
temperatæ sunt, ut adi- közép természetűek (temporalit-
antum, asparagus, gli- tak), ugymint az árva leány ba-
cyrrhiza. ja, kalaris fű, édes gyökér.

Vel calidæ, ut ablin- Avagy meleg természetűek,
thium, agrimonía, ange- mint az üröm, apró boytorján,
lica, apium, apiastrum, (parló fű) angyal fű, attraczel,
artemisia, asarum, borra- méh fű, fekete üröm, kopornyak,
go, buglossum, buph- mezei ökör nyelv, vad ökör nyelv,
thalmus, beta, bœrys, ökör sem, ezekla, Isten kenyere,
chamæmelum seu cha- sék fű kalincza, földi epe, kissebbik
momilla, chamæpytis, fecske fű, ló ménta avagy vízi
centarium, chelidonium ménta, sari tök, balba fű, édes
minus, calamindia, co- gyökér kocióra, apró sár mag a-

locynthis, conyza, dau-
cus, efula vel tithymalus, len levelő fü. (bugyos fü. vad len
fumaria, linaria, mar-
fa gyökérü fü, pészertze fü sár ke-
rubium, melilotus, me-
lep, mezelke, has purgaló fü, feke-
lissa, mercurialis, nigel-
te mák avagy gub, viréz fü a-
la seu melanchium, or-
vagy akár many, fekete gyopár,
this, origanum, peü-
erdei vad kőmény avagy kénkö-
cedanum, pimpinella,
ves gyökér, chaba íróm, sent Já-
polypodium, satyrium,
nos gyökere, nőfő fü, kőrontó fü,
saxifragia, scabiosa, sco-
vesző fü sópró fü (avagy ördög
lopendrium, scordium,
harapta fü, sekély fü) sárvas
serpillum, cussilago, ver-
nyelvő fü, ezer jó fü avagy fog-
bena, cyanus & cetago
bayma illatú fü, kekuk fü, édes
five pseudomelanthiü,
lapu sápora fü, kek bűza virág,
&c. sarga mezei rósa, avagy barnis
konkoly, &c.

Vel frigida, ut atri-
plex, acetosa seu oxalis.
da sóska, öreg ló sóska, apró sóska,
acetosella, blicum cicori-
nagy erdei sályata (raponcz) apró
um, chondrilla, iniy-
katang, nap után járó fü, disznó
bus, endivia, hyosciam?
kek, belénd fü, natragulya (nagy-
mandragora, oxylapa-
dragula) hegyes lapu, perje fü,
thum, parietaria, por-
kővér porcsin, vad sályata (keserű
tulaca, scariola & spina-
fodor sályata) spinász, (barát pa-
reij.

Vel humida, ut: Avagy nedvessek, mint a' viző
nymphaea & sagitta. tok, csók fü.

Vel sicca, ut clematis.
Vagy sárazok, mint a' folyó fü
tis, (vinca, vinca pervin-
(loncz, magyar bórvei fü, per-
ta) ebulus, filix, glastum (ving)
földi bodza, perje, mil a-
lex isaris, lapathum, vagy gyapju
sejtő fü, hegyes lapu,
quinque

quinque folium seu pen-
or levelő fü avagy sár fü, ökor
thaphyllum, verbaicum, fark

Sequentes chirurgice
A következendők Forbely ber-
sunt: aristolochia, cyno-
sámhoz való: Farkas bészag
glossum, eryngium, fili-
kér (farkas alma) eb nyelv, macs-
pendula, genista, herni-
ka tövis. sent János kenyere, igli-
aria, hypericum, pana-
ce, samár tövis, csönög fü,
minces, ranacerum, veroni-
den gyógyító fü, varadics,
betonia ca, vincetoxicum, &c.
fü, (erdei sálya, dicősfűges fü)
méreg ölö fü.

137. Aconitum, ci-
137. Mérges fü, bórök, turbu-
ruta, napellus, venie-
lya sábasú fü, apró fekete bórök,
natæ sunt: sed papave-
mérgesek: de a' máknak meg-
ser- ris capitulum vulnera-
tet (sebbetet) fejecskéje,
mak se- rum, destillat opium,
meket hullat, mellyek álom hozó
quod vim soporandi & és meg-
tompító ereje vagyon i s-
ez stupefaciendi habet: ide-
okáért fájdalom enyhítő.
oque anodinum est.

XIII. De Fruticibus.

XIII. A' Csömötekről.

138. Sambucus, ber-
138. A' bodza fü, hegyes tövis,
beris, ribes, rubes, rubus, sent János faja,
galagonya fa,
rubus idæus, heder, li-
csipke bokor, sederjin bokor,
folyó gustrum, glycyrrhiza,
borostyán, fagyalfü, édes gyökér,
balsanum, sabina, sola-
balsanum fü, bódg asszony ága,
num, spinosusque pali-
(ebfőle paponya) és a' tövis
urus, rosanum, ruscus,
medve talpu fü, pallagi rósa,
Olasz seu bruskus, tamarix, lē
pészma kőro, tamarik fü,
lencse fa, niscus, agrifolium,
spina, disznó kőmény, túske,
tövis. Hmés sentis,
Item vepres & du a' tövis
burjánok és bokrok, cső-
mus, frutices ac virgul-
mőtek és vesszős helyek
nevével ta cluent.
dicsekednek

interdiu caecuti: Ut & éjjel-is lát és néz, nappal vakos-
 nocturnae, bubo, a kodik: mint az egyeb éjjeli madar-
 scops, aluco, ulula, rak-is, bagoly. füles bagoly. nagy
 nycticorax, strix, capri- semü bagoly. huhogó bagoly. éjjeli
 mulgus. puppenezer (havis) éjszaki csikorgó
 madár. (fejes bagoly) kecske fejű
 madár.

150. Phasian, oides 150. A Fácánok, tuzokok, (ke-
 (tardae) tetraones, uro- sön röpülő madarak) fuvak, fay-
 galli seu tetraones, malea- dok, avagy vad ludak, tengeri
 grides vel gallopavones tyukok avagy erdei kakafok, kap-
 capones, attagenes, per- panok, csásár madarai, fogoly
 dices, turdi & coturnices madarak, buros madarak és fúr-
 curta cum cauda in de- jek az ő kurta farkokkal, gyönyö-
 liciis habentur; & in or- rúsgen tartatnak: (kedvesek) és
 niithothrophis seu orni- a' madár tartó helyekben rekesz-
 thobascis inclusae pasci tervén tápláltatni és hizlaltatni
 opimariq; solent. soktanak.

151. Olor seu cygnus, 151. A' cygnus avagy hattyú,
 fulica, mergus, querque- sárcsa, bujár, vad recze, ökör bi-
 dula, onocrotal⁹ seu tau- ka avagy bölön bika, pellicán. gö-
 rius, pelecarnus, gavia, & dény és egyeb vízi madarak. széles
 aliae aquaticae palmipe- lábú tenyeres talpuak, edgyik sem
 des sunt, nulla pennipes, tollas lábú.

152. Sturni gregatim 152. A' seregélyek seregenként,
 sed absq; ordine, grues de rend nélkül, a' darvak sereg il-
 valde congruè, at dea lendő rendel, a' gémekek igen ma-
 admodum excelsè voli- gassan (fönnyen) röpdösnek.
 rant.

153. Canorae sunt, a- 153. Hangos sávuak, a' ten-
 canthis, alauda, acredula, gelicz, pacsrta, fülemüle, czine-
 seu

seu luscina (philomela) ge, pinyóke, (pinty) gabor avagy
 ca rduelis, fringilla, gal- gaborka, rigó, kenderike,
 gulus vel galbula, meru-
 la, linaria.

154. Palumbus seu 154. Az ősi galamb avagy vad
 palumbes & livia sunt galamb és kék galamb vad galam-
 columbae serae: Loc⁹ au- bok: a' hely penig. az hol a galam-
 tem in quo columbae e- bok neveltetnek galamb háznak,
 ducantur, columbarium galambosnak, és galambbugnak
 peristereon & peristero- hivattatik,
 trophium vocitatur.

155. Merops, upu- 155. A' kúlló, babuta (sárba-
 pa, picus, ficedula ru- buk bűdös babuk) harkály, nyári
 beta (rubecula erithac⁹) csóka, csipke madár. vörös ma-
 curruca, rubecilla seu dar, farmalyu) füstös farku ma-
 phoenicurus, vermibus dár, posáta (nyomorek) vörös
 vescuntur: ut & pyrihu torkú madár, fergeckel éinek;
 lus, atque vanelius for- mint a' vörös harkály, és libocz is
 tasse. (bibicz is) talám.

156. Trochil⁹ seu re- 156. Az ökör sem és a' kis pá-
 gulus & parv⁹ parus, ri- rix madár (czinege) nevet (gesz-
 diculè se struthioni seu sen (csúfossan) hasonlitanak ma-
 struthiocamelo compa- gokat a' Strucz madarhoz,
 rant.

157. Turdus sibi ipsi 157. Az buros madár önnön
 exitium facere dicitur: magának veszedelmét sárni mon-
 quia ex eo quod con- datik; mert abból a' mit meg-rú-
 spuat viscum pullulat; tét, lép (ragadóvány) csúszik: Az
 unde viscum seu vilcus honnan lépén a' lép avagy raga-
 a' iarium gluten. dovány madár fogó enyv.

158. Motacilla con- 158. A' barázda bűlgerő sán-
 seu

tinuè & indefessè cau- telen és fáradhatatlanul a fá-
dam motat & quatit: két mozgattya és billegeti: a pa-
pavo suam verficolorem va az ő farkabarka és sárga av-
ocellatamque seu variè gyöcképpen festet farkát el-terjesz-
pictam dispendens, su- vón, kevélykedik.
perbit.

159. Cassita vel ga- 159. A Susefek vagy püseték
lerita cirrum, gallus cri- bobiráját, a kakas (midőn az ő
stam (cum in suo ster- szemetén (az állón) vagyon ava-
quillinio est vel cucurrit) gy kukurikol) farkát föl-borzaz-
erigit: pardulus rostro tya: a faksz az orrával a dio-
nucleos frangit. hejét meg-töri.

160. Anser, ganfa 160. A lud, gátfa, és liba.
& anserculus, quem tu- melyet metélt aproléckal (morsa-
rundis saginant atque léckockal) hízlalnac és kővérite-
opimant, gíngrit; anas nek meg, gágog (sibog); a réz-
terinnit; gallina gracil- zatyag (retzeg); a tyuk karit-
lar & glouitat glutitq; sál; kodársol és koryog; az hollo-
corvus crocitas aquila korrog; a sas súvölt; a golya (es-
clangit; ciconia crepi- traog) kelepel és kattog; a kakuk
tat, glottoraque; cucul⁹ kakuckol; az ejjeli bagoly hubol;
cuculat; noctua cucubat; a farka törög; a csoka avagy
pica garrit; monedula zasko tsásfog; a varju kákog; a
sen graculus fringulat; ferske fiserékel; (fetszeg) a vereb
cornix cornicatur; hí tsirippel, avagy tsipeg; a madársi
rundo trinfat; passer pipeg; a patfirra tireliret énekel.
frinnit, aut minurit; pullus pipit; alauda tirelire modu-
latur.

161. Ceterum plic- 161. Továbbá a Publicán ér-
tacus articulatas voces telmes sokat formálni szokik.
formare sulelit.

162. Phœ-

162. Phœnix, gryps, 162. A Fenix madár, Grif-
& harpyæ, figmenta madár, és harpiák, csak költés-
sunt. dolgok.

XV. De Aquatilibus. XV. A' Vizi állatekről.

163. Pisces lymphæ 163. A halak a' sájakon bé-
dre immixtam, branchiis eresztet vizet koporójokon ki-bo-
emittunt. csattnyák.

164. Squamosi sunt 164. Hal-héjasok az eleven-
vivipari, glabri ovipari, fajzók, simák az ikrások.

165. In illis mares 165. Amazok közt a' himek-
habent testes, sceminæ nek tejek vagyon, a' nőstényeknek
ova. ikrások.

166. Fluviales sunt, 166. Folyóvízbéliek ezek: a'
huso, sturio aut accipen- viza, hegyes orrú kecsge, sereg-
tersamia, angvilla lubri- gel járó tengeri hal, sikos angolna,
ca, quā si capeffis elabi- melyet ha meg-fogsz, ki-csúsz; nagy
tur; capito, nullus seu fejtű hal, harcfa, petőgetet pisz-
barbus, trutta vel aurata, trang, jász kecsge, kőlez, fejtér
thy mallus, mugil, albur- kecsge, gobbal, menyhal, kővihal,
nus sive leuciscus, gobi⁹, hegyes sakájú (vörös) figér, be-
mustela, fundul⁹, cobitis gyes sárnyú figér, vágó hal, sem-
barbatula, cobitis aculea- ling, orsó farkú hal.
ta, soxinus, apua, cottus.

167. Piscinales, carpio 167. Halas tói halak, a' ponty
vel cyprinus, luci⁹ seu lu- avagy pontyá, csuka, karász, fo-
pus, coracinus, perc, tin- gér, czompó (varga hal) fekete
ca, oculata seu milanur⁹. farkú tarka hal.

168. Marini salmo, 168. Tengeri halak: a' Lán-
(salm) murena, muren- zász, (salm) menyhal, tengeri
la, lutia, congrus, raia, porczogó balacska, ingolna hal,
scor-

scombrus, ostrea, & varia monstra, ut hippopotamus, phoca, &c.

169. Haleces salicas in tinis, passas verò, ut & sole tostos passeris, in fasciculis nobis afferunt.

170. Asellus vel salpa, nisi probe contusus, esui non est.

171. Delphin⁹ pernicitate, balæna seu cetemagnitudine & quantitate omnibus anteit.

172. Astacus, cancer & cammarus cum suis chelis prorsum seu antrorsum & retrorsum gradiuntur

173. De muricis seu conchyliis ostro purpura conficitur & comparatur

XVI. De Jumentis.

174. Jumenta sunt animalia domestica atque ceteris nos juvantia.

175. Gibbosus enim

tengeri harsa, tengeri szüllő kén-kő színű tengeri hal, csigák és kálomb-kálomb fele tengeri csudák, mint a ló fejű és disznó fogú tengeri hal, tengeri borjú, &c.

169. A bé-szöröt beringeket tonnákban, a megh-nyomattatott kenyvedteket pengig, mint a napfenytről sűrűt vékony lapos halacs-kákat is, kőrésekben (nyalabocskákban) hozzák minckünk.

170. A' stók fis avagy tökehal, hanemba jól meg veretik, nem éltre-való.

171. A' delfin hal gyorsasággal, a' balæna avagy ceti hal nagysággal és öregséggel mindeknek előtte jár

172. A' tengeri his rák, köz-rák és tengeri nagy rák az ő csipő labockal elől és hátra (vissza) másznak (járnak).

173. A' tengeri kemény hejű csiga vérből barsony csináltatik és kéjszitterik

XVI. A' Barmokról.

174. A' barmok házi és seledő minket segítő állatok.

175. Mert a' púpos fel döllet camelus

camelus vehiculi vicem határ teve seker gyanant (helyet) praestat, rebus ponderosus alio deportandis. vagy on, a' szillyosierkeknek másva hordásában.

176. Equus jubâ insignis, brutorum generosissimus, eisi indole semessébb, noha természettel vad, rex, domatur tamen, ut mindazáltal ugy meg seledítesslori obtemperet, de tik, hogy a' rajra ülönck enged-quo infra. gyen. melyről ide alább.

177. Sed quandoq; effertur nihilominus, meg-vadul, (szilajul) kíváltkép-præferim effraenis, epen zabola nélkül lévén, és öiet umq; deijcit ac pessum-le-verti s meg-tapodgya, avagy dat, aut calcitrando ferit. rágással meg üti.

178. Cantherius factus hinni ac ferociteri és vadaskodni (dézegeskedni) meg szünik.

179. Dum puilus est, ungulis ejus soleæ non applicantur. A' meddig meg vehem. (csikó csikó) az ő körmeire patkók nem üttenek.

180. Pandus & repandus asinus, asellusq; már és samarocska, a' lovafinak (barommal bánónak) fufellyjáról (dorongjáról) östönözzei vón, ordét.

181. Taurus cum palea pendulo boar & bórrel (leppenővel: bön és bönböl) mugit; agnus balat, a' bárány léget, (meleg).

182. Vervex est ari- nek a' róki hi véteit: az meg bá-ptum: vexatus arietat. sítarván (ingereltetvén) öklelődik (döföődik meg a' f).

183. Caper, est castratus hircus; hædo, quantumvis petulanti & petulco, nondum est aruncus.

184. Porcus cum ritu suo grunniens est castratus verres; majalis exlecta sus: non ruminans ut bisulci.

185. Sed scrofæ sumen porcelli sugunt: à lacte depulsi nefrendes dicuntur.

186. Canis cum cautulis allatrat advenam, propiusque accedentem mordet, vel clanculum rodique.

187. Si irrites, diducto distentoque ritu ringitur: si percutias, quiritatur: aliàs baubatur.

188. Rabie correptus, rabidus, rabiosus, discursu passim; & in quod irruit, laqueat, aut mordet, in usque; hydrophobum

183. A' herélt kecske, bak; a' gödöljének, akár mely csintalan, vásor és zilay (öklelő) legyen is, meg nincsen kecske (bak) sakállá.

184. Az ő böfföntésselvel róbógó him disznó meg-herélt kann; az artány tóki metczet disznó: nem kéro't rágók mint egyéb hasfát kör-műek.

185. De az eme disznónak csőcsős hasát a' malaczkok szopják (szipják): a' teyrül (csőcsűl) el-üzertettek (el-sakasztattak) fogat-lan súldóknek mondatnak.

186. Az eb az ő kolykeivel utgat az idegenre, és a' hozzá közel járulót, csak alattomban is (ovel clanculum mordet, rozva) meg-marja és rágja.

187. Ha ingerled (böfföntöd) föl-tárat és felre vont vicforétárfal agyarkodik: ha meg-ütöd, sív, (nyikacsól): egyéb arant nyivásfal ordít.

188. A' meg-veszekedet, dühös, dühösködő eb, ides-tova séllel futkos; és a' mire rohan, meg-szagatya, avagy marja, és mara-m usque; hydrophobum

szavat vizitül felő bevegé-teszi.

XVII. A' Va-

XVII. De Feris.

XVII. A' Vadakról.

189. In amœnis nemoribus, aut secus sylvarum saltus pastæ feræ, ad sua lustra, spelæa & latebras se recipiunt, & referunt, ea repetunt.

190. Elephas Elephantus seu barrus, beluarum maxima, qui crura non flectere à multis falsis & putatur & dicitur, barrit, ac proboscide seu promuscide pabulū aurahit, arripitque.

191. Monoceros vel unicornu, unicornis, abditissima deserta, inhospitaque; tesqua incolit.

192. Rhinoceros ossis, squamis indutus est.

193. Alcis tergus istu gladij non secatur, estque impenetrabile.

194. Villosus ursus murmurat & uncat: quodque progeniti, pâl: és a' mit súlt, környül nyalocircum lambendo, si credimus, effingit.

189. A' kies berkekben avagy az erdei ligetek mellett taplálator vadak, az ő barlangokban, lyukokban és rejtők helyekben fogják magokat, oda mennek, és azok-ra visszatérnek.

190. Az elephánt, a' fene vadak közt leg-nagyobb, a' ki hogy járait (térdait) meg nem hajkathatja sokan hamissan vélik és mondják, barczag, (korrogat) és a' vápos orrával (mint egy kőzzel) az abrakot el-vésti, és el-sogja.

191. Az egy sarvú, unicornis, a' felel-való helyeken el-rejtet-pusztákat és az iszonyú lakó nélkül-való kietleneket lakja.

192. A' Rhinoceros (kinek orrán sokot nőni sarva) esont tétemmel (hejackal) öltöztet-föl.

193. Az ágashogas sarvú Al-cinak báta az eles fegyver csapás-sal meg-nem vágathatják, és nem is áthatatható.

194. A' sörös (borzás) medve murmurat & uncat: morog (dörömböl) és hőrmével ka-quodque progeniti, pâl: és a' mit súlt, környül nyalogatván, ha kel hinnánk, ki-for-mállya. C 3 Pardus

195. Pardus seu panther quod terno saltu nō prehendit, mittit.

196. Tigris ferocitate omnes superat.

197. Lynx maculosa visu pollet: Indeslynceis oculis videre.

198. Cervum cornua nō gravant, quamvis grandia: agilis est, & longissimi ævi: rancet interdum, & inprimis in autumno, cum amore ardens, cervam avidè cupit & insequitur.

199. Non abfimilis huic dama sed minor: item caprea seu dorcas, cujus masculus hinnulus est.

200. Capricornus, ibex, & rupicapra, prærupras inaccessibleque rupes scandunt.

201. Bubalus seu bison & urus, sylvestres & feri boves sunt.

202. Leo armis hirtis,

195. A' Párducz avagy Hircániában termő nőstény parducz, a' mit harmadik ugrásával meg nem fog, el-bocsátja.

196. A' Tigris fenestggel mindenekezt föllyúl mül (halad).

197. A' tarkász (pötlőgetet) hiúz láttással bir (bővölködik): In nér mondatik, hiúzi semmel látni.

198. A' barvaft az ő barva nem terbelik, (nehezitik) noba nagyok (am bár nagyok is): gyors (serény) és fölötteb hosszú életű: meg senyved néha, és mindenek előtt ősszel, midőn serelemmel ég-vén, a' nőstén barvaft mohón (igen) kívánja és úzi kergeti.

199. Ettől nem különbözö az őz, (zerna) de kissébb: ismét a' vad kecske, kinek az himje vad kölyök.

200. Az erdei bak vad kősz, és kőszáli kecske, a' meredek és hozzája járúlhatatlan kősziklakas hágyák.

201. A' bial avagy vad ökör, és erdei bika, erdei és fene ökrök.

202. A' him oroszlán az ő bor- & leána

& leána formidolosè zas (torzás) sügyeivel, és a' norugiunt. stén oroszlán rettenetessen orditnak.

203. Vulpes ganniens verno tempore seu ka a' tavaszi időn avagy ki kelet-ineunte vere, glabrescens kor, el-hanyván sörre sörrelen fit depilis, vel alopeciam léssen, avagy kopaszi: got (sör-el-patitur: nunquam ci-bányást) senyved, sóha meg nem curatur. seledül.

204. Lepore nihil timidius, vel meticulosius; quicquid strepit, aut res arrigit, aut se prorirestia) avagy el-fut, (magát illára diit, & ad dumeta vepre-ta ac senticeta confugit: déra e' cserére salad: midőn megdum capitur, vagit, fogatik, nyikok, (mokok).

205. Fodicando cuniculus cuniculos, talpa grumos facit. Az ürge (tengeri nyúl) vájkálva áll-lyukakat: a' vakondak tárasokat, csinál.

206. Erinaceus seu echinus, & hispida hystrix, aculeos pro pilis habet. A' sül disznónak avagy rövisses borznak, és a' sül disznó szabású tengeri kanna, az ötegyes (rövisses) sörrei sör gyanánt vannak.

207. Simia humanorum operū imitatrix, káka (cselkedeteknek) követője, mint a' farkas majom is.

208. Glire & melech nil somnolentius. A' gözünél (pölyünél) és hörösöknél semmi nincs almosaltb.

209. Viverra, muskela, martes, martes scythica,

thica, mustela alpina, gyi egér, fejeér egér és a' hölgy bél-
mus alpinus, mus ponticus & mus noricus,
pellicis conveniunt.

210. Sciurus, forex, 210. Az evét, patkány, gör-
ericetus, &c. foramina fi- rény, &c. magoknak, tyukakat
bi cavant, in quibus hy- váynak, a' melljekben telelnek,
bernant.

211. Sed mus major 211. De a' nagy fekete egér és
& araneus, quadruped- apró egér, a' négy lábú állatok köze-
dum minimus, penula- leg kisebb, az eles házakat el-fut-
ria perreptans, & mu- kosván, és az egér sárral magát
scerdis se prodens, cauis el árúlván, a' cziczéknak avagy
feu felibus & muscipulis macskáknak és egér fogáknak ot-
subinde præda fit. tan ottan ragadománya (predája)
léssen.

XVIII.

De amphibis & repti-
libus.

212. Amphibia sunt:
eastor seu fiber, lutra, ra-
na coaxans, testudo, bu-
fo, rubeta, & crocodil⁹,
qui inter manducan-
dum maxillam sive mē-
dibulam superiorem
mover.

213. Repilia sunt,
quæ serpunt, exuviasq;
apo-

XVIII.

A' vízben és szárazon egyaránt
élő és csúszómászó
állatokról,

212. A' vízben és szárazon
élő állatok ezek: vidra, hód, var-
nyogó (rekegő) béka, tekenős béka,
varas béka, csipke (vörös) béka,
és crocodil, ki az érel közben
főlső állat avagy áll kapezárját
mozgattja.

213. A' csúszómászó állatok a-
zok a' kik csúsznak másznak és az
apo-

deponunt, ut angvis si- ó bóróket (hárrájokar) el-vetik,
bilans, coluber, hydra (le vetkőzik) mint a' sárváltó vi-
feu natrix, cæcilia, boa, zi kigyó, zomok kigyó, úsó vízi
aspis, dipfas seu præ- kigyó, kurta vak kigyó, tehen sopó
ster, pyras, vipera, kigyó, aspis kigyó, marásával
amphisbæna, seps, &c. somjúság hozó tizes kigyó, méreg
pók kigyó, vipera, két fejű kigyó, tekergeffet ugró ma-
rásával testet rothasztó kurta kigyó.

214. Draco ipso ha- 214. A' sarkány csak lehelle-
licu, basiliscus obitu ne- rivel, a' basiliscus látásával (tekin-
cat. tettel) meg-öl.

215. Lacerta, stellio, 215. A' gyék, csillagos hátú ál-
salamandra, scorpio vel nok gyék, lángban élő tizes gyék,
scorpius, pedibus am- scorpio avagy scarapna mérges se-
bulant. reg, lábokon járnak.

216. Limaces sunt 216. A' sárban telelő csigák
cochleæ sine testa. bék (hárrya) nélkül valók.

XIX. De Insectis.

XIX. A' Bogárokrol.

217. Insecta sunt,
primo varij vermes, & első sor kélomb-kélomb-fele fer-
quibus lumbrici fime- gek kiközzül a' gelestak, a' ga-
ta, erucæ plantæ, teredi- néstakokat, a' hernyók az öltövé-
nes vel colli ligna, & nyakat, a' suak avagy sufergek
næ vestes, etiam bom- a' fikat, a' molyok a' ruhákat,
bycinæ & holosericas, meg a' selyem és barfany ruhákat,
blattæ libros, convol- a' pappiros molyok a' könyveket,
vuli vel volvores vires, a' földragó hernyók, a' föld töve-
curculiones seu gurguli- ket, a' gőzök avagy fisekek a' ga-
ones, frumenta corro- bonákat meg-rágiak, a' nyűvek a'
dunt, termites carni in- kúsba fármaznak (nevelkednek)
nascuntur.

218. Secundò pef
fima quædam animal-
cula, nimirum lendes,
pediculi, pulices, culices,
cimices, & acari, quæ
nos ipfos infestant: quin
& pediculi inguinales,
ricini etiam, & hirudi-
nes seu languifugæ.

219. Tertiò muscæ,
inter quas bombyces
sericum, apes bomby-
lætes favos mellis, (quod
fuci depascunt) confici-
unt, & quotannis exa-
men ut novam coloniã
emittunt.

220. Crabrones &
vespæ acutæ, imò præa-
cuto sunt aculeo.

221. Oestro (taba-
no alio) percitum pec-
subilit, & velut rabi-
dum discursitat.

222. Scarabeorum
& locustarum genera,
complura sunt, & mul-
ta adula.

218. Masodszor (vannak) né-
melly felettéb ártalmas állatoc-
sok, úgy mint serkék, tevék, bab-
pediculi, pulices, bűdös fergek, (pa-
ciñices, & acari, quæ laczkák) és a bőr alatt víske-
nos ipfos infestant: quin
(vizes teiók vakre-
rök) mellyek minnen magunkat
báborogatnak: sőt meg az ágyek,
báutermő tervek is, eb fülében
ragadó legyek, (eb legyek is) és
nadályak avagy vér szopókák.

219. Harmadszor (vannak)
legyek, kik közzül a selyem ére-
tő (sárv) bogarak selymet, a bon-
gó méhek lépes mézet (mellyet a
herék meg emésztetnek) csinál-
nak, és minden estendönként
rát mint egy földet munkálódó
úy népet ereftnek becsatnak ki.

220. A' ló darások és légy dará-
sok hegyes, sőt fölöttéb is hegyes
fülankuak.

221. A' bögöly (pecsik barom
kergető fene bogár) miatt föl-in-
deinatot (föl rezzent) barom u-
grál, (ugrándoz) és mint egy meg-
dühödő futóssal (futkaroz bo-
gároz).

222. A' sárvas bogároknak és
saskáknak nemei, igen sok félék:
és sokak eledelék in.

223. Bru-

223. Bruchi, cantha-
ri, cantarides, scarabei
cornuti seu lucanici, pa-
piliones, cicindelæ vel
nitedulæ, (lampyrides)
hepioli, pyraustæ seu
nicedulæ volatiles sunt:
fullo, scolopendra, cen-
tipes vel multipeda,
coniscus seu oniscus,
porcellio, tipula, &c.

223. A' cserébogarak fan ter-
mő fenyves pókok, zöld bogarak,
sárvas cserébogarak, avagy éjel
fennlő bogarak, leppendekék, (lep-
nitedulæ, (lampyrides)
fenyves boga-
hepioli, pyraustæ seu
sáocsékék, gyórttyára sáockellő löröl-
fullo, scolopendra, cen-
dekék avagy tűzben termő le-
tipes vel multipeda,
gyecsékék rőpdösök: fülken másó
coniscus seu oniscus, fereg, sárvóshernyó, papmacská-
porcellio, tipula, &c. járaavagy sok lábú fereg, samár
replant, sáinu sárvóshernyó, sok lábú disznó fereg, vízi
pók, &c. csucskálnak.

224. Cicada foris,
gryllus domi cantil-
lant.

224. Az ősi bogár orkin, az
házi pírúcsók itthon (háznál) é-
nekeldegelnek.

225. Formica pusil-
la est, sed astuosa, sem-
per festucas & micas
fert.

225. Az hangya kicsinyke, de
munkás, (dőlges) mindenkor sal-
per festucas & micas
kakat és morfálékokat viszen.

226. Aranea arane-
um seu aranei telam, ne-
xit ac textit.

226. A' pók pók házat avagy
pók halót, ereft, füzdögél és füz-
dögel.

XX. De homine.

XX. Az Emberről.

227. Princeps ani-
mantium excellentissi-
mus homo, mundi epi-
tome, vagiens nasci-
tur.

227. Az élő állatoknak leg-
fálségebb (meltóságosabb) feje-
delme az ember, e világnak rövid
summája (reméke) nyírvakolva
születik.

228. Quem

228. Quem post partum genitrix aut obsterix fasciis involuit fasciatumque in cunas reponit.

229. Nutrix verò alma amplectens, & amplexans alumnus suum, uberibus lactat, & fœdissimum abstergit: pusio ipse lactat.

230. A cunabulis vel ab incunabulis venitur ad sepestrastra, ubi bimulus infans incensum sibi format, & faciat balbutire incipit, (infans) crepitaculis, & crepundiis ludens.

231. Impuberes cum pubescunt, sonoram vocem alterant, hinc quicallantque: pubescentes autem puellæ singulis mensibus semel menstruo laborant, donec gravidæ fiant,

228. Két születése után a' szüleje avagy a' baba polában be-takarván, és be-kötve a' bölcsőben helyheztesz.

229. A' tápláló (szoptató) szálma amplectens, és apolgarván (csokolgarván) az alumnus, (szoptatott) em-pappis faciat, & fœdissimum abstergit: pusio gottal (popával) meg elégíti, és a magat meg-rútítottat (undoké-tottat) meg törli: a' kicsinéd (csöcsfemő) pedig ő maga szopik.

230. A' bölcsőből avagy rengető teknőből mennek jarastra tanító karikán forgó taligácskákról (szekerecskékre) az hót a' két esztendő csöcsfemő gyermek járnitannál, (el jár) és állani s rebegni kezd, csörgetőckel, babóckal és gyermeki játékokkal játszadozván.

231. A' szöretlenek midőn szörödni kezdenek, vékonyon csendő hangos szavakat meg-váltóztják, és riakóznak (meg csatarnak): a' szörödni kezdő legények pedig minden hónapokban asszonyi havat (hónaponként járó vér-folyást) szenvednek, miglen terebben esnek (meg-nehezkesednek).

232 Ephe-

232. Ephebi dicuntur adolecentes, & mox adulti, juvenes,

233. Virilis ætas vergit ad proVectam, senilis rugas & canos affert.

234. Annosa vetula edentula fit, sexagenarius senecio decrepitu & capularis, silicernium,

235. Ita infantia seipsam ignorat, pueritia ludicris transigitur, juvenis ætasve juvenilis iussu laborio-

236. Senes enim bis pueri: grandævi repueriscunt.

237. Mediocris stature homo opimè est proportionatus.

238. Nam gigas ter-

232. A' föl sordultek, (gyermekből ki-költök) nevédekény iffiacsáknak mondatnak, és majd meg öregbedvén, meg-állapodot (vastag) iffiaknak.

233. A' férfini meg állapodot idő, a' meg ért koros időre hajol, (hanyaglik) a' vénseg ránczot fert.

234. A' sok esztendőn kofa (ven asszony) fogatlanná lesz, az havan esztendő ember öreg após meg-aggor és meg-törpödő orczájú, le-görböt vén ember.

235. Így a' csöcsfemő állapot önnön magát nem tudja, a' gyermek játékokkal mulik el, az iffiúság és iffiu idő békébe valósgo-ckal, az emberkor (ferfiúság) munkaságo-ckal, a' vénseg az elöbbeniekre visszatér.

236. Mert a' vének kétszer gyermekek: a' nehez koros idejű vének ismét gyermekekké lesznek.

237. A' közep termetű ember leg-szebben alkalmaztatot (leg-illendőbb).

238. Mert az Oriás irtozásul és rettentő csudájúl vagyon, a' kis ember emberke emberecske lyúki ember törpe kuták csúfságul

& pig-

& pignus pumilio és nevetsegi van mindeneknél,
pumilusve risui, ac deri- mindeneknél gúnjoltatik és meg-
diculo apud omnes, ab csúfoltatik,
omnibus illudatur & de-
ridetur.

239. Nudus est, non 239. Meztelen, és nem sörös:
hirsutus: faunienus & mert az erdei vad Istén asfonyok
satyri, sphynx etiam & és vad leányok, (sacratyúk) a
chimæra, cum horrido Thebásnál való sok termésetből
illo cerbero tricipiti, álló mesét mondó leányzó is,
commenta sunt. (Sphinx) és a chimæra, amaz
isfonyú három fejű cerberussal
edgyút, költőt dölgek.

XXI.

De corpore, & primum de
membris externis.

240. Corporis nostri
compages, eximium est
supremæ sapientiæ ex-
emplar.

241. Structura ejus
ex ossibus, cartilaginib⁹
tendinibus, nervis, car-
ne, musculis, cute tri-
plici, & membranis seu
involutis variis conlla-
ta & coagmentata est.

242. Membra cohe-
rent nexibus perperuis,
in proportione decen-
tissima.

XXI. A Testről és elsőben a
külső tagokról.

240. A mi testünknek össze-
foglalása, (alkormánya) a leg fel-
lyebb való bölcsességnek ékes (fő
példája).

241. Annak épületi csontokból
(tetemekből) porcogokból, izek-
ből, inakból, húsból, inakon való
árva húsból, háromféle bőrből és
hártyából avagy különb-külömb
féle burkokból (takarékokból)
egyben fedegetteter és össze szer-
kötteret.

242. A tagok össze állanake gy-
másból függő állandó kötésceket,
így egymáshoz illendő egyenlőség-
ben.

243. Nam

243. Nam quæ bina 243. Mert a' mellyek kettesök,
sunt, ex opposito sibi ad egymás ellenében oldatról helyhez-
latera locantur; quæ sin- tettenek; a' mellyek külön-külön
gula per medium, (magán) középben.

244. In vultuum li- 244. Az ábrázatoknak (ar-
neamentis stupenda est czulatoknak) lineázásiban (ray-
varietas. solásiban) csudallatos külömbség
vagyon.

245. Frons angusta 245. A keskeny (sörös) homlok
suilla est, gibbosa alini- disznói, a' ki álló pupos (csomós,
na, lata bonæ indolis görösös) samáni, a' széles jó indu-
seu qualitatis, rugosa latu avagy néminéműségű a' rán-
anxi, caperatai - czos forgalmatos (gondos) elmé-
racundi nota; erugata nek, a' komor haragoknak tele: a'
& exorrecta effrontem sima (ráncz nélkül való ki festsült)
arguit. és ki-terjett orcátlant (sem.e-
lent) jegyez.

246. Pupilla oculi, 246. A szem fejeiben élő és
albugini insidens & in- ahoz ragadot szemfny, tükör,
hærens, speculum est, melly az eleiben vetteret dölgek-
objectarum rerum ima- nak képeit magában vésti (fogja).
gines in se recipiens.

247. Hanc palpebrę 247. Ezt a' szem sörök pillogat-
nictando humectant; va nedvesítik (asztattják) a' szem
cilia verò & supercilia hejak pedig és szemöldökök meg e-
communiunt. rösítik.

248. Sed hircui la- 248. De a' szem végek (segeletek)
crymas sudant. könyveket hullatnak [verécznek]

249. Inter tempora- 249. A vak szem és orr között
& nasum [quem alij si- [melly némellyeknek sima av- y
mum alij relimum, alij lapos, némellyeknek fitos, nénci-
aduncum

aduncum habent] sunt lyeknek borgas,] vannak az orgenæ vel malæ; iis que csak avagy posák; és azok alatt subfunt maxillæ. vannak az állkapcsák.

250. Per nares ut 250. Az orr-lyukakon minc cloacæ, mucus dema egy árnyék sáken, [csatornákon] nat; quem vibrissæ de a penészes takony alá sármazik, tinent ne exsudet, nisi mellyet az orr lyukakban-való muccinio seu strophiole sörök meg-tartóztatnak, hogy ki mungantur. ne sívárhozzanak, [verétezzenek], hancum ha takony törölve a vagy késskenővel ki-fúvattatnak.

251. Mentum virile 251. A férfui áll elsöben pib- primum lanugine, de- vel, ostán sakállal, és a fölső a- inde barbâ, & labrum- jak bajússal földetterik bé: né- superius mystace tegitur: mellyek mindazáltal sakállalala- quidam tamen imber- nok: bes sunt.

252. Anterior colli 252. A nyaknak elöl-való ré- pars jugulum est, poste- se torok, a hátúlsó része (utolsó része) nyak-sárt (nyak-csiga).

253. Thorax aut peç⁹ 253. A csöcsökkel avagy csöcs mamis seu mammillis, bimöckkel bíró, emlöckel domború papillas habentibus, ur sügynek avagy mellynek, alatta gidus, infernè ventrem, has vagy, a két résről (felről) habet, ad partes latera. oldalak.

254. Costæ ab axil- 254. Az oldal csontok az hó- la coæptæ, in hypochondria desinunt. nálról kezdettervén, a sív há- rtyájában (belső oldali tagokban) végezödnék (meg-sünnék).

255. In inguine pu- 255. Az ágyék hajlásában a- denda, verenda sunt sügyenlő testek semérem testek

PLU.

pubes, mentula vel pe- vannak, fan, mony avagy pöcs. nis, & cunnus live vul- és picfa vagy valoga. va.

256. Sub coxendice, 256. A csipő csontok alatt, a infra coxas femora sunt; forgó csontokon alól a cizombok sub genibus tibie, sub vannak; a térdek alatt sárak; poplite suræ, a térd hajlás alatt a láb ikrai.

257. A suffragine 257. A borgas in után a láb planta pedis est, talos talpa vagy, melly a kokakat a- vel malleolos, calcem seu vagy boka csontokat, sarkat avagy calcaneum, convexum, sarkalator, a láb fejét és talpnak plantæ, & solum, cum- alsó részét, s a láb újjackal edgyit que digitiis hallucem, a láb hivelykét (öreg újot) magá- continens. ban foglalja.

258. Tergum super- 258. A hátnak föllyül váll-la- nè habet scapulas; post poczkái vannak utánna temporis lumbos, & subsequen- és rend szerint következvén ost- ter tandem culum seu tán az ülés kedvéért farral (seg g podicem, sessionis gra- posával) meg- környéketet seg g tiâ clunibus [natibus] avagy allfel. circumvolutum.

259. Spina dorsi to- 259. A hát gerintz az egész al- tius structuræ sultura kormánynak támasza, (oslopa) est, ut erecti stare possi- hogy egyenesen föl alhassunk, és mus, & ex triginta qua- harmincz négy egy-máshoz fog- tuor vertebrais contiguis laltatot hát gerezedekből áll, hogy constituitur, ut incurva- meg-hajólhassunk, [borgadba- ri queamus, quod non sunk] a melly nem lenne, ha a- fieret, si os continuum csont merő volna. esset.

260. Lacertosum 260. A vastag húsos kar. öma- bra.

brachium in se continet manum, cubitum, volam; quæ diducta palma est, contracta pugn⁹. *gában foglalja a kezét, könyököt, markot; melly ki-terjesztve tenyér, be vonyattatván ökl.*

271. Dignus sunt 5, singuli articulos tres, & totidem artuum juncturas, condylosque habentes. *261. Az ujak öten vannak, kik között mindeniknek három, az ugyan annyi inaknak ösve foglalatsi, és bükői [csomói] vannak.*

262. Pollice premimus, indice monstamus, verpus sive medius digitus prominet, inter quæ & minimum [digitellū, auricularem, amantorem] annularis seu medicus & studiosus est. *262. A hivelykel nyomunk, [sorátunk] a mutató ujjal mutatunk, az öreg ujj vagy közép ujj kiál, melly közör és a leg kisebb [ujocská, kis ujj vagy orvos ujj] és déak ujj [nevendekegy ujj].*

263. Ungvibus scabimus, scalpimus, lacramus, lancinamus. *263. A kormünckel vakarunk, [rühelődünk] vájogatunk, [saggarunk, tépünk].*

264. Sinistra seu læva tenet, dextra operatur, omnia aprè, nisi quis ipse inept⁹ aut iners sit. *264. A bal kéz tart, a job kéz munkálkodik, mindeneket be-lyessen, hanemha ki maga illetlen [alkalmatlan] túnya [rólt].*

265. Sed ambidexter præ scevâ seu scevolâ multum habet. *265. De a mind két kézre tudónál [a job és bal kézzel egyaránt élönél] a balog vagy bal ember fölöt sok vagyon.*

XXII.

De membris internis.

266. Eja, jam

XXII. A' belső tagokról.

266. Nosza, immár a' belső viscera

viscera inspicimus. *rešetket nézzük [tekéncsük-meg].*

267. Alimentum, dentib⁹ primoribus [to-
micis gelatinis] incisum, molaribus masticatur, num est] mansumq; per gulam seu œsophagum deglutitur, & ad stomachum demittitur, ubi fit concoctio prima: quadrupedibus verò primò ad rumentum, tū ad omasum, post ad pantices, demumque ad ventriculum verum, echinus dictum, transit. *267. Az eledel az első fogakkal [hegyes közép fogakkal] megmetéltetvén, a' zup [örölő] fogakkal meg-rágattatik, [mert a' poszsa] [bucca enim molendum est] mansumq; per gulam seu œsophagum torkon avagy gégen alá nyeletik, és a' gyomorban alá bocsátatik, az holot léssen az első meg-főzés: [emésztés] a' négy lábú oktalán állatoknak [barmoknak] penig először a' kérés gyomorban, ostan a' nagy kővér harkában [temérdek belben, paczalban] annak utánna a' kővér hasban [potrohában] és végezetre az igaz gyomorbá, mely gömböcznek mondatik, által megyen.*

268. Nam venæ mē-
faraicæ chylum exsurgunt: eumque [excrementis crassioribus per intestina & anum foras egestis, quæ stercora, merdæ & oleta sunt] deferunt ad jecur: ubi denuò fit separatio. *268. Mert a' bel közör lévő érel sopó erek a' meg-emésztet éreknek leg jobb erejét ki-síjak: és azt [a' temérdekebb [keményebb] sóprelekők a' bélen és alfelen [segegen] ki vettervén, a' mellyek gámerdæ & oleta sunt] le-derunt ad jecur: ubi holot újobban léssen el választás.*

269. Serofum per ureteres ad renes meat, indeque vesicæ infunditur, & *269. A' savós rézs az húgy éren a' vesékre megyen, [sivarkozik] és onnét az hójagban csöppög, és*

tur & fit urina [lotium] *budgyá [vizelleté]* léssen, *melly*
quæ mejendo emittitur. *buddozva ki-bocsátatik.*

270. Pingvior pars *270. A' kővérebb rész a' máy-*
 ab hepate rubedinem ac- *tól vörösséget véssen, és léssen vér-*
 cipit; & fit sanguis: qui *ré: melly az erek által el-öblatik*
 per venas distribuitur. *széllyel.*

271. Lien seu splen *271. A' lépazonközben hozzá*
 interim attrahit, & rur- *vonssa, és ismét ki-verti a' komor*
 sum ejicit melancholiam *kedvet szerző fekete sűrű vért;*
 & vesicula fellis live fel- *és az epés hójagocská avagy epe a'*
 bilem seu choleram. *sart avagy az ember testében való*
sarga vért.

272. Pituita seu phleg- *272. A' nyálas vér [takony] a'*
 ma per omnia diffluit. *vagy torba minden tagokban el-*
foly.

273. Cor in pecto- *273. A' mellyben helyheztetet*
 re situm, primum est vi- *sziv, első élő és utolsó meg-haló.*
 vens & ultimum mori-
 ens.

274. Proinde caloris *274. Továbbá meleg seggel tel-*
 plenum & palpitans si- *lyes lévén és nyugovás nélkül resz-*
 ne requie, vitalem spiri- *kervén, [dőbögven, mozogván]*
 tum generat, perque ar- *elevenítő lölköt nemz, és az élet e-*
 terias quaquaversum *rein mindenfelé és mindenűvé*
 seu quoquoeversum & *közli: [réseltetiet azt] de a' réa*
 quoquoeverfus commu- *fekvő tudó azt meg-bívesíti, lé-*
 nicat: sed adjacens pul- *lekzetet vévén a' gége által.*
 mo illud refrigerat, respi-
 rando per arteriā asperā.

275. Quā læsā rau- *275. A' melly meg-sértődven*
 gedo seu ravis fit, & tuf- *rekedez és avagy bő-rekedés és hu-*
lis, ut

sis, ut & a clamore im- *rus léssen, mint szintén a' mód-nél-*
 moderato, *kül való kiáltástól-is.*

276 Præcordia hæc *276. Ezek a' sziv körül való*
 (extra) ab inferiore ven- *belső részek [szivnek balói: hárrái]*
 tre, septo transverso seu *az alsó hasztól, [gyomortól-béltől]*
 diaphragmate, disjun- *köz szövénnyel avagy közép agyék*
 guntur. *hárrával valasztanak meg.*

277. Omentum ve- *277. A' kővér lautorna bél pe-*
 rò ilia, ut mesenterium *nig az agyékokat, mint a' fodor*
 lactes, obvolvūt. *hay is a' kővér gjenge béleket bé-*
takarja.

XXIII. De accidentia *XXIII. A' Testnek külső ese-*
 bus corporis. *tiről.*

278. Juxta exterior- *278. A' külső tekintet szerén*
 rem aspectum quidam, *némellyek testések, húsfak és kő-*
 sunt corpulenti, carnosi *vérek; [potrohófak] egyebek veka-*
 & obesi; alij graciles, *nyok, karcsnak avagy őstővérek*
 macilenti seu macri ut *[fonnyattak] mint egy vázak,*
 sceleta, & strigosi; qui *[őstve rakot sáraz tetemek] és*
 dam formosi; alij de- *bitvankoztak; némellyek éhessék;*
 formes & turpes, *egyebek aistelenek és rútak [csu-*
nyak, utálatosak].

279. Secundum ha- *279. Belső műviólokra nézve*
 bitudinem interiorem, *nyersék, [virganczok, egész ges-*
 vegeti, aut morbos; ro- *sek] avagy betegesek; vastagok,*
 busti & firmi, aut infirmi *és erősek, avagy erőtlének és*
 atque teneri. *gyöngéek.*

280. Crispī non fa- *280. A' fodor hajának nem kön-*
 cile calvefcunt; at rufi *nyen kopaszkodnak meg; de a' ver-*
 cito canescunt, *kenyős hajának hamar őstálnak.*

281. Cilones & frō-tones, in phrenesin proclives sunt; & phrenesici facti vacerræ includantur.

282. Præstat vel satius est inscium & unoculum esse, quam cæcum; surdistrum quam surdum; hæsitantem quam balbum seu balbientem; blæsum quam mutum.

283. Strabo distortē, myops & pætus obliquē contuetur: cocles monoculus est, lumine altero orbus seu orbatus.

284. Nasuti acriter odorari, buccōnes ingluviōsi, flacci & jugulis non cavis bardī atque biltei esse putantur.

285. Verruca, struma, gibbus, polypus, & quodvis tuber deformant.

286. Similiter & næ-

281. Az begyes [hosszú] fejűek és ki-dőllyett nagy homlokúak, a' bolond bagymázra haylandók és a' bagymáz beteg segeben esvén kalitkában (bolondok házában) rekesztetnek.

282. Sockal jobb és hasznosb sandalnak és egy szeműnek lenni, hogy nem mint vaknak; süketesnek hogy nem mint süntén tellyes- seggel süketnek; akadózónak hogy sem rebegőnek nehezen szóló peyp- nek; selypesnek hogy sem mint né- manak.

283. A' kancsal felre, (teker- gössen) a' vaklyos és körösfűt fel- re néző (sodorra néző) horgassan néz: a' fel szemű kandics (kan- csal) egy szemű, edgyik szemétől meg-füstatot vak.

284. A' nagó orrúak (orrosok) erőssen szaglónak, a' nagy ehetők torkosoknak, a' nagy fülű tepsi-fü- lesék és vayko nélkül való torku- ak gorombáknaak és ostobáknaak iel- tetnek lenni.

285. A' sémölcsű, golyva-dom- bos hátú görbeség baborcsó és akár melly puffadék (csomó, bökő) meg- rúdnak.

286. Használóképpen a' velünk vi,

vi. lentigo seu vitiligo, sülertet helyegek is. seplő: fő kos- porrigo, petigo seu im- mo (kossosag) visketeges folyó sō- petigo, (serpigo) men- mör, (sennyedék) terjedő varr- tagra vel mentigo, lichen fekete seplő, apró korpás seplő, varix, lepra, & omnis (rüh) dagart ér, bel pokol es min- macula den moclok.

287. Item si quis 287. Ismét ha ki nyak sugarét- obstitus incedat, aut va (horgassra,) jár, avagy cernuus. földre nézően (le-görbedve).

288. Calvorum, cal- 288. A' kopasok, felkopasok, vistorum, & recalvo- és visssa kopasúlok-közűl né- rum quidam calvitium, mellyek a' kopaságot magoknak sibi decori reputant, alij böcsülettül tarisak, némelylek böcsülettül (gyalázattul).

289. Claudorum. 289. A' santáknak santiások claudicatio a luxatione a' ki menyülettül (szizamlattul) est: alioqui nec loripe- vagyon: egyeb aránt sem a' horgas- des, nec vari, nec valgi, lábúak (szibertefek) sem a' le-hor- nec vari, nec scauri, nec gar sárúak sem a' görbe sárúak, panse, neque comper- sem a' bocskos lábúak, nagy boká- nes claudicant. jűak sem a' széles lábú (talpú) ta- ritoppok, sem a' hosszú lábú hó- rihorgasok nem santálnak.

290. Intertrigo ab 290. Az alfelnek föltörése a' attritu ex equitatione est, nyargalásból való kopartástól va- gyon.

291. Spado est cui te- 291. Herelt az, a' kinek tökei sticuli seu colei ablati avagy monya sekei ki-vetettnek- sunt.

XXIV. De morbis.

292. Ventriculus a

XXIV. A' Betegségekről.

292. A' gyomor (mellytől vagyon
D 4 quo

quo ægritudinū origo) inanis esurit & sitit; op-
pletus singultit & ru-
stat; crudus escam fa-
stidit.

293. Pallor & tre-
mor cachexiam, hoc est,
valetudinem debilem
& languidam, torpor-
lethargus ac veterinus e-
nervatam arguunt.

294. Morborum a-
lij rigorem, alij dolo-
rem, alij stuporem, alij
pruritus dantaxat, alij
convulsionē inducunt:
sed recidivi cum vehe-
mentia plerumque con-
ficiunt.

eytöt föltteb-való keménység gel gyakran el fogyak-
nak (meg-ölnék, emésztnek).

295. Decumbentes
si non brevi conuale-
scunt, fiunt valetudina-
rij, & quod pejus clini-
ci.

296. Hoc solatio est,
cui multum doluit, de-
doluist.

a' betegségeknék (nyavalyáknak
eredeti) őrés leűen éheznek és som-
jáhozik: meg-töltetűen csuklik és
bőfőg; (űkrűndűzik) a' meg hűlt
nyers az etelt utállja (meg-űnya)

293. A' sargaság és reszkete-
gesség vesetséget (rosszúl lételt)
az az-gyenge és bűdgyart egességet
a' lankaság mely álom és a' luny-
haság (aluszékony-ság) meg-erűt-
lenedettet jelentnek

294. A' nyavalyák-közűl né-
mellyek hideg miatt való meg-ke-
ményedést, némellyek fájdalmat
(szelmet) némellyek érzékeny-
ség nélkül-való meg-sibbadást, né-
mellyek rűlaydon csak visszeteget,
némellyek meg-sűorgodást hoz-
nak; de a' meg-térők (visszontag le-
gytöt föltteb-való keménység gel gyakran el fogyak-
nak (meg-ölnék, emésztnek).

295. Az ágyban eset vesztet
fekvők ha rövid nap meg-hem-
könyvedednek (fől nem gyógyul-
nak) betegesek lesznek, és a' mi
rosszabb, ágyban ventergő leűti-
cások.

296. Ez vigasztalásúl vagyon-
a' ki fő sokáig sínlűdűt, (vűlt a'
fájdalomban) ha a' bánattúl meg-
sűnt.

287. Ce-

297. Cephalæa seu
cephalgia inveterata
(potissimum si cranium
seu calvaria solidum os
sit) aut vertiginem, aut
delirium, aut furorem,
& maniam causatur.

298. Odontalgia fit,
cum parvuli denciunt;
aut postea cum gingivæ
putrescunt.

299. Lippitudo est
cæcitaris præparatio;
nec creber aurium tin-
nitus, bonum portendit.

300. Gravedo &
rheuma est catharri de-
stillatio; asthma & peri-
pneumonia, respiratio-
nis difficultas.

301. Angina tonsil-
las angens, ac uvulam
inflammans, ne fauces
strangulet, guttur gar-
garyza.

302. Langviores &
deliquia animi, aceto
(quod in acetabulis, ut
& aceteria, adfertur) re-
ficiuntur.

297. A' fő fájás vagy meg-
rűgűt (űrűkűdűt) sene fájdalmak
(kivűltkűppen ha a' kapornyak a-
seu calvaria solidum os
vagy fő kaponya merű csont leűsen)
sit) aut vertiginem, aut
vagy sűdelgűst vagy sene hűgűl-
delirium, aut furorem,
laját. (esztelen-séget) vagy dűbűs-
& maniam causatur. sű-
sűget és bolyokas eselűsűget sere-
sz.

298. A' fog fájás leűsen, midűn
cűm parvuli denciunt; a' hűsdedeknek fogok kűl; vagy az
aut postea cűm gingivæ
után mikor az inyek rothadnak,
putrescunt.

299. A' szem-csepegű csipáság
cæcitaris præparatio; a' vak-ságnak elűl-járű kűsűtűse sűt
nec creber aurium tin-
meg a' fűleknek gyakor csűngűse-is
nitus, bonum portendit. nem jűt jelent (jűvűndűl).

300. A' fűnek nehűz vűlta és
torba a' náthának le csűppűgűse;
(folyás) a' melly sűrűlás és sűv
pneumonia, respiratio-
fogás, a' lélekzetnek nehűz-sűge.
nis difficultas.

301. A' torok gűk a' nyelv csa-
las angens, ac uvulam
pot sűrongatvűn, és a' torok miri-
inflammans, ne fauces
gűt gűylasvűn, hogy a' nyelűde-
strangulet, guttur gar-
klűt meg-ne fűcsa, a' torkodat
garyza. vűzzel meg rotyogtassad.

302. A' bűdgyadasok és elmének
deliquia animi, aceto
ájűlás, eczettel (melly az eczès
(quod in acetabulis, ut
ájűkban, s-mint az eczètes e-
& aceteria, adfertur) re-
dénben is, hozatik-elű) meg-
enybiternek. (űlűstetnek, űjűs-
tatnak).

D 5

303. Lien-

303. Lienteria diar- 303. A has el-csapás has me-
rthoa & dysenteria faci- nés és vér has térsik a hasnak fo-
tunt alvi profluvium; lyásár: a has menésre (sarasra)
tenasmus evanidas infla- való erőltetés héaban-való (l m-
tiones complures. ló) fok puffasztó sellereket.

304. Stranguria est 304. A fönn akart vizellet-
calculi primordium. nek meg sorulása a könek (fö-
vénynek) elől járó kezdeti.

305. Tormina, lum- 305. A has tekerések: gelista
brices seu vermina, pas- buddozások avagy has ragó fay-
sioque iliaca ileum, & dalmak, és a ködök csömör peny-
colica colum affligunt, vedése az ágyékot, (köldököi) és
a kölika a belt sorongatnyak.

306. Pleuritis, cardi- 306. Az oldal fájás (nyilalás)
algia, cardingmus, & sűv fájás. Segez és és ágyék fájás
lumbago seu nephritis avagy vesék fájdalma kevesebbé
minus cruciatur: iſterus kénzanak: a sargaság avagy sar
seu morbus regius ferè viz miatt való haloványosság töb-
nihil. bire egy csöpnjére sem.

307. Tumor intume- 307. A daganat föl dagad és
scit & desidit: non sic her- le fál: nem úgy a rökösség és bél-
nia & rames, nek le-fállása (meg-fakadása).

308. Toxicum qui as- 308. Az éteit mérget ha ki bé-
sumit, turgescit; sed ei vörte. föl poffad; de annak a tör-
theriaca resistit acquer- jék ellene áll és ellene tusakodik.

309. Arthritis artu- 309. A járóvány kösvény (i-
um juncturas, ex inter- zekben állót betegség) az inak
fluxu humoris acris, di- haylást, az erős nedvességnek
vexat; quæ in manibus közben folyása miatt, györi:
peculiariter chiragra, in mely a kezekben tulajdonképpen
pedi-

pedibus (quos verrucu- kézi kösvénynek, a lábaban
læ etiam & perniones af- (mellyet az apró sőmölcsöskék is
fligunt) podagra, in co- és hideg meg véletlül való csomók
xendicibus ischias dici- nyavalygarnak) láb kösvénynek,
tur. a fargó csontokban (csipő csontok-
ban) csipő fájásnak mondatik.

310. Febris cum hor- 310. A vesztegessé-vel való hideg-
rore querquera vocatur: lelés veszteges hidegnek hivatta-
quotidiana quotidie, tik: a mindennapi mindennap,
tertiana alterno die re- a harmadnapi harmadnap tér
pedat: ephemera sive visssa: az edgy napi avagy csak
diaria, quo coepit die, si egy napig tartó, a melly nap kez-
nitur. Omnis febris sive detet, azon napon el-végezetik
continua sive intermit- (vége szakad). Minæn hidegle-
tens sit, exacerbationem lesnek akár sántelen-való akár
sive paroxysmum & re- felben szakasztó legyen, meg kefe-
missionem habet, conti- réit nehéz fájdalma avagy ként
nente excepta. élesítő nevelkedése és apadása (kön-
nyebbülése, enyhületi) uagyon, a
szakadhatatlanon kívüül.

311. Quartana, scorbu- 311. A negyed-napi hideglelés
rus, hydrops, phthisis, az egész testnek roibat nedvesség-
marasmus seu tabes (a ról-való lankasága, viz kórsg,
qua tabidus) diuturni, sáraz betegség, asssú kórsg,
fontici, & lethales sunt: (az honnan az asssú rostat em-
ille intercure aqua peri- ber) fok ideig tartók, nehezéto ve-
mit, hæc lenra tabe con- sedelmessék és halál hozók: amaz
sumit & consummat: a a tör alatt való vizzel öl meg,
paucissimi dantur uni- ez lassú sárazsággal fogyat és vé-
versales. gez ki: kevesen adatnak mindo-
nekel közönséges betegségek.

312. Epilepsia & ecstasi laborantes, à morbo el-távozásával nyavalgók; a ne-
caduco seu comitiali, hézsegtől avagy nehézség töréstől
(Herculeo, sacro,) pa- (nyavalya, kór-ság töréstől,) nem
rumper absunt. igen melege vannak.

313. Paralyseos & apo- 213. A gutta ütésnek és a test
plexiæ præcurforè per- le-rógyásának elől-járó követének
hibent esse spasmus. mondogják a görög vonást.

314. Pestis contagio- 314. A ragadó dögös merigy,
sa; bubones & carbuncu- kelevényeket és pokol varokat a
los seu anthraces jacu- vagy tűzes keletet lövöldözvén,
fans, repente & subito hirtelen és mindgyárt (hamár-
invalescit; contagioque sag gal) erőt veszén, és az ő dögös-
seu contagione suâ in- ségével avagy dögletelességével
gentes populos ac natio- nagy népeket és nemzetsegeket el-
nes inficit & vastat, mocskol (meg-repsegét) és pusztít.

XXV. De ulceribus & vulneribus

XXV A' Főkélyekről és a' sebckről.

315. Suppurans ulcus 315. Az alól meg-evesedet fő-
ubi abcessit, apostema kely midőn folyni kezdet, kelesnek
seu abcessus dicitur; è avagy túrnak mondatik; a' melly-
quo, dum rumpitur, ből midőn föl-szakasztatik, ev
pus, tabum & sanies (ruiság) töröt vér és genyes, g foly
profluat: è pure autem, ki: a' hússal egyben tekeredet
cum carne convoluta & (gyült) és ösve nőt evből peng, apró merigy (vak tetém) leszen).

316. Carcinoma seu 316. A' fene vagy farkas seb,
cancer, herpes, stoma- terjedő keles, (orbáncz) bűdös bá-
tace, gangræna, phage- nak vesetsége, vad hús, ferges
gena, venerea lues, ery- hús, franczu, csűs, (ß. Antal
spe-

tipelas, lepra, papulæ seu tñze) poklosság, boborsó avagy
varioli, morbilli, exan- himlő, csecsek, vörös kelesek apró
themata seu boæ, pustu- vörössék, fakadékok, és minden-
læ, ut & omnis scabies fele ruh sönnyedék vijsketegét in-
pruriginem proritant, diitnak, és az illeteffel meg bánta-
& contactu inficiunt: nak: (ruisának) azokáért raga-
ideò contagiosi sunt. dók.

317. Vulnus (cui tu- 317. A' sebb, (mellyben kéro
runda imponitur) cæ- réterik) vágva (meczve) leszen
sim fit aut punctum i pla- avagy súrással; öklelessel (gyak-
gâ, percussione aut con- va) a' csapas ütessel avagy ösve
tusione, cujus signum rontással, mellynek a' hegyes he-
livor est. lye keleség.

318. Illud neglectum 318. Amaz el-műlöképpen,
habitum exulcerat, & (gondatlanul) tartarvan ki sebe-
recrudescit. sül, és viscontag meg-nyersülvén
ki újul.

319. Cum vomica 319. Midőn a' folyó dagadás
coit, crusta obducitur, (tálogy, fakadék) ösve megyen-
crustam ducit: tandem varral [kemény bőrrel] be-burrit-
tamen cicatrix superat. tatik, meg-cserepesedik; végezetre
mindazáltal a' seb-hely [vak seb]
meg-győzi [fölllyúl mulla].

320. Vibex à ver- 320. A' kék ütés hely a' verés-
bere est, pustula ab adu- ról vagyén, a' tűzes puffadás
stione, callus ab indu- [fől-kőjagzás] az écestől, a' föl-
ratione. törés [meg-vastagodó bőr] a' ke-
ményedéstől.

XXVI. De sensibus externis.

XXVI. A' külső érzékeny- segekről.

321. Caleat an frigeat

321. Meleg légyen-e vagy hideg
quid

quid, tangendo; humidum an siccum sit, prensando; durum an molle comprimendo; laeve an asperum, atrectando; grave an leve tollendo, percipitur; periculum, fac, & comperies.

322. Palpando quaerimus, quod non videmus, aut conspiciamur.

323. Atque iste est primus sensus tactus.

324. Gustus dignoscit sapores.

325. Quomodo quid sapiat scire vis; gusta, degusta, deliba.

326. Nam saccharum dulce est, absinthium amarum, acetosa oxalisve cum acetosella acida, piper acre, labruscae fructus acerbus, immatura mala seu immitia poma austera, quaedam planè insipida.

327. Olfactus seu odoratus odores internoscit, & qualiter quid oleatos facit.

valami, illetéssel; nedves é vagy száraz, fogdosással; keményé vagy lágy meg szoréiással; simaé vagy darabos tapasztással; nehézé vagy könnyű, föl emeléssel, tudhatnimeg: próbáld meg, és egsedben véssed.

322. Tapogatra keresünk a mit nem látunk, avagy szemlélnünk.

323. Es ez az első érzéknyseg, az illetés.

324. Az izelítés [kóstolás] meg isméri az ízeket.

325. Minek minémű izi legyen, tudni akarodé? késtöld, izelés, foponcs-meg.

326. Mert a nád méz édes, az üröm keserű, a ló sóska es hegyes sóska az apró sóskaival edgyűt savanyó, a bors erős, a vad sölő [egres] keserű [foytós] gyümölcs, az éretlen almák avagy vad almák kemények, [savanyók fogat váslók] némellyek teljességgel szintén izetlenek.

327. A szaglás avagy bűzlés az illatokat különbözteti meg, és micsoda miképpen legyen szagos, meg szagoltja (bűzli).

328. Mo-

328. Moschus enim, qui cruor est circa umbilicum zibethi collectus, & zibethum, fragrantiam exhalat; assa vel adusta caro nidorem morticina foetorem.

329. Mucida, putrida, putrida, rancida (cujusmodi lardum foetidum esse solet & arvinna) sordent foetentque.

330. Auditum sonos discernimus.

331. Contrarij sunt rufus & flerus, cachinnus & ejulatus, plausus & planctus, jubilum & gemitus atque suspiria, susurrus & vociferatio.

332. Tonus percussus & resonans echodicitur: nullus silentium,

333. Visu seu aspectu colores (quorum albus & niger extremi sunt, reliqui intermediij discriminamus,

334. Niger habet sub se hps gradus; atrum

328. Mert a pészma, a melly a patkány szobású pészma macskának köldökénél egyben gyűlt alut vé, és az a pészma macska, jó illatot bocsát; a meg-sült avagy égetet hús pecsenye szagot; a duggel meg holt, bűzös éget.

329. A penészek, poshattak, (dobosak) rothadtak, szennyediek (avassak) minémű fokot lenni a bűzös salonna és háj) meg undokirnak és bűdösítnek.

330. Hallással a zengéseket (hangokat) valasztjuk meg.

331. Ellenkezők egy-mással a nevetés és sírás, kacagás és jaygatás, tapsolás és zokkodás, az öröm fohaskodás és gyakor szajtas, suttogás és kiáltozás.

332. A viszsa veret és viszsa zengő hang. Echonak (viszsa zengésnek) mondatik: a semminémű csengés halgatásnak.

333. Látással avagy nezéssel a festéseket (kik közül a fehér és fekete leg végsőbbek, a többi között zepdedek) különböztetjük meg.

334. A fekete (festéknek) ö alatta ezek a grádicsi vannak, sópulium,

pullum, aquilum, furet, föld, bomályos, barna (sin)
 Icum, æthiopum more, berecsen sabású, a' sürke avagy
 badium seu spadiceum, gestenye sin. hólt sin sabású.
 anthracinum.

335. Cæruleus hyacinthinum, violaceum, 335. A' kek (festék) siederjes,
 seu janthinum, lividum, viola avagy ivolya sinü, sötét, kek,
 cyaneum, & cæsum sive és sinü, és macska szemü kek a-
 glaucum. vagy világos sinü kek.

336. Viridis venereum seu hyalum, prasinum, herbidum vel herbeum. 336. A' zöld (festék) kéckes
 zöld avagy úveg sinü zöld, par
 bagyma sinü zöld, világos avagy
 pást sinü zöld.

337. Ruber fulvum, 337. A' vörös (festék) rúndó-
 ruffum, puniceum, coc- klő sárga, verhenyő, baynal sa-
 cineum a cocco, purpu- basú ragyogó sinü, barsonyi festő
 reum, rutilum seu flam- csigna vér sinü, vörös barsonyi si-
 meum, rubicundum & nū, fenyő avagy lang sinü, piros
 roseum. és rósa sinü.

338. Luteus crocum 338. Az arany sinü (verhe-
 seu croceum, flavum, nyő sárga festék) safrány sinü,
 luridum, cereum, gil- zöldellő sárga, kekellő sárga, vial-
 vum & helvum, ut later sinü, pey és téglá sinü, mint a
 semicoctus. felére meg égetet téglá.

339. Albus ruffum, 339. A' fehér (festék) piros fe-
 cinereum, pallidum, la- jér sinü, (test sinü) hamu sinü,
 steum, niveum seu glau- halovány sárga sinü, rey sinü,
 cum, canum, candidum, hó avagy sávo sinü, őst hay sinü,
 aqueum & eburneum, tiszta fehér sinü, viz és elephánt
 vulgò notos. Quædam test sinü, mellyek közönséges-
 sunt multicolora, quæ sen ijméreteffek. Nemelylek sok
 dam discolora, & qua sinüek (sincitlenek)
 dam decolora.

XXVII.

XXVII. De sensibus XXVII. A' belső érzéken-
 internis. gekről.

340. Ut sentire te sen- 340. Hogy érzeni te magadat
 tias, interni sensus dati meg-éresed, három belső érzéken-
 sunt tres: qui in cerebro, segek adattattanak: mellyek az
 quod sternutando, ster- agy velőben, melly pirátsfogatva,
 nutatione purgatur, re- pirátsfenséssel tisztítottatik, lakoz-
 sident. nak.

341. Nimirum sub 341. Tudni-illik a' főnek első
 incipite sensus commu- része (homleka, vak sarva) alate
 nis: qui rei visæ, auditæ, vagyon a' közönséges értelem;
 gustatæ, tactæ & olfa- melly a' látott, hallott, kóstolt, tapas-
 ctæ simulachrum appre- tali, és meg-ságlot dolegnak abrá-
 hendit. zartat meg-fogja.

342. Hic in somno 342. Ez az álomban a' gözők-
 a vaporibus obstruitur: tül bé dugattatik: innét van az
 hinc insensibilitas. érzékeneisenség.

343. Sub vertice ha- 343. A' főterő alatt lakik az
 bitat phantasia, quæ di- ember elméjében forgó látás, belső
 scrimina rerum dijudi- nézés) melly a' dolgoknak külömb-
 cat. segit meg-ítéli.

344. Hæc in perpe- 344. Ez sántelen való moz-
 te est agitatione: hinc co- gásban vagyon: innét vannak a'
 gitationes, somnia vel gondolkodások, álmok avagy ál-
 insomnia, & multifariæ matlanságok, és gondolkodásból
 imaginationes. származó sok fele ábrázolások.

345. Sub occipitio 345. A' főnek hátulsó része (nyak
 memoria est; quæ appre- sárti) alatt az emlékező elme va-
 hensla & dijudicata in- gyon; melly a' bé fogot és meg-ítél-
 futurum usum recondit. tetet dolgokat jövőendőbeli haszon-
 ra el-rejti.

E

346. II.

346. Illas rerum icones, sive dudum, sive nuper impressas, ad revidendum resumere, reminisci est.

347. Eæ si oblitteratæ sunt, oblivionem vocamus.

348. Quamobrem quorum constanter meminisse volumus, eorum crebrè recordamur.

349. Quod oblitus sum, qui memor est meminisse volumus, eorum crebrè recordamur.

350. Vigilia nimia fatigat, quia cerebrum exsiccat: sopor autem recreat, quia irrigat.

351. Nec tam impensè inedia debilitat, quam insomnia.

352. Dormituriens oscitat & pandiculatur; dormitans conquiescit, id est: capite nutat; dormiens sterit & ronchiflat.

XXVIII. De Mente.

§ 53. Mens in rerum

346. Azokat a' dolgoknak akár régen akár csak minap az elmébe nyomattatott képeit, újab meglátásra ismét elő venni, megemlekezés.

347. Azok ha ki-töröltetennek, feledékenységnek hívjuk.

348. Minek-okaért a' mellyek-ről alhatatossan meg emlekezni akarunk, azok gyakran jutnak eszünkben.

349. A' mit el-felejtettem, ha ki reá emlekezik a' nekem juttassa eszemben, emlecsé meg.

350. A' fölöttébb-való vigyázás el fáraszt, mert az agy-velőt kiszárasztja: a' sunnyadas pedig megújét, mert meg-önfözi.

351. Meg az életség-is nem, olly igen fölöttébb erőtlenség, mint az almatlanság.

352. Az alható (álmot kívánó) ást és húzodozik; az alusszó-dormitans conquiescit, az az, sejevel gyökkeni az aluvó hattyog (zug) és orrával sortyog.

XXVIII. Az elméről.

§ 53. Az elme a' dolgoknak föl-dilqui-

disquisitione rationem. kereséskén (vizsgálásban) az onconsultit, quia intellectu kosságról kér tanácsot, mert értel-invenire animus ei est. met lölni kedve van ő neki.

354. Cui egregium est acumen, citò rem per-spicit; hebetes tardi vel tardiusculi sunt.

355. Qui multa in-quiris, est industrius; qui inoscit, gnarus; qui excogitat, solers; qui notitiam & cogitationem uti novit, prudens; qui abutitur, sapiens; qui alentus.

356. Contra, qui nihil curat, torpidus est; qui nihil percipit, stupidus.

357. Vera rei apprehensio, scientia est; falsa, error; debilis, opinio; ex conjecturis veniens, suspicio; vacillans, dubitatio; impedita, halucinatió; nulla, ignorantia & inscitiá.

358. Cum alterius relationi credimus, fides.

est; cum verisimilibus *gaznak tetsző (hibetű) okoknak* rationibus cedimus. per- *engedünk, el-hitetés; midőn elé-* suasio; cum sufficienti *gedendő meg-mutatással meg-* demonstratione conten- *lég sűnk edgyet értés; (hely-adás,* ti sumus, assensus. *javallás).*

359. Quorum rati- 359. *A' mellyeknek módgyát és* onem ac causam non in- *okát nem értjük, csudalljuk; a'* telligimus, miramur; *mellyeket által-ismérni (teljesseg-* quæ pernoscere volupe *gel meg-rudni) gyönyörűséges, vísf-* est; rimamur, *gálljuk (értekezünk tudakozunk)*

XXIX. De voluntate XXIX. Az Akaratról és in-
& affectibus. dularokról.

360. Voluntatis est 360. *Az akaraté a' jókat se-* bona amare & velle, ma- *retni és akarni, a' gonoszokat gyű-* la odisse & nolle. *lölni és nem akarni.*

361. Ex accidenti est, 361. *Történetből vagyon, ha* si hæc placent & perpla- *ezen tetszenek és kedvesek neki,* cent; illa verò displi- *amazok pedig nem tetszenek:* cent; tum enim appa- *mert akkor a' külső tetszés ötet* rentia eam decipit, ut eli- *meg-csallja, hogy válassza az a-* gat deteriora, aut sper- *labb valókat, (rosszabbakat) a-* nat, quorum ignara est, *vagy meg-veffe azokat: a' mellyek-* nek nem tudója.

362. Ecce autem, 362. *Imé pedig, melly igen alá-* quàm subjecta est affe- *ja vetetett az indulatoknak melly* ctibus; quàm identidem *igen ottan ottan azokról meg ha-* iis perturbatur. *boreztatik.*

363. Absunt bona? 363. *Távul vannaké a' jók?* desiderat ea, optat, benè *ohajtya azokat, kívannya, jól jö-* ominatur, anhelat, cona- *vendől (vélekedik) rólok, abé-* tur

tur & molitur quicquid *torza, igyekezik és bándékozik* potest: frustrationem e- *(szepelkedik) valamint lehet: a-* orum nihilominus (ni- *zokban való meg-csalattatásról* hilosecius) veretur, ut. *mindazonáltal (semmiel nem-* különben) tart. ugy hágy.

364. Antequam a- 364. *Minek előtte azt meg-* dipiscatur, cum tædio *nyerné, nagy únalommal senve-* fert etiam paulæ moræ *di csak egy kis mulatságnak: is* intercapedinem. *közben-velefejt.*

365. Hinc desideria, 365. *Innéi a' kívánságok, fo-* vota, spes, studia, moli- *gadások, remén-ségek igyekezők,* mina conatusve, solici- *bsándékok, vagyodások, és sörög-* tudo. *matosság.*

366. Adsumt gestit 366. *Jelen vannaké: vigad* aviditate, lætatur, gau- *nagy moh kívánsággal, örül, ör-* det, jubilat, oblectat se *vend, örömmel kialsz, gyönyör-* fruendo iis, amittere me- *ködreti magát azokkal élven, el-* tuit: inde hilaritas, læti- *rešteni felti: innéi van a' vig-* tia, gaudium, voluptas, *ság, örvendezés, öröm, gyönyörű-* conjuncta tamen (aia- *ség, ösve kötötet mindazáltal a'* men) cum metu. *félelemmel.*

367. Eripiuntur tri- 367. *Ki-ragadiatnaké tőle?* statur, dolet, queritur; *somorkodik, bánnya, panaszkod-* hinc tristitia, poenitudo, *dik; innéi a' somorúság, bánat,* querelæ. *panaszkodások.*

368. Magis verò ma- 368. *A' gonosz severcsellen-sé-* la eam inquietant & di- *gek pedig azt sokkal inkább nyugha-* strahunt, *tatlanna térsik és fok-felé vonfsák.*

369. Ventura enim 369. *Mert a' következendő-* abominatur & averfa- *ket utállja s. gyűlöli, és el-kerüli;* tur, ac declinat; formi- *fel mindazonáltal resket és sörög-* dat

dat tamen tremū & angitur: hinc averfatio, timor & formido, tremor & anxietas.

370. Advenientia. 370. A' réa jövőkről ifonyodik, horret, pavescit, trepidat fel, retteg azoknak (hallására) ad ea, vel stupefcit (stuper:) inde horror, pavor innét vagyon az ifonyodás, ijertseg, trepidatio vel stupor. rekeztetés avagy el-ájulás, (álmétkodás, tompulás).

371. Quum obven- 371. Midőn el-jötte nek, harag- nerunt, irascitur, moeret, síkskefereg, siránkozik; innét az luget; hinc ira, mœstitudo, sive mœstitia, luctus. harag, keserűség, avagy somorúság, siránkozás.

372. Secus (aliter) 372. Külömben (másképpen) fit in alienis bonis & malis. léssen a' más (idegen) javain és gonoszin.

373. Ibi gratulatur, 373. Amott örövendez, avagy aut invidet; hic commiserescit, aut (si perversa est) exultat. irégykedik; itt bánakodik rayta, avagy (ha el fordúlt) örömeben tapsol (tombol).

374. Boni ignorantia neglectum & aspernationem; cognitio & violatio zelum: satietas fastidium adfert. 374. A' jónak nem tudása elmulatást és megvetést; ismérzeti és megfigyelése (rörése) buzgóságos; meg elégedése únalmat hoz.

375. Pudor, imò ver- 375. Szégyen. (pirosfag) sör in- recundia & modestia. káb semérmereffég és beléd egyű- est, si quis ob turpia eru- gyűffég, (alázatosság) ha ki a' rút bescit; moeroris levamē dolgok miatt elpirul a' bánatnak

elt,

est, si cogites omnia omnibus accidere. könnyekfegere van, ha megcondolod mindenekezt mindenekezt meg-történni.

376. Post lapsum nihil in nobis integrum: omnia mutila, manca, lacera. 376. Az eset után semmi nincs mi bennünk egész: mindenekben-nak, csönkak szakadozottak.

XXX. De Mechanicis in genere.

XXX. A' Kézi munkás mesterségekről közönségesen,

377. Haftenus (hucusque) naturalia & physica: artes mechanicae sunt, quibus cum victum amictum acquirimus. 377. Eckédiglen (eddig) a' természetben lévő és természetesen valóságok: a' kézi műves mesterségek azok, a' melyekkel mind ételt, italt, (életemet) s-mind ruházatot keresünk.

378. Jam ergo artificum quoque officinae visendae nobis erunt. 378. Immár tehát (azért) a' külső mester embereknek is mánthelyeket meg-kezt nekünk látogatnunk.

XXXI. De Hortorum cultura. XXXI. A' Kerteknek műveléséről.

379. Hortus, vel pomarium est, vel ridarium, vel vivarium. 379. A' kert, avagy gyümölcsös kert, avagy virágos zöldség kert, avagy vadkert.

380. Sepitur vel agere, vel macerare, vel plantare, vel sepe, quae est palis ludibundus, longu- 380. Bé-kerítettetik vagy tálteffégere, vel macerare, vel fel, vagy gyöphűvel, vagy palánplancs, vel sepe, quae est kockal, vagy sörénnyel, a' mely palis ludibundus, longu- karókból éget hegyes dorongokból.

riis, viminibus aliisque
flexilibus & vitilibus ple-
ctitur; atque topiariis
ornatur.

381. Hortulanus, ut
& olitor, ligone & rutro,
bipalioque fodit, ac per
pulvinos prius marra
exherbatos, semina spar-
git; atque plantariis plan-
taria infert.

382. Arborator se-
minario vel taleis (cla-
veolis) vel viviradicibus
confito (concinnitas &
elegantia est si per quin-
etincem digerantur) sur-
culos inspicatos inserit
& rigat, scalproque ger-
mina putat, stolones no-
tuos amputat, arboref-
que infœcundas eradi-
cat.

383. Oleum olivum
ex olivis ab oleario ex-
primitur; dein sæpius
decapulatur, depletur-

hosszú karó póznákból, vitélyből
(sironyokból) és egyéb hajló f-körö
vegyéből fonatik; és kertbéli ár-
nyekos sineckel (lugosokkal) öke-
sitterik.

381. A' kertész, mint a' föld-
munka, és rutroval, és két ágú
kapával, (kapál) és a' gyökér-
ásó fogas kapával (gereblyével) e-
lőbb meg-irtja a' gyökér-
kat hinti; és az oltoványos ker-
tekben oltoványokat viszenté.

382. Az erdőltő (fákkal bá-
nó) a' veteményes plantáló vagy
oltoványokkal (oltó ágacskaival)
vagy eleven gyökérű fiatalokkal
beültetett helyen (dűs illendő-
és ékesség az ha keresztül ötör-
tató segelekre rendeltetnek) ka-
lász módra meg-hegyesítetett fia-
tal vesszőket (csömöröket) ölt (ül-
tet) és öntöz, és a' metező késsel a'
bimbókat (új neveseket) nyesegeti,
az árvalmas fa tövéől női fanyu
vesszőket le-vágja, (metezi) és a'
gyümölcstelen élő fákat tövéstől
ki-irja.

383. A' fa olaj az olaj fák-
ból az olaj csínálótól sajtolatik; (nyo-
mattatik) az után sok ízben (gya-
kran) ki-moróztatik és meg-ürít-
tetik;

que; subtus amurca si-
dit; fraces abjiciuntur;
depurgatumque; lecythis
inditur.

384. Apiarius seu
melliso alvearia curat,
ceramqueliqueat.

XXXII.

De Agricultura.

385. Agricola est
qui agrum colit, pro-
ventuqueannonæ sefu-
stentat.

386. Cui fundi &
prædia locantur, man-
teps: cui villa concedi-
tur, villicus & colonus
est.

387. Arvum suba-
tum & a caespitum ra-
dicibus repurgatum; ut
sit fracius foecundius-
que; ante sementem
stercoratur fimo vel mer-
ga.

388. Novale & ver-

terik; alatt a' sőpredékje le-ül, a'
dit; fraces abjiciuntur; sonkolyai (gazsai) el-
vetternek és
depurgatumque; lecythis meg-ürítet-
tárván az olaj tartó
szelenczékben itetetik.

384. A' méhes avagy méhe-
kafokra (méh-
kasokra) visel gondot, és viasz-
kat olvaszt.

XXXII. A' föld művelésről
(bántás-vetésről, major-
kodásról).

385. A' Mezei rabotás (bántó
vető major gazda ember) az a' ki
a' mezőt műveli, és az estendő-
ként termő gabona jó védelemmel
ö magát táplálja.

386. A' kinek ház helyek és a-
hoz tartozó bántó föld-
ek fűrészek
prædia locantur, man-
teps: cui villa concedi-
tur, villicus & colonus
est. az a' kinek major bízatta-
rik major gazda (udvar bíró) és
jobbágy az.

387. A' meg-kevert és a' pási-
tos hátnak gyökereitől meg-ürí-
tett ugar, hogy termékenyebb
és szorosabb legyen, a' vetés előt meg-
ganéjósztatik ganéjval avagy kő-
vő földet (sáros sejt agyaggal).

388. Az új mező és a' pallag
E 5 vastum,

vacuum, id est, requisitus az az, nyugott sántó föld, termőbb
ager, leracior fertiliorq; és tenyész: öbb a' minden eszten-
est restibili. dőben termőnél.

389. Arator aratu- 389. A sántó sántani akar-
rus jungit aratro boves, van az ekének eleiben ökrök: fog,
non funibus aut restib⁹, nem köteleckel avagy sztrángokkal
sed iugo. hanem igában.

390. Tum illos agi- 390. Acker haydógalván őket
tans & stimulo incitans és az östőnél igazgarván avagy
feu concitans, subarat, farkalván, pallagaból föl sántya,
iterat, teriat, seminat, másodszor keveri, harmadollya,
& occat seu estriagus, per bé-veti, és bé-baronállya, a' ba-
liras & versuras. rázdaikon és fordálasokon.

391. Inter arandum 391. A sántás közben, avagy
vel lirandum potius, al- barázdolás közben inkább, az eg-
terā tenet frivam, ne de- gyik kézzel az eke sárját tartja,
liret; alterā rallam; & hogy ne esavarogjon; a' (barázda-
culter seu dentale, cum- ból ki ne rántorogjon) a' másikkal
buri indito vomere pro- az östörkét és a' csorósllya avagy
scindit sulcos, donec a' metező vass, az eke talpban,
absolvatur iugerum, tétet lapos sántó lemez vassal föl
metezi a' barázdákat, miglen el-
végeződik az föld föld.

392. Porca fit trans- 392. Az által barázda köröf-
versim, ad derivandum tül léssen, a' vizes süppedékeknek
in collicias per thices u- csatornákon által a' vizet el bocsa-
lignem. tó árkokra való le-folytatására.

393. Occam seu ur- 393. A' baronának avagy fo-
pices in argilloso solo gas baronának az agyagos földön
ferream esse oportet, in- vasáznak köll lenni; az homokoson
arenoso lignea satis est. csak a' fa barozza is elég.

394. Ubi

394. Ubi segetes fru- 394. Midőn a' vetemények
ticescunt seu fruticant, (vetések) sárban indulnak avagy
sarritione & runcatione, kórózuak, a' gyomlálás és irroga-
quæ sarculo manibusq; tas, mely gyomláló késsel és kézzel
fit, opus est; ne a' ziza- léssen, kívántatik; hogy a' kon-
niis suffocentur fruges. kolyoktól el-ne fojraassanak a' ga-
bonák.

395. Cum messis 395. Midőn az aratás jelen-
adeft, maturis his im- van, meg érvén ezek belé bocsa-
mittuntur messores, seu tatnak az aratók, avagy kasálók,
falcatores, qui falce a- kik az éles kasával (sarlóval) a-
cutā metunt (quod mes- ratnak (mennel bővebb az aratás
sis uberior, ed alacrius) annál sörényebben) és markonként
manipulārimque dispo- le-rakiák (helykeztetik) kalás-
nunt; spicilegio egenti- (gabona fő) sádegetest a' sáde-
bus reliāo. nyeknek hagyván.

396. Colligunt post- 396. Az után öreg markokban
ea in mergetes, & colli- sádegetik, és kévékben kötik sup-
gant tomicibus, superā- pockal (kévé köteleckel) fönn-
te in campo stipulā. maradván a' mezőben a' tarló.

397. Tum vehibus 397. Acker östán sekereckel
in horrea convehunt; a' csűrökben (paytákban) ösve
vel mergā in acervos seu bordgyák; avagy villával (mereg-
cumulos congerunt. lyével) a' sátagokban avagy raká-
sokban ösve rakiák.

398. Tritores sive 398. A' nyömtratók avagy csep-
trituratores in area fla- lók a' sűrűn cseppel cseppelnek; re-
gellis triturant: olim tri- gen nyömtrátanak vala sűrűn ta-
bulabant tribulā; uti ad- podó három segő taligával, a'
huc in ducatu Mediola- mint meg most is a' Mediolánomi-
nens uoris est; lingui- herczegségben sokás; meg-ha-

tur stramen & acer seu gyantatik a' salma és törek avagy acus. polyva.

399. Subjactant ex- 399. Föl hánnyákennék után-
inde ventilabro seu van- na sóro lapáttal, hogy meg kültöm-
no, ut separetur secerna- böztessegek és el-vala stassék a poly-
turque palea va.

400. Si quid adhuc 400. Ha meg valami fön ma-
superest cribro cernunt, rad, rostával választják avagy
seu cribrant; ut fiat fru- rostallyák meg; hogy tisztá gabona
mentum purum; quod legyen, melly a' kamorakban és
tumeris acque granatiis gabonás (életes) házakban be-vi-
inferunt; utrinisq; etiā retik sőt meg süttő házakban is
interdum torretur, asaltatik néha.

XXXIII. De molitura. XXXIII. Az őrlésről.

401. Antiquitus tun- 401. Régenten (baydonában)
debant solummodo pi- csak mosár töröckel törnek vala a
stullis in mortario: hinc mosárban; innét van a' búza és
pristana triticea & horde- árpa kása.

402. Postea pinfe- 402. Az után törnek (örtenek)
bant pilo ruído in piliri- darálnak) vala darabos kása lü-
no, fiebatque crinum kövel a' báraz malomban és leszen
(ex quo pulres paran- vala dara (mellyből a' pepek csi-
tur) & alica, máltatnak) és liszt kása (boza).

403. Tandem (no- 403. El-végre (leg-utól) sor) ki-
vissim) excogitatis sunt gondoltattak a' kézzel tasigáló a-
molae, trisfaciles seu ver- vagy forgató malmok egy először
faciles primū; post ali- az után a' samár és barom hajtó
mariae, & jumentariae; malmok; ostán a' viziek avagy
tū aquatiles seu aqua- vizen forgók; és végezetre a' szél
rix.

rix; & denique vento- avagy szárnyas malmok; az holoe
sae sive alatae; ubi metā listt válval és malom garattal
& catilo molunt. örölnék.

404. Atque per sub- 404. Es a' bita avagy sör
cerniculum seu saccum, sák általa' listt ki-bitaltatik és ki-
cilicinum farina excer- erefsterik (ki-űtetik) a' korpak
nitur, excutiturque, sur- ki-bintegertervén.
furibus foras sparsis.

405. Sed molitor qui 405. De a' mőlnár a' ki öröl
molit emolumentum, hasznor keres, és arra mindenkor
quaerit, sique semper in- igyekezik (ahétozik).
hiat.

XXXIV. De panis- XXXIV. A' kenyér csinálásról
fico. (sütiéről).

406. Pistor massam 406. A' süttő a' réstát a' dagaß-
in mastra vel subacterio ró seken avagy süttő tekenőben: sa
spathâ lignâ depist; dein lapoczkával dagaßsya; az után
hanc pastam in furno azt meg-gyúrva (ki-fakaszt-
excoquit, & ita panem- ván) a' kemenczében meg-süti, és
efficit. ugy csinál (készít) kenyeret.

407. Fermento fer- 407. A' kovásfal süti kenyér-
mentat⁹ habet duas cru- nek kéttős héja vagyon, és belől
stas, & medullam intus likacsos béli: a' kovásstalan gyure
porosam: azymus com- pogácsa tömört.
pactus est.

408. Cupediarius ex 408. A' csömöge csináló (pogá-
pollione è molettina al- csa süttő) a' malomból hozor ros
lato cupedias conficit, lisztből kévánatos édes csömögeket
paratque. csinál, és készét.

409. Placentarum. 409. Bőleseknek (kalácsoknak)
specie

species sunt: similia, spinemei: a' sőmlyék, perezcek, her, crustulae, lagana, liba, jas kalácsocskák, (pánkok) turós bélesek, czipók, rétes bélesek avagy ganitae, globuli, boletini, obeliae, tortae, artocreata, &c.

XXXV. De pecunia.

410. Opilio fistulâ, perâ & pedo, imò & flagro ac scuticâ instructus, ovium agmen sibi contraditum (in quo interdum suum peculium peculiari caractere insignitum habet) agit.

411. Lupus (vora-cissima bestia) famelicus ululatus non gregibus solus, sed & armentis infidiatur, eaque impetit: a quo ea molossi custodiunt ac tuentur; hos autem ab illo nullus.

412. Vagi pastores pascua mutantes, map-

XXXV. A' Barom pástorfágról (csordafágról).

410. A' sippal-ráskával és pástori bottal, sőt mag ostorral is és korbáccsal föl kétszűlt juhász, az ő réa bizatot juhoknak seregét (nyáját) (a' mellybe néha az ő magaterdum suum peculium, kiváltképpen-való bélyeggel megjegyeztetet tulaydon nyájja-is (öröksége is vagyon) legelteti.

411. A' farkas (leg-törkössabb fereg, bestye fene vad) midőn éululatus non gregibus solus, sed & armentis infidiatur, eaque impetit: a quo ea molossi custodiunt ac tuentur; hos autem ab illo nullus.

412. A' buydosó (csavargó) pástiorok a' -legelő mezőket meg-

lia sive magalia sua car-ris circumvehunt.

413. Mandrae sunt mobiles & tralatitiae caulae.

414. Bubulci è bubilibus seu bovilibus; bulci ex haris seu porcilibus, suilibusve, bucinâ pastoritiâ evocant.

415. Illi in praesepebus & cratibus, hi in aquiliculis pastum praebentes, stabula palâ expurgant: & feretro fimû atq; immunditiem exportant.

416. Lac ex ubere vitulus quidem, & agn⁹ subrumus fugit: ancilla seu mulctrali excipiens.

417. Lactaria in lactaria cella è cremore seu flore lactis butyrum co-ficit, in clava butyraria condensans; & è lacte coagulo coagulato caseum, vaccinum, ovillum, & caprinum: oxygala-

változtatván, az ő galibájokarris circumvehunt. avagy kunnyójokat taligán hordozzák ide s' oda.

413. Az áklok előbb mozgó-mobiles & tralatitiae bató és egy helyből másban vité-bető ólak

414. Az ökör pástiorok az ökör állólóból avagy ökör állásból; a' disznó pástiorok a' disznó ólból acilibus, suilibusve, bucinâ pastoritiâ evocant. lásból pástiori kúrtel hívják ki (az

415. Amazok a' jásfolban és sénéa tartó saraglyákban, ezek a' disznó valókban elodelt adván, az ifjállékat lapáttal kirisztet-tyak; és taraglyán (saraglyán) a' gancyt és rútságot k' bordingyák.

416. A' tejet a' dőlgyből a' borvíny és a' sopó barány sopja; a' szolgáló leány pedig feji, a' rocsverő mulget, mulctrá kaban (fel-fülűben) avagy fejő saytarban véven.

417. A' tejjel bányó szolgáló leány a' tejes pinczében a' tej-főléből avagy tejszínből vajat csinál, a' vajas kőpűben megsűretvén, és a' meg-alutt avagy olott teyből sajtot, tehen, juh, és kecske sajtot, a' savanyú tej erős, nem az ide- len édes tej, a' savó följül marad.

est acris, colastra non, serum superest.

418. Vacca pręgnans, 418. A' meg-futot (hazelkedes) forda seu horda dicitur; sehen, basas újsőnek, avagy bornondum foeta; buculla nyas únsőnek mondatik; a' melly & juvenca; efforta matationi est. még nem fajtot, újsőnek és únsőnek; a' meddő (fajzástól meghe-
sűnt) méssár sűkre-való.

419. Foenum ē pra- 419. A' sēna a' rétekről a' mel- tis, quę vel siccahea, vel lyek vagy száraz természetűek, rigua, vel irrigua sunt, vagy nedvesek és vízessek, a' ka- secula defectum, & filici- sával le-vágattatván és le-ka- tum, siccatur; rastris cor- sáltatván, meg-száraztatik, ge- raditur; furcisquę in cu- reblyéekkel ősbve gereblyéltetik; mulos & foenilia com- sdegettetik; és velláckal a' bag- portatur. lyákban (kalangyákban, kaza-
lokban, sēna asztagokban) és a' sēna tartó helyekben hordatik.

420. E renascente 420. Az ujonnan ki-nőt zöld gramine, chordum est. fűből vagyon a' sarja.

XXXVI. De lani- nia.

421. Lanio vel lani- 421. A' méssáros avagy hentes us alitia (vescula enim, az hizalt marhák (mert az hit- non sunt vesca seu escu- ván ősbővérek nem enni vagy lenta; & quis iis vesca- ételve való; és kiéltlen azocka) tur; in laniena clunaclo a' barom verő méssárló helyen a' ma-ctat, id est, jugulat, méssárló késsel meg-öl; az az, tor- exoriat seu deglubit, kut meg-metzi, bőré le-vonsza dillecat, in macello ve- avagy meg-nyúzza, föl-vagdál- lyas (rombollyas, darabollyas) a' mé- sarbőkben el-adni ki-élti. In-

422. Intestina san- 422. A' bēleket vérrel és hú- gvine & pulpā effarci- darab töltelekeekkel meg töltvén, ens, farcimina conficit, kolbászokat csinál, úgy-mint güm- ut saliscos, lucanicas, bo- bősőket, majosokat, húsos kolbá- tulos, hillas, tomacula, sőket, apró hurkákat, kővér ká- apexabones, tuceta seu sás hurkákat, véreseket, vilagos ificia: Item minuta, of- hárttyával borított pecsenyék a- las penitas, pernas, vagy hússal töltött eledeleket: Is- petalones, & succidi- met apróra vágott töltelekeket ser- as, penyőben rántott gömbölyű salato- kat, (gombotakat) sódorokat, oldal pecsenyék, és salannákat.

423. Adeps non con- 423. A' siros hús nem nő sin- crescit ad æquę spissē, ut tén olyan sűrűn egybe, mint a' sebum; quia opimior. fadgyú; mert kővérebb.

XXXVII. De vena- tura.

XXXVII. A' Vadásá- ról.

424. Venator feras 424. A' vadás a' veremekre és in scrobes, foveasq; pel- árkolásokra csalogattatott vaca- lectas capit; aut canum kat, meg-fogja; avagy az élestin- sagacium odoratu per sagló kopó ebeknek bűzöléske által vestigia vestigat & ve- nyomokat nyomozza és vadászja. natur.

425. Odoratores e- 425. Mert a' vislák föl-kere- nim i dagant, vertagi sik, az önnön kényén vadászni já- persiquuntur & alle- ró agarak kergetik és el-érik. quuntur.

426. Cervā ut in- 426. A' nőstény sarvas bity casses & plagas varis a' vadás; hálóban és a' kőreleki öl tentas incidit, implica- avagy ősből csinál meg-verte-
F
Lur,

tur irrecitur, inrerimitur. (ki-terjesztet) törben esik, belé ke-
 Si evalit: celerat sugam. verődzik, hálóban kerítettik,
 meg-öletik. Ha ki-salador-siet fu-
 tással.

427. Aper spumans 427. A' taytékzó és agyarkodó
 & frendens, venabulo (fogát csikorgató) vad kann, a'
 transfadactus, interfici- vadász dárdával (képpel) által-
 tur. verettetvén, meg-öletik.

XXXVIII. De piscatione.

428. Piscator in la- 428. Az halász a' tóban és ha-
 eu & piscina, reti piscas- las tóban, az halászi avagy hal-
 torio sive piscario, & fogó hálóval, és gyalommal, (sák-
 verriculo, tragulave; hálóval, tapogatóval) és két kéz-
 in amne, sagenâ & nalsâ zel vonyó hálóval; a' folyó viz-
 piscatur: hamo cui esca ben vészfel és varsával, halász:
 inditur, ubivis. horog gal, mellyre az étető maszlag
 (csaló eledel) tétetik, akár hól.

XXXIX. De aucupio.

429. Auceps aucu- 429. A' madarász a' madár-
 pio exstructo, per illices fogó szerbámat meg-készítvén, az
 allectas inescata sive avi- édesgetések által magához hiteget-
 culas & aves reticulis ad- tetet és ételre csalogattatott ma-
 obruit; aut viscatis cala- dárkakat és madarakat hálós-
 mis, quos amiti seu per- kackal meg-lepi; (meg-buréttya)
 ricæ exponit, implicat; avagy lépes vészföccel, mellyeket
 aut laqueis & tendiculis a' madarász rúdra avagy pózná-
 illaqueat; aut decipulâ ra ki-tésen, belé keverődötti; a'
 impedit. 430. Ofci-

vagy töröccel és czékléccel törben eyti; avagy kele-
 czével meg-tartóztatya (meg-bántya).

430. Ofcines, quas 430. A' sávjockal éneklő ma-
 vitâ donat, caveæ in- darakat, mellyeket étettel meg-a-
 carcerat, sive junctim, jándékoz, kalitkában rekeszti,
 sive separatim. (tömlöczözi) vagy többekkel ed-
 gyát, vagy magán.

431. Si qua pedicâ 431. Ha melly a' nyúgtól meg-
 impedita se expedit & tartóztatot magát ki-sabadítottya
 extricat, avolat; nisi se és ki feyti, el-röpül; hanem ha
 iterum tritici intricet. magát ismét lab tartóztató ső-
 rökben akaftya.

XL. De coquinaria.

432. Promus con- 432. A' Sáfár (konyha vagy
 dus, obsonia ab obsona- sákács-mester) az étek árostól
 tore coempta, non tan- meg-vót eledeleket, nem csak az
 tum recentia, verum újakat, hanem meg a' minapia-
 pridiana quoque, & kat-sfelben meg-etteket, és meg-
 femela, ac reliqua seu maradtot maradekokat is, az é és
 reliquias, è promptua- házból avagy rár házból, és elede-
 rio seu penu, penariove les kamorából elő hozza; és a' sa-
 profert; & coquus vel kács avagy főző asszony a' tűzbe-
 coqua in foco, lebetib⁹, lyen, vajs fazekakban, öblös réz-
 cucumis, ahenis & caca- fazekakban, üstökben és faze-
 bis elixat; cum vericu- kekben meg-főzi a' spócceló nyár-
 lo carnes lardo transfi- sacskával a' húsokat salonnával
 git, verubus à media- által sigeezi, (fűzi meg-spékeli)
 stinis circumactis affat, nyársakon a' környül forgó alá-
 trauculâ torret, sartagi- való sölőcákkal meg-sátteti (a' sal-
 ne frigit. 433. Si

433. Si quid fervet & bullit, ne ebulliat, trullâ confutat; si spumat, rûdiculâ aut rûdiculâ despumat.

434. Fuscina extra hunc fuscina & qualo seu colo colant.

435. Residua culine utensilia sunt: igniarum, rutabulum, batillum, ignitabulum, tripus, radula, crates, trua, alvei, urcei, paropsides, catini & patinae, quæ cum eleuntur, fit colluvies.

436. Vas ansâ prenfabis; sed si anceps est, ambigas seu dubites, quâ arripias.

437. Aves deplumantur; pisces desquamantur, exenterantur, & exosantur,

433. Ha mi forr és buzog, hogy ki ne buzogion, (forjon) meréő lapátocskával avagy vass kalán-nal meg-czáfolya: (le nyomja) ha tatyékkzik, a' főző kalánnal avagy abárló lapoczkával tatyékk-ját le-hánnya,

434. A' vass villával avagy szigonnyal ki-vonnyák (húzzák) a' sűrő sítával és sűrő kosárral vagy sűrővel meg-sűrrik.

435. Egyéb több eszközi a' kony-hának ezek: a' tűz éleőő tűzhely, sénévonyó (asagpemet) vas lapát, kova tartó, három lábú avagy lábas, vakaró vagy őrlő, rostély, rocška, tekenők, (vályúk) bőgrék, buréőő tálak, medenczék és tálak, melyek midőn ki-mosattatnak, lé-szen moslék.

436. Az edényt fülénél fogva fogdossád; de ha két fülű, gvana-kodgyál avagy kételkedgyél, melyikénél fogva ragadozad.

437. A' madarak meg-melleyes-ternek; (koppasztatnak) a' halak hejőőőül meg-vakartatnak (hám-tattatnak) belek ki-vetterik, söl-hasztatnak avagy derékön beg-éeltetnek, és csontok ki-hányá-tik.

438. Alla-

438. Allai & frixi 438. A' sültek és rántottak e salubriores sunt quàm, gességek, hogy nem mint a' fő-elixi ac jurulenti, nisi zórték és levelek, banemba jól és probè & plusculum, bővebben meg-fűs, samoz-condiantur, tatnak.

439. Salsamenta & 439. A' be-főzettek és minden omnia infumata, quam-fűsön asaltattak, roba meg-fon-vis macerata, ægrè con-nyasztattak, nehezen főzetet-coquantur. nek (emésztetnek) meg.

XLI. Depotulentorum paratura.

XLI. Az italoknak csinálásáról.

440. Vinitor vites 440. A' szőlő műves (vince-novellas plantat, tradu-lér) úy szőlő töveket ültet, (plân-cibusque propagat: vi-tál) és homolyéior boyró vesszőkkel neam bidente live pasti-terjeszti: a' szőlőt két ágú kapával no pastinat: palmites vagy széles kapával kapállya: a' pampinosos ridicis seu szőlő leveles szőlő vesszőket hasabos pedamentis statuminet, karókkal avagy szőlő karókkal tá-acpalat: paulo post pā-mogattyá, (gyamolittya) és meg-pinat: tum vindemiai karózza: az után egy kevés idő-racemos abscindendo, vel meg levelezi: annak utánna racematione pauperibus meg fedi a' szőlő sejekeit le-mec-zvén, az' meggerlelt avagy csiké-sélt a' begényeknek (bagyván) en-gedvén.

441. Uxor live suc- 441. A' szőlő semes szőlő geréz-cus svavis, ex acinosis dekből csőbörben meg-nyomatta-nvis orcâ pressis, torcu-tot szőlő nedvesség avagy édes lév-lari exprimitur exurge-saytoval nyomattatik és sacfarta-turque: qui è lacu in-tik-ki: melly a' vályúból a' kádban

cadum vel seriam trans-
latus, mustum; postquā
fuerit defæcatus atque
elutriatus, vinum dici-
tur: potus exhilarandis
mœstis accommodatus.

442. Annotinum est
opimum, hornum non-
nihil fœculentum.

443. Factitia sunt: bor,
absinthites, helenites,
hyssopites, abrotonites,

444. Defrutum est
sapa, exoletum vappa.

445. Hoc ubi non
abundat, mustum seu
hydromel coquitur; itē
que à zythopeptā zy-
thum seu cerevisia, ex
farre tosto vel polenta,
& lupulo.

446. Abditur in cel-
las frigidiores; & obtu-
ratur seu operculatur:
relicta verò promitur si-
phone, tubulo aut e-
pistomio.

447. E dolio incli-
nato fœces tñā exeunt.

448. Ca

avagy hordóban által vitervén,
mustnak; minckutánna meg-tis-
tult és meg-forrot, bornak monda-
rik: a somorúnaknak megh-vida-
mitásara illendő ital.

442. A tavalyi bor leg-jobb
ros (söprős).

443. Csímtalt barok: az ármós

444. A felig meg-forrot must
forrot bor, a meg-avúlt nyállot
bor, ki-mert sefű meg-erősle-
det bor.

445. Az hőlez nem bővelkő-
dik, méz sör avagy mézes viz fő-
zetetik; és ismét a sör főzőtől
(baladsör) avagy sör-
a meg-asalt lisztből avagy meg-
csírazot baladból és komlóból.

446. El-reytetik a hideg pin-
cékben, és be-dugatik avagy be-
tapaztatik: föl-sakaztatván
(nyittatván) pedig csapoltatik
cséven-sivárvánnyal, (hébérrrel)
avagy csapon.

447. A meg-haytot hordóból
a szápra is edgynt ki megzen.

448. Capacioribus
incupis sapidiusest; quia
non evaporat; præfer-
tim cantheriis aliori-
bus.

449. Ex vinaceis seu
locibus confit lora seu
posca: infundibula ad
lagenas pertinent.

XLII.

De aurigatione.

450. Stabularius(a-
gaso) equile purgat, e-
quum capistro alliga-
tum, aut fiscellā, si mor-
dax sit, & firmus stare
stat & curat, id est, den-
tatā strigili depectit,
gaufape infternit, ave-
tum ducit.

451. Auriga frænd
indito, habenā pro lu-
bitu regit: parippum sel-
lario jugat; antecessori-
esque ante se agit.

XLII. A' Kocsiállágról avagy fekerellegről.

450. Az istállóval bánó(lovás)
a' lo' istállót meg-tisztítja, a' lun-
czos kötőseccel meg-köteteti, a-
vagy hamaros orkótóval, (pány-
vával) hogyha harapó legyen, és
erőssen meg-állani nem akar, meg-
foréttatot lovat, tapogatja: és
bánik vele, az az-fogas vakaró-
val meg-fűsli, (vakarja-simét-
tya) a' pokróczot rá teréli, a' za-
bot sörö lapáttal vagy rostával
meg-(pallya)sória-éteti, (abakol-
lya) az itató helyre itatni viszi.

451. A' kocsi avagy fekeres
a' zabolat sájában vervén, a'
gyeplővel kedve szerint igazgat-
tya: a' rudas lovat a' nyerges lo'
mellé fogja; és az elő-járókat
maga előtt haytja.

452. Eques vel equisio ephippio infidens, stapedibus infistit; & equum vel popismare demulcet, vel calcaribus infigit, freno & habenâ pro voluntate flectit, ac pastomide coarctat.

453. Antilena: postilena, dorsuale & phalaræ (cæteræ) ornatus sunt.

454. Succussator e-
quitem quassat: grada-
rius mollior fertur: tol-
lutarius tollatim, nec
respirat.

455. Magnates se- 455. A nagy urak rendek hat
jugá vehuntur, pampil- lovakon hordoztatnak. fél bintó-
lis, pilentis & carpentis. kon, bintó sekereken. és borérot (fő-
deles) bintókon.

456. Plebei quadri-
gâ, trigâ, bigâ, seu qua-
drijugâ, trijugâ, bijugâ,
idque peroritis, rhedis &
essedis; alicubi etiam tri-
kit.

457. Onera plau- 457. A' terbekterb hordá vacy
 kris seu farracis, carris & öldalas sekereken, temérdek talpa
 trahisi

trahis ; ægrotantes ar- kicsin fekérek és bának ; a'
cerâ : delicari lelticâ betegesek boréior ernyös kocfikon ;
transportantur. a' kényesek (necendések) leltiká-

458. Currus habet
rotas ex modiolis, radi-
is duodecim, apsidibus
sex, totidem canthis,
compositas contextasque
& axes, qui ut axungia
unguntur, succulâ sustol-
luntur.

459. Temonis extre- 459. A' rúdorrában vettetek
mitati admoventur de, a' fűgy-elő bámról ala fűggő nyak-
helcio dependentia reti- lók, (tartó írángok) akár lán-
nacula sive fini catenæ, czok legyenek, akár gyéplők :
sive lora : ponē autem, hátul pedig a' fekért köő avagy
sufflaminē, ad sufflami- kerék tartó, a' fekértnek a' ley-
nandum in præcipiti rón leereszkedőseben való meg-
descensu carrum. köőseve

460. Qui cum per orbitas levitus trahitur, ne exorbitet, respice, 460. A' melly holot a' kerék vágásokon könnyebben vonattassék, hogy az útból ki ne járj, (tér) meg lásd.

461. Clitellæ mulo
aut caballo imponuntur
ut per loca præcipitiâ
& in via, transitum ali-
um non ferentia, onera
transferantur.

462. Bajuli vel humeris, vel farraco seu u-ni-roto, vel feretris (æ-talicskán, avagy taraglyákon) nyótaligákon) a' nyakban vetet vonjó kötelet nyakokban akasztván (függőstörvén) hordanak.

XLIII. De navicularia.

463. Ab oris transmarinis navarchi auspicio apportaturi quædam nautæ, pontum seu æ-quor navigant.

464. Nauclerus in puppi ad clavum seu gubernaculum sedens, gubernat: alij per foros cursitantes, se invicem inclamantes & exhortantes, ad antennis vela, seu sunt acatium si-ve artemon, dolon & epidromus, explicant vel contrahunt; jam in malo, jam in prora; appendentes & applustria, supra galeam seu corbem.

465. Tranquillo sale

462. A' terh-hordó emberek avagy vállokon, avagy egy kerekű talicskán, avagy taraglyákon (vonótaligákon) a' nyakban vetet vonjó kötelet nyakokban akasztván (függőstörvén) hordanak.

XLIII. A' hajós mesterségről.

463. A' tenger túlsó részeiről az hajós gazdanak avagy hajóbeli kapitánának segedelmevel valamiket akarván hozni a' hajók, a' tengeren hajókéznek (eveznek).

464. A' kormányos (hajós mester) a' hajó farában a' kormány seg mellett ülve, igazgattyá: egyebek a' hajótatryain futosván, egy-mást megkiáltván és megbiztatván, a' vitorlya fákra a' vitorlyákat, minéműek a' kölép avagy öreg vitorlya, felső vitorlya és az előt-járó vitorlya, kitérik, feszítik, terítik) avagy ösve vonnyák; hol az árbocz fan hol az hajó orrában; föl-függőstörvén az hajói ékecségeket is, (jelzősflókat) az árbocz fanak kerek páis sabasú ör álló helyen avagy kősarán folyál.

465. Csöndes lévén a' tenger veli-

velificatio non procedit; nisi remiges transtris ad scalmos confidentes remigent: sed velocem seu lembum flabris remi tristem. Et ubi opus, contis trudent, a' brevibus & scopulis propellant.

466. Nam huc si incidunt, naufragio periclitantur; & nî rerum jacturam faciant, naufragantur seu naufragium faciunt: ideo profunditatem bolide explorare solent.

467. Procella oborta, ne abripiantur a deumanis fluctibus, anchoram rudem annexam jaciunt seu figunt; atque irastuant & jactantur.

468. Primò & secundò navigans aut veli-

a' vitorlyázás elő nem mehet; hanem ha az evező legények az által deszkákon az evező gúsnak ragasztójához ülve eveznek; de a' sebessen folyó hajót avagy saykát a' fél fuvallosok gyorsabban űzik, (viszik) mint az evező lapiczák az három rend evezős hajót. Es az hól súkseg, csáklyákkal tasztván, a' ékecségyekről és tengeri kő-szláktól el-űzik (távul kergetik).

466. Mert ha ide találnak esni, (akadni, űtközni) hajó törésbeli veszedelemben forognak; és hanemha marhajókban való kárvallást éselekesnek, (marhajókat ki-hánnják) hajók el-romlik, avagy hajó törést szenvednek: ez okért a' mélyseget mérő sineg gel (ónas körrel, sinorral) soktak meg-vizsgálni.

467. A' Tengeri félvész (háború) támadván, az igen fölötté nagy haboktól hogy el-ne ragadtasának, a' temérdek hajó körébe (alatságbez) foglaltatott [kötteret] vast-macskát meg-verik avagy akasztják; és úgy haboznak s-babról hányattatnak.

468. Az először és másodsor hajókazo vagy vitorlyázakalo, cans,

cans, etiam vento secundo, nauseam vix effugit.

469. Navis vacua, praesertim actuaria, vectoria & oneraria seu corbita; quod firmitus innatet, saburra oneratur, saburratur; sed si nimio plus, pessum ibit.

470. Fatiscit identidem, imò multoties, perque hiscentes rimas nautea illabitur, ac in carinam confluent, sentinam constituit: unde antiâ exantlatur.

471. Navigatione peractâ, actutum navigia in portum appellanda sunt: aut certe in opportunitam stationem deducenda.

472. In navigabili flumine, naviculis, lincibus, scaphis & cymbis utuntur: imò & ratiibus atq; hippaginibus.

ha szintén egyenes jó szállal is, a eszmört (gyomor haborgatást) a lig kerüli-el.

469. Az üres hajo, kivált- képpen az el-tolyhato gyors hajo, vonyathato és terhes-avagy marhával meg-rakot hajo, mentül erősebben ússzon a vizben, kövecses fővennyel terhelvén, hamarokoztatik meg; de ha fölöttébb sockal (köletinél többel) alá mégyen, (meg-feneklik, el-süllyed).

470. Meg-hasad ottan ottan, sőt sokszor, és a meg-nyit basadékokon az hajo gaz belé esik, és az hajo fenékben össze folyván, hajo fenékre gyült semeter (rút-ságot) téssen: az honnén fecskendős merető sersámmal (viz-vonyo szivattyúval) ki-merittetik.

471. Az hajókázás végben vitetvén, menten az hajóknak a partra érkekezni (szállittatni) köll: avagy bizonyára alkalmas állásra köll vitetvén.

472. Az hajókázható folyó vizben, hajócskákkal, ladikókkal, gyalog hajókkal és csónakokkal élnek: sőt meg-salackal is, és rév hajókkal.

473. Ubi

473. Ubi vadum, deest vel desit, pontone itajciunt, diciturque trajectus; sed portitor nulum poscit.

474. Alibi fiunt pontes, lapidei in arcubus seu fornibus, vel sub licij, & peniles: itemq; ponticuli.

475. Urinatores quavis profunda tranant.

XLIV.

De itineribus.

476. Viator quòtēdit, rectâ line ambagibus proficiscatur, ad diverticula ne divertat.

477. Semitæ causâ viam ne deserat, nisi tritus sit callis, & itinervis dux comesset peritus.

478. Avia, devia & salebras salebrosave loca qui metuit, nusquam deviet,

473. Az hol gázoltat hely (sekély viz fenék) nintsen avagy nem-leszen, hidassal (kompal) által vett-trajectus; sed portitor és monda-tik rév helynec; de a révéss hajo-bért kíván.

474. Néhöl hidak lesznek, kő- a' bôlt baysásokon; avagy- bôltózatokon, avagy labokon álló- fa hidak, és függő emelcsős hi-dak; és ismét hidacsák, (padlók, borúk, gyalog hidak).

475. A buarok (vizben bukok) akár melly mélyset- és által úss-nak.

XLIV. Az útról avagy úti járásokról.

476. Az úton járó az hová- igyekezik, egyenesen kerengő (re-kergő) útak nélkül mennyen, a' ké-térésekre (kerületekre) ki ne tér-jen.

477. Az ösvényokaért (gyalog út kedveért) az útat el-ne-hadgya-hanem ha jól meg-tört-já-rot út leszen, és tudós út vezetője s-úti társa.

478. Az út nélkül való járat-salebras salebrosave loca lan helyektől, tébolyodástól, és a' darabos csoportos helyektől a' ké-sel, sokorva az útból ki ve térjen.

479. *Bivium fallax*
est : quapropter ne er-
res, obvios sciscitare quâ
eundum & num hâc an-
illâc & dextrorsum an si-
nistorsum flectendum,
sic? tramites & compi-
ta seu quadrvia non
æquè seducunt,

480. Peregrinari ut
absque interprete possis,
idioma calle.

481. Peregrè ituro
decreæ competunt , aut
perones ob coënum , &
petasus ob solis radios ;
ut & galerus ac penula
scortea , vel è lana coac-
ta ; lacerna ob pluvi-
as ; & baculus seu scipio,
quo nitatur , admini-
culo enim est.

482. Opus & viatico ad faciendas impen-

479. A kettszáz úr meg-csaló:
(csalékony, csalárd) annak-okáért
hogy ne tévelyegj, az előbben jó-
vókról (elől barátról előbben akadék-
túl) tudakozzál, (értekezszél, kér-
dezkedgyél) merre köll menni?
ba erreje' vagy amarra? jobbra'
vagy balra kölljön térni? a' kö-
rösz' útak és ágas bogas ösvények
a vagy négy felé ágazo útak nem
egyaránt (azonképpen egyenlő-
képé) visznek felre, (csalnak meg.)

480. Hogy tolmács nélkül vándorolhatsz, (buzdoshassál, járhasz kelhess) a' nyelvek tulaydonosságát tudodad,

481. Az idegen mészeföldre
menendőnek sárúk, (sekernyek)
illenek, avagy bocskorok a sár mi-
att, és kalapos sárveg a napnak ve-
rőfénje ellé; mint a gallér is (fey
buréio csuklya sárveg) és bőr kö-
penyeg, avagy gyapjuból főtt (ősb-
vevőrt) köpenyeg; újjas kőntös
(úri öltő mentő) az első ellen; és
bot (pálczsa) avagy istáp, (man-
ko) mellyel támaszkodogék: (tar-
torozék) mert segít segül (támaszul)
vagyos.

482. Az úti pénz- és bűkséges
a költségek tetelére: vagy bizony
fas:

fas : aut certè literis cam- a' pénz föl vételre vagy pénz vál-
bii seu collybi. táfra- való levelek.

483. Sed & patientiâ: 483. De meg a bekeffegestn-
sub dio enim pernocta-
re obtingit. rés-is: (Benvedés-is) mert az ég
Bin alatt hálmi történik

484. Ubi ubi es, qui cum sis attende. 484. Valahol vagy, (akár holott légy) kivel légy veá vigyazz.

485. Latrones enim fures, crumenifecæ & prædones prædantur, ac furantur; piratæ spoliant; imò in hospitio, præfertiim apud caupones, non hospes ab hospite tutus.

486. Sarcinæ quib⁹ 486. A' kötelekek (bútyorók,
sua convasata sibi por- zaydák, málbák, gunyhák, czulák)
tant, sunt: vidulus, man- mellyekben az ő edgyben rakott
tica sive sacciperium, pe- takarmányokat magokkal hor-
ra seu hippepera, bulga, dozzák, ezek: a' turba, táská vagy
marsupium sive crume- tarisfnya, isák avagy által verő,
na, loculus, denique si- társfi, társfoly avagy ersény. Seb-
nus & funda. és végezetre kebel és köröt (káló)
ersény.

487. Ut expeditior
fis, impedimentis ne te
aggrava: remorantur e-
nim festinos.

488. Si celare opus, 488. Ha fierni köll. és kamara
& maturandum est, ce- kodni, ságúldó hátas lovackal
leibus seu sonipedibus vagy poroskáló paripackal hogy

urí quàm veredis præstat. *sem mint postá ssekérbélieckel jobb élni.*

489. Elonginquo domum reducem saluū & sospitem, lætabundit te excipient. *489. Messzünnen egessegeben, és ép állapátban házaához haza jöttét, a' tiéd örüvendezve fogadnak téged.*

XLV. De mercatura. *XLV. A' Kalmárságról.*

490. Mercatores mercaturam facientes bona aliunde allata, non absq; lucro, (quis enim cum damno quæstū faciat?) dividendunt; sed potiùs in taberna reservant, *490. A' kalmárok kalmárkodván (kereskedést indétván) a' máshunnan hozattatott jókat, (marhákat) nem nyereség nélkül (mert kicsoda kereskednek káraval) adgyák el: hanem inkább sátorban (boltban) meg-tartják.*

491. In empóriis celebria exercentur commercia: oppidatim nudinæ & mercatus institui solent: monopolia incolis conducibilia non sunt. *491. A' nagy kereskedő városaiban (országos vásárló helyekbő) nevezetes (hires neves) kereskedésbéli társaságok gyakoroltatnak: városanként sokadalmok és vásárok rendeltetni szoktak: a' tulajdon árúnak magán való boltjai a' lakosoknak nem hasznosok.*

491. Et propolæ, & institores, & tabernarij, & circumforanei seu circutores, & scrutarij cū scrutis suis, & ciuitotarij, negotiatores dici volunt. *492. Mind a' kúfárok, mind a' faktorok (áros sólók, kalmár legények) mind a' korszomárok, (sálócok sátoros kalmárok) mind a' piarczon eszécsapók avagy környéki járó pénz csálók, mind a' szó vásárok az ő ő szerzőmokkal, s mind a' kesztyűcsinálók, kereskedők mondani akarnak.*

493. Et quidnisi Ubi que sanè merx seu mercimonium licet seu veniit, venalis est: venditor indicat, emptor licetur vel licitatur, donec contrahant. *493. Es miért nem: mindenütt que sanè merx seu mercimonium licet seu veniit, venalis est: venditor indicat, emptor licetur vel licitatur, donec contrahant.*

494. Sed qui mercatur, ne se defraudet, nummorum à monetariis, cuforum, qui vel aurei vel argentei vel ærei (ænei) sunt, teneat valorem; mensura & pondus adhibenda quoque sunt curiosè, de quibus infra. *494. De a' ki véssen (vásárol) tatur, ne se defraudet, hogy magát meg-ne csallja, a' pénzverőktől verettetet pénzeknek, mellyek avagy arany avagy ezüst avagy réz pénzek, tarcsa (tudgya) árrokat: (érdemeiket, keleteket) meg a' mértéket is avagy nehezéket hozzá köll adni forgalmatos: san, a' mellyektől ide alább, infra.*

495. At monetæ varietæ species sunt: denarius, semobolus, obolus vel numinus, teruncius, solidus, grossus seu diobolus, triobolus, floren, Joachimicus (vallenis) geis tallér avagy egy ezüst tallér a-seutatus live coronatus, Ungaricus. *495. De a' folyó pénznek különb különb nevei vannak: denár pénz (tiz pénz érő garas, dukka) félfüllér, füllér avagy pénz, borka, (kacsinka) egy egesz pénz, (silling) garas avagy két füllérés, három füllérés, forint, egejs tallér avagy egy ezüst tallér a-seutatus live korona arany, Magyar arany.*

Talentum Atticum, seu atticum (Athénasbéli) valuit sexaginta minas, lenicem ént harvan minakat, a mina centenos denarios mina száz denár pénzeket (is)

vel drachmas, seu quadringentos sestertios, se-
stertius autem duos crucigeros monetæ nostratis.
pénzes dukákat) avagy garafokát; avagy négy száz harmad fél pénzeseket. a harmad fél pénzes pedig két krajczárokat a mi folyó pénzünkön.

496. Pretium rerum aliquando intenditur & ingravescit, aut remittit: sed nihil carius constare ajunt, quàm quod precibus emiunt.
496. A' marháknek árva néha meg-öregbitterik és megh nehezezik, avagy apad: (alább száll) de semmit nem drágábban állani mondának, mint a' mikönyörgő seckel vétetik.

XLVI. De vestiariis opificiis. XLVI. A' ruházatokat csináló mivekről.

497. Linum & canabnis macerantur in lacunis, & exsiccata frangibulo conteruntur seu tunduntur; tum carminantur; remanente ibi flocco; hic stupā.
497. A' len és kender meg-áztatnak (lágyítatnak) fonnyasztatnak) a' mosolyokban, (vizálló töcsékben, mosásokban, posztolyokban) és meg-sáraztatván a' len törővel (tiloval) meg-törtetnek; (tiloltatnak) avagy vetretetnek; az után meg kerebeneltetnek; el-maradván amott a' pozdorja, it a' csőpő.

498. Dehinc netrices penso ad colum ap-
plicato, fila trahunt (nente) sive girgillo, sive fuso cum verticulo aut verticillo.
498. Az után a' folyó aszfonnyok a' rocka sőt a' gusályra, (rockára) körvén, fonalat vonnak (fonnak) akár újonforgó orsóval akár a' keréken forgó rokanak avagy pörgő rokanak csővő orsjával.

499. E fa-

499. E fasciculo, orbis, vel spira filacea, alabro seu rhombo imposita, glomerantur glomí, & fit tela.
499. A' kötőlékből, maringból, avagy fonal pereczből, matolára (áspára) vagy gomboletorára (vetélőfára) tétetve, gomboltatnak gombolyagok, és lesz vaszon.

500. Textor in textrina stamini tramam seu subtegmen subtexens pectine radio, linteum & carbasum conficit; quod ut candescat, insolat.
500. A' takács a' szövő sekkben az álló mellék fonálnak bel fonala avagy által fonalat szövén alája a' bordával és vetélővel, vásznat (lepedőt, gyölcset) és vékony vitorlyát vásznat csinál; melly hogy meg-sejéredgyék, a' nap-senyen-öntöztetik és száraztatik.

501. Bilix duplicatum, & trilix triplicatum licium requirit.
501. A' két nüstű (kétser vaszon) kettős, az három nüstű harmas nüstös fonalat követi.

502. Idem prope modum in lanificio fit.
502. Ugyan azon lesten többire a' gyapju készítésben.

503. Pectitur lana, aut gossypium (bambacium) & carminatur a' lanario, necur a' lanifica: dein textitur, & pani transeunt in pannum: quem, si levidentis est, seu infector in corina tingit inficit, colorat: pannarius divendit.
503. Meg-sefűltetik (ecselte-rik) a' gyapju avagy pamut (gyap) és meg-gerebeneltetik a' gyaplanario, necur a' lanifica: juval bányától, (gyapju művesztől) meg-fonatik a' gyapju fonatranseunt in pannum: aszfonnyul: ostan meg-sővettetik, és a' csővőre tekert bel fonalak valószullo constipat; tinctor rozna postóvá: mellyet, ha ritka, a' csapó (kallo) őfve vérs a' fűstő avagy fűstökben márt a' fűstő katlanban meg-mártja, fűstő és meg-sínesíti: (sint ad neki) a' postó mető el-adja.

G 2

504. Car-

504. Sartor forfice scindit, acu & digitali consuít; sed ne futuræ notabiles sint quandoq; & dissuit, rursumq; scit- furas consuít, plicat & laciníat.

505. Qui vetera sar- cút & refarcit, vetera- mentarius, qui interpo- lat, atq; ablecta seu in- terpola venum exponit, concinnator est.

506. Coriarius seu coriorum concinnator, coria lixivio elaborat & concinnat: è quibus su- tor, calcarius vel cal- ceolarius calceamenta ad modulum subulá, se- tá, & filo picato in futri- na conficit.

507. Pellio è pellis? pellicea; sed pileo ex la- na pileos construit.

508. Alutarius alu- tas præbet: sed omnes hí per contemptum cer- dones adiungunt.

508. Az írha csináló (ersény- jarto) írhakat (nyugt) ad elő: de mind ezek meg-utalásból (meg- verésből) timar ne vét hallanak.

XLVII. De

XLVII. De vestituum generibus. XLVII. A' ruházatoknak ne- meiről.

509. Indumentum seu vestis ad obtegendā nuditatem, è Paradiso e- jeñis data, stultè à phry- & ad fastum adhibetur.

510. Moles nobis est & remora, induendo toties & exuendo.

511. Alij laxa gau- dent, alij stricta; habitu vario & multiplici.

512. Vestitus virilis est: thorax cum mani- cis, braccæ seu caligæ, subligaculum sive femo- ra, toga talaris, lacer- na, abolla, sagum, læ- na, chlamys, paluda- mentum, colobium, cucullus, cujusmodi gra- duati multis in locis u- tuntur.

513. Fœmineus: a-

509. A' paradicsomból ki- ver- tetek mezitelenységének befödözé- sere adattatott öltözet avagy ruha- jeñis data, stultè à phry- a' Phrygiai him varrókról bolon- gionibus acu pingitur, dúl varrattatik himmel, és a' ke- vélységre fordittatik.

510. Nehézség minékünk és mulatság, annyi-sor föl- öltözni és le- vetkőzni.

511. Némellyek tágas, [bő]né- mellyek szűk [soros ruhában,] gyönyörködnek; külömb- külömb és sokféle öltözeteckel.

512. Fersui öltözet: a' derek est: thorax cum mani- soritó köntös [foszlán, zubbony, cis, braccæ seu caligæ, melly vas] az ujjackal, bugyogó subligaculum sive femo- [pluder, lomp] vagy nagydrág, [sa- ralía, toga talaris, lacer- larvárdi] garya vagy labra valék, na, abolla, sagum, læ- bokáig érő felső ruha, sip újú men- na, chlamys, paluda- te, udvari gombos ruha, badi kur- mentum, colobium, ta köntös, suba [súr guba] kurta cucullus, cujusmodi gra- mente, badi cifra öltözet, [czi- duati multis in locis u- meres királyi fejedelmi ruha] vál- ba vágoi mente, csuklya [seges sírveg] minéművel a' doctori mélt- tósággal meg-ajándékoztattak sok helyeken élnek.

G 3

miku.

miculum, stola, suppa-
rus, theristrum, calan-
thica [ricæ, pepla] præ-
einctorium seu ventra-
le, vitæ sive reticulum,
mitra, crinale.

514. Communis: in-
dusum, interula seu su-
bucula, caputium, pileus
[cujus summitas apex
est] tiara, tunica, stola,
pallæ, chirothecæ, tibia-
tia, periscelides [fasciæ
crurales, genualia] calcei
soleas obstragulum &
corrigias habentes, soc-
ci, crepidæ, calopodia,
subere mollia sandalia
& urivis pedi quadran-
tes congruentesque co-
thurni.

515. Omnia, ubi o-
pus, spinulis seu acicu-
lis, uncinulis & spinte-
ribus, fibulis & nodulis
seu globulis connectun-
tur.

514. Közönséges: az ömög,
belső ing avagy ujos ömög, [pen-
dely] haló süveg, bellet süveg [mely-
nek az [begyi] felső része tető] pu-
est] tiara, tunica, stola, pos
bársony süveg, dolmányok,
bőrszék köntösök, palástok, kesztrék,
harisnyak, sár ékesítő sulavárik,
[sáron] függő selyem rósák, térd
kötők] czipelések melléknek tal-
pai két füle és kötői [sorító sájjai]
vannak, kapczák, pantofely k
subere mollia sandalia, [czafrangos
czipelések] fa tal-
pak, rölgy faval meg-lagyéttatott
pacsmagok [papucsok] és akár
mellyik lábra illendő és alkalmas
csizma.

515. Mindenek, az ből szük-
seg, hegyes kössenyrűcskével a-
vagy rűcskével, kapcsokkal, hor-
gacskákkal, és gombocskákkal, fo-
glalattalnak [fűzesteknek] ösve,
sur.

516. Cin-

516. Cingulo nos
cingimus, & discingim⁹;
ligulis nodos adstringi-
mus aut solvimus.

517. Pallia amici-
mus.

518. Ornamenta
adduntur: redimicula &
fasciæ, quibus cinni
& alta redimuntur: tæ-
niæ, fibriæ, limbi seu
institæ, lemnisci, laci-
niæ: nec non annuli, in-
quorum umbonibus
seu palis gemmæ ni-
tent, & torques, mo-
niliæ, inauræ, sta-
lagmæ, armillæ seu
brachialia, aurilabro-
rum & gemmaticorum
opera.

519. Item linteola,
strophia, sudaria, ferra,
& corallia,

520. Bardocuculi re-
migm, & centones

516. Az övel magunkat öved-
zük, és le-öldgük; a' kötőket
[szalak sájjakkal] a' gombokat
hozzánk sorítottuk avagy meg-
öldgük

517. A' palástokat rántaka-
rítottuk [barítottuk, földgük].

518. Az ékecségek [czifrasá-
gok] hozzá adattatnak: a' főé-
kecségek és pántlikák, mellyecek a'
belső font [fodoréior] hajak és egye-
bek [csicsomázattal] czifráz-
tatnak; kanafok, prémeek, porso-
mányok avagy selyem sálak, [sina-
rok] kőrsoron csüggő fűrészek [olaf-
kötők] és czifrás hasfetékek: Ismét
a' gyűrűk, melléknek boglyáiban
avagy sejes buskóiban a' drága kö-
vek [csillámlanak] fentlenek; a-
rany lánczok, nyakra verő ékes-
ségek, fülön függő nársák, maz-
zal festő apró koroskák, arany
perczek avagy karban öltök, az
öt vősdéknek és gyöny aros jubilo-
roknak [művei] munkái.

519. Ismét keszkenőcsékek, mely
sorított csőcs bé-kötő] gyölcök ve-
rédek tőről [kézben-való] keszke-
nyők, bokréta és kalárisok.

520. A' kacsmanások [gobonczos
szegék] az bajósoké, [evészoké] és
pannók

G 4

pannosa inopum sunt. *a' tóldozot földozot darócok a' búkólkódó begényeké.*

521. Gynæceum su- *521. A' frayezimerek házának*
um sibi mundum habet; *magán való asszonyi tiszta éke-*
matronæ pedissequas. *sege vagon; a' tistes úri asszo-*
nyoknak leány asszonyi [kővető
sólgató leányi].

XLVIII. De febrilibus *XLVIII. Az Acs mesterse-*
artificiis. *gekről.*

522. Primitus in- *522. Elein a' barlangokban*
specubus cryptis, caver- *föld alatt való pinczékben, ver-*
nis, tabernis, frondeis *mekhen, (vájor üregékben) sato-*
tabernaculis, & cespitiis *rokban, [deszkás kamorakban] lá-*
seu caespite testis tuguri- *gas bogas haylékokban [sinekben]*
olis, gurgustiolisque ha- *banos avagy hantál földöt ku-*
bitabatur: nunc ædifi- *nyócskákban és galihácskákban*
ciis omnia referta sunt. *laknak vala: most épületekkel*
mindenek [teljesek] rakva van-
nak.

523. Hæc alicubi *523. Ezeknélhol magassak, e-*
excelsa, alibi humilia, *gyebár alacsonyok, két rendelés*
digesta & trigesta sunt. *három rendet rakottak.*

524. In casa exili *524. Az alacson [kisdudalá-*
quis lubens degit: *való] kunnyóban ki lakik öröme?*

525. Architectus æ- *525. Az építő [fundáló] me-*
dificat, adiutantibus fa- *ster épít, segéddegelvén az ácsok,*
bris, securi & maculo *kik a' fejszével és csákánnyal a-*
seu malleo operas suas *vagy kalapáccsal az ő munkáikat*
peragentibus. *végben viszik.*

226. Faber murarius *526. A' kő-míves [kő-fal rakó*
live

sive cœmentarius, conti- *ács] avagy kő-faragó a' faru fak-*
gnationem scandens, è *hoz foglalt gerendákra csináti állá-*
cœmento à lapicida seu *sokra [padlásokra] hágván, a'*
latomo parato, aut ex *kő-vágótúl avagy kő-faragótúl*
lateribus & calce, mu- *képzéttet faragot kőből: avagy*
ros ad libellam seu a- *téglakból és méjsból, a' mérő maz-*
mullim & perpendicu- *zagra avagy mérték snorra és e-*
lum fabricatur, & trullâ *gyenessen alá függő ónas sinegre*
crustat; gypsator gypso *kő falokat rak, és a' vakoló kaisn-*
gypsat. *nal vakollja; a' mázoló mázzal*
mázol.

527. Faber lignari- *527. A' famíves ács [bodnár]*
us trabe ferreis anlis fir- *a' vas kapocsal [kötő vassal] meg-*
matâ, ad amullim ascia *erősítvén a' gerendát, a' mérő si-*
asciat, segmentis & as- *norra [csapó mazzagra] finlô*
sulis avolantibus; tere- *bárdal gyalúval] gyalúltja, a'*
brâ terebrat seu forat; *vágot hulladékok és forgácsok fél-*
trochleis elevat; parie- *lél [röpösven] húlván; fűrôval*
tes coordinat; clavis im- *fűr; csigákkal föl-emeli; [teke-*
pastis consolidat. *ri] a' falokat egyben rendeli;*
(rakja) s belé vert segeccel meg-
erősíti.

528. Ligna ne cari- *528. A' fák hogy. szat ne é-*
em sentiant, cariola fi- *rezzenek, szasok ne legyenek, a-*
ant, aut vermiculentur, *ant, aut vermiculentur, vagy meg szasodogyanak, (sejge-*
post plenilunium succi- *sedogyanak) hield töltô után vágat-*
dantur. *tasának le.*

529. Materiarius, *529. Az építési fát keresô fa-*
lignator arbores in ter- *jeső, erdőlô] az élő fák a' föld-*
ram sternit vel truncat: *re le (terés) egyi avagy le-vágia:*
ferrarius ferrâ ferrat, *(nyesi, csönkeltja) a' fűrészlô fű-*
G 5 *scobe*

(scobe vel ferragine de-
cidente) ruditeque cune-
um adigit, & findit fil-
ile vel malè fissile & cla-
volum lignum; strues
componit, ut & sarmen-
torum fascies.

530. Scriniarius seu
arcularius alleres & as-
famenta runcinâ & dola-
brâ edolat, planat, læ-
vigat, collâ live glutine
ac subscudibus combi-
nat, coadunat, conglu-
tinat, verniceque illi-
lini.

531. Ferrarius in u-
strina follibus insufflat,
(égető) tűzhelyen a' fűvővel bé-
emollitumque & forci-
fuytat, és a' meg-lágyéttatott; fo-
pe prehensum ferrum
super incude cudit; unde
lő vason veri; (űti) az honnan
stricture extiliunt: in
a' vas szikrák ki-sökellenek; pléb
laminas & bracteas di-
ducit, & in ferrariam
ki-sélesíti, (ki-nyunyítja) és a' vas
aquam iniecit.

532. Huc pertinet
ferrarius live claustrari-
us, armamentarius, py-
lō,

résűvel fűrésli, (az esőlékje avagy
fűrésű hulladékia) sínakondója
(le-esvén) és pörölyvel (sulyokkal)
az éket erőlteti, (belé veri) és
megb. hasítja az hasadó avagy
rösűből (nehezen) hasadó és se-
ges (ágas) fát; fa-rakásokat (ga-
madakat) rak ősvé, a' mini nye-
sőlék nyalábokat is.

530. A' főkrény csináló avagy
asztalos a' deszkákat és ház-földni
való aszű kéreket (sindeleket)
vonyó késsel és gyalúval ki-gya-
lítja, egyenesíti, simítja, csi-
nézzel avagy enyvel és hevede-
rekel egyben eresíti, egyben fog-
lítja, és ősvé enyvezi, gyalog
fenő sulyokkal (gyantával) be-
keni.

531. A' kovács a' vas hűvőből
(égető) tűzhelyen a' fűvővel bé-
emollitumque & forci-
fuytat, és a' meg-lágyéttatott; fo-
pé prehensum ferrum
super incude cudit; unde
lő vason veri; (űti) az honnan
stricture extiliunt: in
a' vas szikrák ki-sökellenek; pléb
laminas & bracteas di-
ducit, & in ferrariam
ki-sélesíti, (ki-nyunyítja) és a' vas
aquam iniecit.

532. Ide tartozik a' fűrésű csi-
náló avagy lakatos, seggyver csiná-
ló, tűzcs labda műves, és csifár

robolarius, & pollio qui a' ki reszelővel reszel, (annak
limâ limat (reliquiae maradeki hulladék esőlékek) a'
suntamenta) planula, simelō reszelővel penig simítja és
verō lævigat & polit, ut tisttítja, hogy fények-
nűeat.

533. Hujus tribus 533. Ezen rendből valók a'
sunt fabri ærarij, qui réz műves kovácsok, (barang ál-
æs fundunt; stannarij, gyúöntők) kika' rezet öntik; ön
automatarij, carpenta- kanna járók óra (magától moz-
rii live plaustrarii, item gősekér) csinálók, kinnő (sekér)
scandarii, viatores, csinálók avagy kerék-járók, is-
tornatores, vitrarij, & met a' sindel faragók, pindérek,
qui restes torquent, re- (kádárok) estergárook, űveg-
siones, járók, és a' kik köteleket tekernek,
kötél-jártók.

534. Operarij mer- 534. A' munkások (rabolások)
cede conducuntur, ut, bakványosok) bérben fogadtatnak,
subministrent, vectibus hogy edgyetmást oda jelgáltassa-
tollant, palangis vol- nak, rudackal emellyenek, stöm-
vant, &c. pölýöckel forgassanak, &c.

535. Figulus ex ar- 535. A' fazékas (fazék-jár-
gilla ollas, fidelias, oper- tő, gerencsér) az agyagból (sikeres
cula, cantharos, aliaq; gyúrott sárból) fazékokat, csupro-
figlina seu fictilia fingit, kar, földöket, mázas kannákat.
(korsókat) és egyéb fazékasi vagy
csérep edényeket formál (ki-gon-
dol.)

536. Domus altè 536. A' melyen fundáltatnak,
fundata, affabrè extru- mesterseggessen építteret, segelo-
cta, angulis benè soli- teckel jól meg-vastagéttatott, és
data, columnique Ra- gylópochoal meg erősítteret; álléttá-
bilita,

bilita, perstat diutissime tot hanc) meg-al igen sokáig éppen.
incolumis.

537. Aliàs ruit, & 537. Egyéb aránt (külömben)
sunt ruinæ ac rudera. le-omlik, (el-romol) és létsnek
romlások (kő omlások) és fal rom-
ladékok.

538. Vacillātem- 538. Az ingadozó (tántorgó,
que ita pilis & aliis sul- dőlésre haylandó, meg-banyarlot
cris fulciri, labentem házat) azért mellek ostopockal és
refici, aut dirui, colla- egyéb támaszokkal gyamolítani,
plam destructamve in- az el-esendőt nyjobban meg-esi-
staurari, restaurari, re- náltni, avagy el-rontani, az el-
parari & renovari ne- esettet és el-romlottat vissoni föl-
celle est. állítani, föl-építeni, meg-csinal-
tatni és meg-újítani szükségess.

539. Domicilium, 539. A' se'le. ház-tája (honnya)
seu habitaculum am- avagy lakó hely, alkalmasolssa tészi
plum commodam facit a' lakásba' boros alkalmaslanná.
habitationem; arcum
incommodam.

XLIX. De domo ejusq; 49. Az házról és annak
partibus. részéről.

540. Introitus seu 540. Pé'akarván menni avagy
ingressurus ædes per an- lépni az ház elein (sinén-folyósón)
ticam, ne à janua aber- által az házban, hogy az aytóit
res, in vestibulo subli- el-ne re'veledgyel, a' tornácban
ste, & fronspicium in- állapodgyál meg, és az aytó fölöt
tere: demum pulsa. (ház eleit) tekincs-meg: végez-
re-ostán (koczogass) zörgefs.

541. Si quis per se- 541. Ha ki az ablakon, ablak
nestram,

nestram, transennam, fían, baló formán csinált (rétes-
ciathros vel cancellos, è sen kötötet) vas rostélyokon avagy
ferramentis reticularis gátorokon, (körösti vasakon) ki-
factos, prospectat, a- néz, meg-nyitanni kerjed: ha az
periri roga: si jani- aytón álló meg-nyitnya, hogy laba-
tor aperit, pedem ne- dat a' külsőbböz meg-ne üssed a-
ad limen offendas, a- vagy borrarankoztasd, föl emeld:
tolle: & caput ad super- és hogy sejedet a' felső külsőbböz
liminare ne allidas aut ne csappad avagy belé ne üssed, e-
impingas, demitte: u- rezd-le: (bocsásd alá, haycsd-
trinque antiarum postes meg) mind két felől az aytó se'lei-
erunt. nek (öldalinak) aytó ragasztói
(aytó mögei) létsnek.

542. Ubi intromis- 542. Midőn (az holott) be-bo-
sus pertransiveris osti- csátarvan az aytón által menén-
um, occlude, pessulum des, tedd (zárd) be, a' zárt (plé-
obdendo, aut obicem- bet) ra ere'stven, avagy csak a'
latem. keléncset.

543. Cardines re- 543. Az aytó sarkak hogy ne
strideant, aut fores cre- csikorogjanak, avagy az aytók ne
pent, lentè move, csattanjanak, lassan (indécs)
mozdécs-meg.

544. Ex atrio in ce- 544. A' pirvarból a' tőb' se'len
tera conclavia seu pen- rekestet házakban (kamorák-
tralia aditus est; per sca- ban) avagy belső retyek helyek-
las aut cochleam ad su- ben menerel vagyoni a' lajtorjakon
periores conignationes. (grádicskon) avagy tekerő (ke-
rengő) grádicson a' felső rend-há-
zakra.

545. Tectum colu- 545. A' padlás (ház-héja) gyá-
minibus incumbit; si- molokon fekszik; a' sáru fokon,

gnis & rigillistegulae & (ollákon, ragokon, felemeneken)
imbrices, scandulae ac és leczeken a' réglak (cserep be-
ardosae: culmen strami- azatok) és csavornak szindelyek és
neum est vel lateritium. égetet kőreggek: az ház tető falmás
avagy reglas.

547. Additamenta. 548. Töldalekok, a ki-vetett
funt, projectura & sug- (eresztett) oromzatok (parkányok)
grundia, meniana, & és eszter hák, (filagoriak) ház-fő-
anibus innox pergula delnek ki-álló ereszi, és a ház öl-
feu podia; & coroda- dalán ki-nyúló oszlopokon (geren-
nides, quæ in alteru- dik végein, fegelet köveken) fek-
tro vel utroque etiam, vő szelvé helyek avagy folyások és
pinnaculi angulo erigi az ereklék (ház végei) szelvények
solent, vitorlyak, kokások, keresztiek, oom-

547. Area sive sit la- 547. Az ház udvar. (Sűrűn)
ta sive angusta, implu- akár széles akár szoros legyen: első
vium dicitur: per postu- viz fogonak mandatik: az ayó-
cum extus est alió. mósin által ki menesz vaaron.

F. 548. Sera clave clau- 548. A lakat kulcsal zárva-
ditur, & recluditur, id rik (vételik, csaparik) bé, és ki-
est, ooperatur & referra- nyitratik, az az, bé-lakoltatik és
tur. föl nyitratik.

L. De hypocausto.

L. A' Szobáról.

549. Hypocaustum
fornace calefit,

549. A foba (fűróház) a kemenczével melegedik meg (befűt).

550. Feneſtræ ſunt vitreæ & ligneæ, cancel-
latæ aut clathratæ.

551. Pavimentum, seu fistucâ pavitum, seu fistucatum, & paviculâ complanatum, aut tessellatum est; laquear seu tacunar tabulatum, idque vel segmentatum, vel scalpruratum, vel fornicatum.

552. Servandis re- 552. Az edgyetmäs dolgoknak
bus receptacula & recon- (márháknak) tartására befo-
ditoria sunt, arcæ, ar- gadó (enyestő, tartó) és el-röví-
culæ, armaria, risci, helyek vannak, ládák-ládácskák,
thecæ, scrinia, capsæ almáriomok, vak ablakok, pő-
& capsulæ: transferen- czok, főkrenyek, iskatulák és
dis verò sportæ, cophi- iskatulácskák: egy helyből másban-
ni, corbes, calathi vi- által hordozni valóknak penig, kar-
minei, canistra, qua- ban öltő kőszarok, két fülű kőszarok,
silli, &c. (kazupok) koborok, síronybol

LI. De conaculo.

LI. A' vacsoráló házról.

553. Mensæ mappis
stratæ disci, orbisque
atq; quadræ imponun-
tur, ut & salinum.

550. Fe-

554. Apponuntur
verò panis collyrae, aut
buccellæ scissæ, & fercu-
la.

555. Invitati convi-
væ à convivatore in
coenaculum sive triclini-
um introducuntur,

556. Et ubi super
malluvium è gutturnio
aut super pelvim ex a-
quali, selaverunt, & vés edényből, magokat meg-mo-
mantili seu manutergio
stak, (meg-mosdották) és a ken-
terferunt, per scamna,
dó kefskenővel avagy kőz törölővel
vel disposita sedilia cum
meg-törölőrek, (meg-kendettek)
pulvinis & tripodibus
a padokon, avagy ülő párnákkal
(suppositis scabellis) ac-
el-rendelt székekben és három lábú
cumbunt.

557. In procinctu
est structor, qui dapes
appositas prælibat, deli-
bat, & distribuit sive
meg-izelési, meg-kóstolja, és el-
disperitur.

558. Juscula, pul-
menta seu pulvis, intri-
ta ex vino & cerevisia,
& tam piperata quam
borfok s-akár hidegek, kalánok-
getata, cochlearibus ;

554. Réá tétetteinek penig ke-
nyerek, segeletes kenyerecskék,
(pompások) avagy darabonként
(falatonként) segdeltettek, és
ételek.

555. Az hivatalos vendégek
a vendéglő gazdától a vacsoráló
házban avagy ebédlő palotában
be-vitettenek (vezetettenek).

556. Es midőn a kéz mosdó
vékony csapu forras ibrikből, avagy
a medence fölé a vizöntő cse-
gő, (meg-mosdották) és a ken-
terferunt, per scamna,
dó kefskenővel avagy kőz törölővel
vel disposita sedilia cum
meg-törölőrek, (meg-kendettek)
pulvinis & tripodibus
a padokon, avagy ülő párnákkal
el-rendelt székekben és három lábú
seczeleken (alajok láb-tartó sa-
molyokat tévé) asztalhoz ülnek
(le-relepednek).

557. Késsen vagyon az asztal-
nok (tálnok-éték-fogó) ki az e-
lő hozott (le-téetett) étkeket elől
meg-izelési, meg-kóstolja, és el-
osztogatja avagy el-darabolja.

558. A levelek, a káskák a-
vagypépek, a borban és sörben
morsolt kenyér-cziberek ; akár
borfok s-akár hidegek, kalánok-
kal ; a többeledetek késsel, avagy
caetera

caetera edulia cultro aut
furculâ (quæ manubrio
tene) sumuntur,
vállácskával (mellyet nyelénél fog-
va tarcs) (véetennek) fogattar-
nak-el.

559. Civiles labia
non exertâ lingvâ lin-
gunt, lambuntve, sed
mapellâ detergunt.
559. Az embersegesek (tíftes-
segesek) ajakokat nem ki-nyitot-
nyelvel nyallják és szájájáknem
mapellâ detergunt. kefskenőcskével meg-törlik.

560. Neque tubur-
cinantur, bolos glutunt,
aut frustra deglutunt, sed
manducando come-
dunt.
560. S-nem-is mohón faldossák
az ételt, nem falatokat falnak-
be, avagy darabokat nyelnek-el,
hanem rágódván esznek.

561. Muscæ abi-
guntur flabello vel mü-
scario.
561. A legyek el-űzettenek
legyezővel avagy légy csapóval.

562. Depromuntur
è repository aurei & ar-
gentei deaurati crateres,
cyathi, calices & scyphi
vitra etiam crystallina
& cululli: echinoque de-
fricata ac prolura in a-
baco reponuntur.
562. Ki-véetennek (elő-hozat-
tarnak) a pohár-tartó helyekből
(almáriomokból) aranyas és meg-
cyathi, calices & scyphi
aranyazot ezüst-séllegek, bokályák,
vitra etiam crystallina
kelyhek és kupák ; meg a kristály
& cululli: echinoque de-
fricata ac prolura in a-
baco reponuntur. üvegek-is és ficzkek ; és sövisses-
gestenye butkóval meg-dörgel-
tetvén és meg-öbléttetvén a po-
hár széken le-rakattarnak.

563. Patera est pa-
tulo orificio poculum.
563. A csepe széles szájú pohár.

564. Tum cellarius
temetum affert, & pin-
cerna seu promus con-
ducit ex obba vel hirnea
(cirnea) vel cantharo
564. Achor ofrán a külső
bort hoz föl, és a pohárnak a-
vagy pohár törő, a fa palackból
avagy légelből (csobolyából) avagy
kannából meg-törli foda nyír-
fa

infundit & porrigit : *tya : és kössöngetik edgyik a' mápropinanteque alii aliis* *fikra a' vignasság sörzö édes italogeniales haustus.* *kat.*

565. Opiparum convivium lautas habet epulas, non absque serina & quidem diversos mistus : domicœnia moderatiora & frugaliora sunt.

566. Assaturis adduntur in scutellis seu oxybaphis embammata (intinctus) lactucæ, raphani ; & falgama, olivæ, cappares, cucumeres, beta rubra, tandemque bellaria, seu tragemata.

567. Verum enimverò placida & festiva colloquia, læpidæque confabulationes, præcipuum sunt condimentum, atque optimum oblectamentum.

568. Edaciores jentant, prandent, merendunt & cenant : sed qui sedentariam vitam agunt, jentaculū & merendā abstineant.

565. A' gazdagon késetteter lakodalomban (vendégségben) friss ételek vannak, nem is vad hús nélkül, és meg (sőt pedig) különb különb fogások ; az orthon vacsorálások mértékletesebbek és takarékosabbak.

566. A' sültetekhez adattatnak tálcáskákban avagy eczet mártogató edényecskékben mártogatni való ételek (ízt adó levecskék) salyáták, retek ; és bé-szőzot gyümölcsök, olyai diók, kapornák, ugorrak, vörös czéklák, és végezetre csömögök, avagy trágys gyümölcs tálak.

567. De mindazonáltal a' kedves (édes) és nyájas beszélgetések, és a' tréfás közbeszédek, kiváltságosak, és leg jobbjönyörködtecsék.

568. A' nagyobb ebetők (étkecsébbek) fölöstökömoznek, ebédlecsnek, usonálnak és vacsorálnak ; de a' kik vestég álló életet élnek, fölöstökömtől és usonnától megtartóztatásuk magokat.

Ter

569. Ter de die saturday vel saturari nimum est, & nocet, nisi parçè.

LII. De cubiculo cum pertinentibus.

570. In dormitorio sulcro sponda suffulta cubile seu thorum sustinet : sed deficiente lecto, storea matra aut stramentum substernitur.

571. Strato superijciuntur lodices (thoralia) & his cervical : tergibus & stragulis nos integimus.

572. Pulvinar plumentum est, culcitra timentio farta.

573. Matula vel mattella vesicæ levandæ, & exonerandæ, cubiculo necessaria requisita sunt.

574. Grabatus cum conopeis pro meridiana

569. Háromszor napjában meg-elegedni avagy megtöltözni est, & nocet, nisi parçè. fölöttéb-való, és art, hanem ha (sűkön) mértékletesen.

LII. Az ágyas házról ahoz tartozókkal edgyüt.

570. Az aluvóházban, az ágy lábokon álló ágy oldalaz ágyat avagy ágy derekot tarttya : de (el-fogyván) nem lévén ágy, szitro gyékény, avagy salma (supp) teréttetik alája.

571. A' salmával meg-teréttett ágy fölben vettetnek lasnalia) & his cervical : tekek (ágyban-való pakyczok) és ezekre a' fő állva váncos : az ágy lepleckel és csergécckel befödözzük magunkat.

572. A' párna (donyba) pihos, (tollas) a' paplan tömött pamuttal (gyapottal) töltött.

573. Az huddozó avagy vizeltető edény a' hójagnak meg-könnyesecellus seu latrina alvobécsére, és a' fel-fel-való hely avagy árnyék sűk a' hasnak meg-necessaria requisita sunt. árfesetése, a' háló kamorának sűkséges hozzá tartozó eszközei.

574. A' nyosolya a' sünyög hálcával (superlatockal, ágy eiciben

H 2

lea

seu pomeridiana reclinatione est. függestet kárpitokkal) a' dellyesti avagy dél után-való le-hanyatlásért (nyugovásért) vagyon.

575. Qui supinus cubat & dormit, ephialte seu incubo molestat: qui pronus, anhelu. 575. A' kihanyat fekszik és alusszik, nyomással (nehez álommal) avagy sívre fekvő nehez-segeel) bántatik: a' ki hasmánt (arcza le-borúlva) nehez leheléssel.

576. Si edormivisti, & expergisceris aut vigilas, vigila, ne rursus obdormias, verum expersus alios expers facito (expers fac.) 576. Ha ki-aluttag almodat, és föl-sörkents avagy vigyáz, vigyáz, ne-is aludgyál-el ismég, hanem (söt inkáb) föl ebredve-másakat, (egyebeket) sörkencs (ebres) föl.

577. Hyberno, hyemali seu brumali tempore antelucana diligentia ac industria probatur. 577. Télben, avagy téli rövid napok idején a' ventrata előt-való sörghalmatosság és sörénység jó-tia ac industria probatur valtatik.

LIII. De balneo & munditie.

578. Limpida faciem sæpius ablueremū: diu fucare spurcitiei, & lenocinij. 578. Tista vízzel az orczát gyakorta meg-mosni tisztaság; kendővel kendőzni ocsmányosság, (csúnyaság) és kurvasággal-való kereskedés (kurva keretés).

579. In lavacris, balneis, & thermis, sordes, pedores, illuvies & squalores eluuntur; sudoresque apertis poris mofattatnak-le; és a' verétekek eliciuntur.

580. Ubi

az hay-lyukak meg-nyilván ki-vonyattatnak (sivattatnak).

580. Ubi tamen, honestatis ergo, subligacula seu subligaria & castulæ locum habent. 580. Az hól mindazáltal, tisztességnek okáért, a' gatyáknak a-la seu subligaria & castulæ locum habent. vagy elől kötő rubáknak és pendelyeknek (hozzá ingeknek) helyek vagyon.

581. Sed vestimenta lavantur sapone (smegmate); aut everruntur scopulæ sive seraceo penitine; aut exterguntur spongiâ: collaria robustantur amylo. 581. De a' ruházatok mosatnak saponnal (ruha mosó fomat); aut everruntur jéréitővel; (avagy meg-söpörtet-scopulæ sive seraceo penitine; aut exterguntur prûvel) avagy borostával; (ecset-spongiâ: collaria robustantur amylo, rûlternek spondiával: a' gallérok (fodrok) meg keményítettnek (erősítettnek) keményítővel (fodorítóval)

582. Corpus ciliciis, pumice, & topho fricatur: vascula stramento & equisetis stringuntur: quilquilæ scopis veruntur. 582. A' test törő szőrrel (darócza-szór gubával) tajték-kövel, tur: vascula stramento és lyukacsos mosó kövel dörögltetik: (vakartatik) az edénycsquilquilæ scopis veruntur. kék salma csutackal (tekercsel) és tal-mosó fával. (ló farkal) sikaroltatnak: a' szemetek söprûvel söpörtetnek.

583. Ubi purei desunt vel desiderantur, è quibus crepidine circundatis, tollenone & hauristro, vel situlis haurias; aqueductus per tubos 583. Az hól kútak nincsenek sunt vel desiderantur, è avagy kívántatnak, a' mellyekből kút kavával környül vétetvén, quibus crepidine circundatis, tollenone & hauristro, vel situlis haurias; forgó lánczos vödörrel,) avagy aqueductus per tubos kaponyával merítő edénnyel (ivó

H 3

& ca-

& canales, aut per incilia fieri convenit; ubi quandoque syphon vel siphunculus conficitur. *meréglyével) merécs; a' viz béviteleknek (csatorna kútának) csévéken és csatornákon, avagy viz ereftő árkokcskákon illik lenni; és hol néha csap avagy csapocskát csináltatik.*

584. Tonfor in- *584. A' barbély a' barbély másonstrina crines forfice helyben az hajakat nyíró ollóval ronder; olim vellebant, nyíri; régenten ki-tépik (saggarut & ovium caprarum-tyák) vala, mint a juhoknak que vellera; aut nova- és kecskéknél gyapjokat-is; avagy colae acie radit & de- a' beretvának élivel beretvállja, glabrat. (le-vakarja, nyíri) és le-kopasztja.*

585. Balneator praeterea, cucurbitulas applicans, scalpro scalpurnit & scarificat. *585. A' fürdős annak fölötté a' köppölőket föl vetvén a' köppölőz és vassal (vagdalo' íspóttal) vagdal és köppölöz.*

586. Coma seu caesaries, quam Germani alunt, ut Poloni antias atque capronas, peetine pectitur & comitur: calamistro cincinni crispantur. *586. Az üstök avagy ereftet (ho'ssu) hay, mellyet a' Németek (viselnek) nevelnek, mint a' Lencsyelek az elő hajakat és az homlokra fűgő fűrt hajakat, fésűvel fésültetik és ékecsgettetik: a' fodorétó vassal a' béfont fodorétot hajak fodoréttarnak.*

587. Unctiones, suffimenta seu suffitus, odoramenta, asperfusionesque ex ampullis, delicatiorum, voluptariorum *587. A' kenetek, fűstülesek avagy tömjénezések, jó szagot ereftető illatozások, és ampolnákból (bőgrékből korsócskákból) való illatozó hintegetések. (öntözések) a' que*

que sunt, quibus delibuit fragant. *kényeseké és gyönyörűségben élőké, mellyekkel meg kenetervén illatoznak (jó szagot bocsatnak).*

LIV.

De Conjugio & affinitate.

588. Conjugium est cum mas seu maritus & foemina sive uxor, ut conjuges cohabitant.

589. Matrimonium initurus coelebs seu inuptus, despiciit sibi quam ambiat & prociat virginem nubilem, elegantem, formosam, atque dotatam; aut viduus viduam.

590. Dos & forma nonnunquam rivales & coamantes exciunt.

591. Procus cum obtinet ut ei despondeatur, fit sponsus; & que jegyeztettek, (adattassék, ígérnubit sponsa, ille suum tessek, leszen vő legényi; és a' mely paranympum proxeferhez meggyeni meny-asszony: netam seu pronubum,

LIV. Az házasságról és főgorságról avagy rokon-ságról.

588. Házasság az mikor a' férfi avagy férfi és az asszony a' vagy feleség, mint házastársak együtt laknak.

589. A' nőtelen rideg avagy bős legény meg-házasodni (nősné) akarván, meg-nézi (meg-bömlé-lyen) és keresen; avagy az özvegy ember az özvegy asszont.

590. A' jegy ruha és ékestermet néha mással azon egy személy kéroket és egy leány beretöket berveznek avagy hoznak (öbönöznek).

591. A' nősvő (leány kéro) legény midőn meg-nyerte hogy néki-
túr, fit sponsus; & que jegyeztettek, (adattassék, ígérnubit sponsa, ille suum tessek, leszen vő legényi; és a' mely paranympum proxeferhez meggyeni meny-asszony: netam seu pronubum,

hæc suas pronubas & paranympnios habet. *ben szerző Náßnadgya avagy leánykérő öröm attya, ennek magának el-házastó öröm anyjai és nyosolyói vannak.*

592. A nuptiis vir seu maritus & uxor dicuntur: postridie repotia fiunt. *592. A menyeköző lakodalom után feleséges (házas) embernek avagy férjnek és feleségnek mondatnak: másod napon hotakei (kárjáró) vendégségek lesznek.*

593. Qui natam seu filiam elocavit, locer est & socrus: qui duxit, gener: quæ nupsit, nups: reliqui agnati ex eo se affinium titulo cohonestant: levir glorem, & sororius fratrem compellat. *593. A ki fiát avagy leányát el-házastotta, ipa az és napa: a ki el-vőtte vő: a ki ferhez ment, menyé: az egyéb rokonsáreligok inned magokat sógoroknak titulussával (nevezetivel) tisztelik: a sűr (férjnek öcse vagy bátya) az ő ángyár (attya-sia feleségét) és a nényé avagy húga ferje, az*

ő öcse vagy bátya feleségét hívja (söllittya).

594. Si connubium non arripit, licuit pridem & integrum fuit nuptiam repudiare, fiebatque repudium atque divorcium: hodie nihil nisi alterutrius obitus separati fejungit. *594. Ha az házasság nem terczet, szabad volt ez előtt régenten és tellyességgel helyes volt a ferhez adot menyecskét meg-vetni, (el-hadni) és léssen vala meg-vetés és el-válás: ma semmi nem egyéb hanem valamellyiknek halála szakasfya és válasfya-el.*

LV.

De Puerperio.

595. Ut sexus, ita cō-

LV. A' Gyermekek szülésről a vagy gyermekek ágyról.

595. Mint a' férfini és asszō-

jugalis copula, thalamus; prolis causa est. (termésheteli nemnek him és nőstény kölömböztesése) ugy az házasságbeli kötelesség, (ösvé sörköztetés) és ágy-is magzat kedvejért (saporodásnak okáért) vagyon.

596. Mulier forat in utero seu matrice gestans, & per sæpè malicia laborans, longè proleptio plus prestat quam vir, in iure liquorem habens. *596. A' magzatot méhében (mádrájában, burokiában) vitsans, & persæpè maliciával (lankat. sággal) bajmólódó (veszekedő) a' asszony, sokkal bizonyára többet festő plus prestat quam vir, in iure liquorem habens, (használ) cselekedik mint a' férfini, kinek az ő nemző (magva) nedvéssége az emberi nemet saporító tömlőjében (tökiben) vagyon.*

597. Quæ nisi abortit, filios & filias enititur, quandoque gemellos seu geminos. *597. Melly hanem ha ideilen orit, filios & filias enitit, (el-vestia a' magzatot) szaksat, quandoque gemel- és leányokat szül, néha kettőse vel los seu geminos. avagy kettőseket.*

598. Puerpera sex septimanis seu hebdomadis lactare, lege Julia tenetur. *598. A' gyermek ágyas hat hé- rig lappangani, a' Sidók törvénye madis lactare, lege Julia tenetur.*

599. Pater vel genitor gignit; mater seu genitrix concipit, parturit, ac parit: ambo gnatos educant, basiant, suavi-ant, osculantur, amplectuntur, in sinu gremioque fovent. *599. Az atya avagy nemző tor gignit; mater seu genitrix concipit, parturit, ben fogad, (terekben esik) váac parit: ambo gnatos rindó (nehezkes, viselős) léssen, educant, basiant, suavi- és szül: mind ketten szülőitöket ant, osculantur, am- nevelik, apolgattak, édelgetik, plectuntur, in sinu gremioque fovent. és keblekben táplálják.*

H 5

600. Vi-

600. Vitricus & no-
verca privignos non æ-
quæ diligunt, quia neu-
ter genitor est.

LVI.

DE COGNATI-
one.

601. Qui ejusdem
sunt progeniei aut pro-
sapie, sibi que sangui-
ne juncti, cognati &
consanguinei dicuntur:
ut fratres & sorores,
(præsertim germani,
nam uterinos esse non
tanti æstimatur) avus &
avia.

602. Item præavus
proavia, abavus abavia,
atavus atavia; quod su-
pra est majores vocam⁹,

603. Collaterales
sunt, patruus & amita;
avunculus & materter-
ra; patruelis, sobriini seu
consobriini, & amitini.

600. A' mostoha apa és mostoha
anya a' mostoha gyermekeket nem
sintén úgy (nem annyira) sere-
tik, mert edgyik sem nemzője.

LVI. A' rokonfágról avagy
vér-férent való atya-
fiufágról.

601. A' kik azon egy ágból a-
vagy nemzettségből valóak, és egy
mashoz vérrel foglaltattak, ed-
gyeknek és egy test véreknek mő-
sádnak: mint az egy vér tag őt-
ut fratres & sorores, csak bátyák és egy süléjű nének
(húgák, (kiváltképpen az atyával
és anyával edgyek, mert csak a-
zon egy méhből valóknak lenni
nem bocsúltetik annyira, (avagy
nem tartatik úgy réá) a jobb a-
tya (ösöd) és jobb anya (úköd).

602. Ismét az ösöd atya úköd
anyja, ösöd öreg apja és úköd ö-
reg anyja, ösöd apjának öfi úköd
anyjának úki; a mi ezen föllyúl
vagyon eleinknek hivjuk.

603. Oldalaslag (mellékágyból)
valók az atyáa bátyja és atyád
nennye; kiknek attyok egy, kiknek
egy az anyyok, és kik között ed-
gyiknek az atya másiknak az an-
nyával edgy, és attyafi gyerme-
kek.

604. In

604. In descenden-
tium serie sunt, nepos &
neptris, pronepos & pro-
neptris, cum tota poste-
ritate vel omnibus po-
steris,

605. Sunt qui cum
careant sobole ac hære-
dibus, extraneos ado-
ptant: sunt è contrâ qui
suos, ob inobedientiam,
exhæredant abdicantq;

606. Superstitibus
orphanis & pupillis mi-
norennibus testamento
tutores dantur, hæredi-
tatis ab intestato ad eos
devolutæ conservandæ
gratiâ; & posthumis
seignis meo-tartása kedvesért;
debetur; spurij veró &
nothi minime ejus esse
participes, eamve
participare, debent.
Ejusmodi tutores, si ex
fide agunt, inventaria
regeſta seu repertoria fa-
ciunt.

604. Az alá szálló nemzet-
ségrendi közöt vannak, az nő-
nepris, pronepos & pro-
neptris, cum tota poste-
ritate vel omnibus po-
steris, a' kik holor sú-
kölködgyenek magzat és örökös
maradék nélkül; idegeneket (kivül
valókat) örökös fiakká fogadnak:
vannak ellenben kik az ő sajáttyo-
kat az engedetlenség miatt, az
örökségből ki-adgyák (ki-reke-
stik) és meg-verik.

605. Vannak a' kik holor sú-
kölködgyenek magzat és örökös
maradék nélkül; idegeneket (kivül
valókat) örökös fiakká fogadnak:
vannak ellenben kik az ő sajáttyo-
kat az engedetlenség miatt, az
örökségből ki-adgyák (ki-reke-
stik) és meg-verik.

606. A' meg-maradot kicſny
estendejű (kisdéd) árváknak és
süléjeiktől meg-fosztattainak testa-
mentomban tutorok adattatnak,
tatis ab intestato ad eos
devolutæ conservandæ
gratiâ; & posthumis
seignis meo-tartása kedvesért;
debetur; spurij veró &
nothi minime ejus esse
participes, eamve
participare, debent.
Ejusmodi tutores, si ex
fide agunt, inventaria
regeſta seu repertoria fa-
ciunt.

ollyan tutorok ha hitből (hit se-
rént) cselekeſnek, házi és zkö-
zöknek jedző tábláit regiftró-
kat avagy mindenekeſ föl-talál-
tató lnyſtrómat cſinálnak.

607. Testanti inter- 607. A testamentom tévőnek
ea facultas est facultates azonközben hatalma vagyon az
suas partiendi, deque iis ő jószágának elosztogatására, és
dispensandi & legandi azokból való sáfarkodására és te-
cui videtur, dimidium, stamentomban el-hagyására, a
seu semissem, trientem, kinek tetszik, felét avagy fél ré-
quadrantem, sextantem, sőt, harmadát, negyedét, hatod-
dodrantem, &c, dat, tizedét, avagy harmad, ne-
gyed, hatod, tized részeit.

LVII.
DE OECONO-
mia.

608. Quomodo pa- 608. A cselédes arya avagy
terfamilias & materfa- házi gazda és cselédes anya avagy
milias, horumque dispen- gazda asszony, és ezeknek sáfá-
satores seu economi fa- ri avagy házi gond viselői mikép-
miliam (famulitium) pen köllessék a cselédet (ház né-
administrare; & famu- pet, solgái sereget) igazgatni; (ki-
li famulaeque obedire solgaltatni, rendelni) és a sol-
debeant, economia gáknak solgálókna engedni, az
praescribit. házi gazdaságról való indomány
irja előnkben.

609. Herus seu do- 609. Gazda avagy Ur az a ki-
minus est qui servum nek solgája van; gazda asszony
haber; hera seu domina avagy ur asszony a kinek solgá-
quae ancillam: nati au- lója: azoknak gyermeki pedig há-
tem vernae sunt. zunknál születet solgák.

610. Servus ac fa- 610. Szolga és inas az, a ki
mulus est, qui servit & solgál és inaskodik; rab, a kinek
famulatur; mancipium, életére és halálára hatalom va-
in quem

in quem vitae & necis gyon; a sabados (a solgálatból
potestas est; libertus ma- föl-sabadult) kezénél fogva sa-
numissus. badon bocsáttatott.

611. Pensum faci- 611. A sákványt cselekedő-
enti demensum suum, nek (sákványosnak) el-rendelt
debetur, diurnum, men- jutalom (sabor étel, köst) köllerik,
struum, annuum. naponként, hólnaponként és es-
tendőként való.

612. Liberis paren- 612. A magzatoknak a sülék
tes multa indulgent; in- sokat engednek; a fölöttéb- való
dulgentia autem nimia engedelmeesség pedig el-vészi a
perdit liberos. gyermekeket (magzatokat).

LVIII. De urbe.

LVIII. A kerület várasról.

613. Urbem muni- 613. A kerület városi erősitik
unt moenia, aggeres, a kő-falok; töltések, sánczok (vár-
valli, valla propugna- tak) palánkok, (kerítések) és
culaque. földel töltőt bástyák.

614. Intervallum, 614. A sáncz közinek avagy
seu interstitium habet, bástya közinek vagyon árokia: a
fossam: pomœrium in- kő fall mellekbe avagy kerítés közi
tro est, quâ civibus ad belől vagyon, mellyen a polgárok-
moenia patet accessus, nak (váras lakosinak) a kőfal-
ra való menetel nyitatik (adatik).

615. Porta habet, 615. A kapunak vannak az ő
claustra sua, valvas, re- bé-tévő zárjai, két felé nyíló ay-
pagula, cataraetas, & tai, (kapui) által segező záva-
pontem versatilem. ri, viz ereztő csatornái, és forgó
(emelcsős) hidja (kapuja).

616. Plateæ & vici 616. Az úczák és várasnak
lapide sternuntur; ut & sok helyei kőveccel rakattarnak
forum

forum cum porticibus ; (*pádimentomoztatnak*) meg ;
ne lutosæ & lutulentæ *mint a' piarcz-is a' tornácsockal* ;
sint ambulationes, (*porticsokkal*) hogy sárosak és bé-
sárosottak ne legyenek a' járó (*se-
táló*) helyek.

617. Angiporti ut 617. A' soros közök (*keskeny
plurimam transitu desti-
tuuntur* , & impervij
sunt. *úczák*) gyakrabban (*többire*) ál-
tal mehetés nélkül sűkölködnek,
és ús-nélkül valók (*járhatatlanok*).

618. Suburbii op- 618. *Hoflátsokkal* a' város se-
pidum ampliatur, turri-
bus decoratur, potissi-
mum si muratæ & fasti-
giatæ sunt. *lefesttetik* , (*terjesztetik*) tornyok-
kal *ékesztetik* , *kiválképpen ha*
kő-falból rakottak és bejázottak
(terősök hegyessék).

619. Non cuncti in- 619. *Nem minden lakosok pri-
colæ privilegiai sunt, vilegiomások, (szabadsággal áján-
sed indigenæ & muni-
cipis. *dékozottak) hanem az otthon
sűletet várasnak háza fiait, és a'
polgári méltóságban (társaságban)
véitettek.**

620. Ex his quidam 620. Ezek közül némelyek
à censu & oneribus pu-
blicis immunes, sibi pri-
vatim vivunt. *az adótól (taksától, kapu pénz-
től) és közönséges terhektől (igá-
tól, szolgálattól, munkától) írfes-
sek (szabadosok) lévén, magoknak
magan élnek.*

621. Peregrini & in- 621. *Az idegenek (jövevé-
quilini sunt vectigales, nyek) és lakosok (szállérek) adófi-
tributum solvunt, pen-
dunt. *zetők, adót fizetnek, adnak.**

622. Tem-

622. Templum, cu- 622. A' *sestengyház* *avagy tem-
ria, armamentarium, æ-
plom, város háza, fegyver tartó
rariū, granaria seu hor-
ház, pénz-tartó (verő) ház* *avagy
rea, civitatis robur sunt, tárbáz, gabona (élés) házak a-
vagy csűrök, a' várasnak erőssé-
gi.*

623. At cisternæ, 623. *De a' jól rendeltetett csa-
horologia, scholæ, bené tornák, scholák, az helyes (jeles)
ordinata, belli bonique és jó rendű igazgatásnak (guber-
regiminis indicium & nálásnak rendtartásnak) jele és
documentum, tanubizonyysága.*

624. Ponè prætori- 624. A' *törvényház (udvar-
um custodia poni solet ; ház, tisztviselő háza, itelő hely)
in recessibus foricæ, mögötti stráza (őrző ház, fogház)
quas foriarius repur- sokot helyhez tetteini ; a' fel fele
gat., való helyeken perváták [sáros sé-
kek, feso helyek] melyeket a' far-
bordo ki-tisztés.*

625. Diversoria setr 625. A' *vendég-fogado házak
hospitia publica, caupo-
avagy közönséges szállások, korcso-
næ, popinæ, pro adve-
mák, köz-konyhak. a' jövevé-
nis parantur ; asyla seu nyekért csináltatnak ; a' sent be-
refugia pro fontibus ; xe-
lyek *avagy befutásra (saladásra)
való menedék helyek az ártalmas
bűnösökérti (véikesekért) az ispo-
rályok és beregek háza a' segénjek-
ért.**

626. Basilica est au- 626. A' *királyi palota* *avagy
gusta ædes, vel domus. böcsületos tanács ház méltóságos
nagy épület, avagy ház.*

627. Specula in e- 627. A' *vigyázó (ör-állo, vár-
diuore*

diuore loco sit; vigiles táfok) helye leg-magassabb helyen
autem vigiles. legyen; az ör-állók (vigyázók) pe-
nig vigyázók.

628. Vicini atque 628. A' somfédok és közel-
propinqui mutua sibi valók egy-másnak kölcsön jó aka-
officia ac ministeria de- rattal és szolgálattal tartoznak.
bent.

LIX.

DE TEMPLO.

629. Aedituus cam- 629. Az egyház őrző [egyház
panarum pulsu coetum fia] az harangoknak [verésével]
ad sacra convocat, & harangozásával a' gyülekezetet
congregat. az Isteni szolgálatra egyben hív-
ja, és őssze gyűjti.

630. Ubi conventum 630. Míáon őssze gyülekeztek,
est, cantorum chorus ad az éneklőknek serege [karja] a'
pluteum psalmos & hy- pulpítmnál avagy énekes könyv-
mnos seu cantilenas spi- tartó pólcznál psalmusokat [föltá-
rituales decantat & psal- rokat] és hymnusokat lölki dicsí-
lit. reteteket el-énekel és zöngedez.

631. Concionator, 631. A' lölki tanító, Isten beszé-
verbi divini præco vel dének hirdetője avagy predicator
Ecclésiastes è suggestu a' predikáló székből avagy kő-
aut pulpito Spiritum nyókló helyből a' Szent Lőlköt se-
Sanctum invocat; te- gissegül hívja; a' tellyességgel i-
xtum biblicum [è Bibli- gaz Szent írásbeli leckét [föltá-
is] authenticum inter- vórt igéket a' Bibliából] magya-
pretatur; scripturas utri- rázza mind a' két testamentom-
usque Testamenti, ex li- nak írásit, mind a' közönségesen
bris tam canonicis quā mindenekől be-vórt, s-mind az
apo-

apocryphis citat ac pro- el-rőyör könyvekből citálja és
fert; ad poenitentiam elő-hozza; a' poenitentia tartás-
seu resipiscentiam juxta ra avagy meg-térésre a' tíz pa-
decalogi aus decem præ- rancsolatnak tenora (folyása)
ceptorum tenorem hor- rendi) ferént inti; a' töredelmes
tatur; contrita corda sa- füvet a' JESUS Christusnak
tisfactione, meritoque elég-tételével és érdemével biz-
Jesu Christi solatur: hoc tatya: tudni illik ilyen módon,
scilicet modo Evangeli- predikálja (hirdeti) az Evange-
um prædicat & concio- liomot, (őrvendertes izenetet) az
natur, orthodoxâ atque igaz és közönséges vallásra az
catholicâ religione au- halgatókat helyessen (jó rendet
ditores ritè imbuens. és móddal) tanítván.

632. Peractâ preca- 632. El-végez vén a' könyör-
tione seu oratione, festa gésť avagy imádságok, az ingo (vált-
seu dies festos, mobiles tozó) és nem ingo (napokat nem-
& immobiles indicit; & változtató) innepeket avagy in-
concionem, quæ quò nep napokat meg-jelenti; és a'
frequentior, ed charior, gyülekezetet, a' melly menné' szá-
dimittit. mossabb, annál kedvessebb, el-bo-
csátja.

633. Nonnunquam 633. Néha Catechismust avagy
catechizat, ad baptiste- birnek rövid summában foglalt a-
rium (apud Catholicos gazatit tanét, a' keresztelő hely-
Romanos cum exorcif- nél (a' Romai Catholicusoknál a-
mo) præsentibus sus- vagy Pápistáknál esküvéssel kén-
ceptoribus baptizat, sa- szeriőr ördög ázettel) a' komák je-
cram synaxin, Eucharí- len létebben körösiöl, az Urnak
stiam, seu coenam Do- Szent ástalat, hálá-adásnak emle-
mini ministrat. kezterő lakodalmát, avagy Ur-
nak Vacsoráját ki-szolgáltatja.

634. Absolvit poenitentes, à sacramentis arcet impoenitentes, hypocritas conscientiae suae committit.

635. Encœnia, composita, dedicationes & anniversariae solennitates debita festivitate, bi-duo, triduo, quadriduo, octiduo celebrantur.

636. Ceremoniae non apud omnes eadem sunt, nec ordinandi & initiandi Ecclesiae ministros, mos idem: sed disparitas hæc innoxia seu innocua est, suntque tales ritus mera adiaphora vel res indifferentes.

LX.

DE ECCLESIA.

637. Parochus seu pastor est suae Ecclesiae

634. A' penitentia tartókat feloldozza, a' penitentia tartatlanokat a' sacramentomoktól (sent jegyeiktől) el-tiltja, a' kép (sin) mutatókat az ő lelkek ismérétiire hadgya.

635. Az új templom sentelések, úczákon való innepések, bé-sentelések és estendőként való innepi pompa-ságok illendő meg-illéssel, (ékesítéssel) két napokig, harmad napig, negyed napig, nyolczad napig, gyakoroltatának (dicfirtetvekel hirdettetnek, innepöltetnek).

636. A' ceremoniák (egyházi rendtartások) nem azonok (egy-nyek) mindenkivel, sem az egyházi szolgáltnak rendeltetésnek és föl-sentelésének, azon egy mód-gya: de ez a' különbség nem ár-talmas avagy nem veszedelmes. és az illyetén fokások merő különb-ség nélkül valók, avagy magá-ban sem jó sem gonosz kőz dolgok.

LX. A' sent gyűltekezetről avagy Anyasentegyházról.

637. A' plebanos avagy főlkő pásztor az ő gyűltekezetinek avagy

seu parociae Inspector: plebaniájának őrállója vigyázótius autem dioecesis ja: az egész tartománybeli gyűlte-kezetnek penig az Eszterest (gárd-ján, elől-járó fő pap).

638. Praefules, praepositi, abbates & priores cucullatis monachis, monasteriisque vel coenobiis; abbatissae seu anastae monialibus aut virginibus vestalibus in abbatiis; sacellanus facello; diaconus & subdiaconus cum senioribus, collectis & elemosinae praefunt, apáturok és gárdjánok avagy csúres klyás barátoknak elei, a' monastoroknak avagy kalastromoknak; a' fő apáczák avagy gárdján asszonyok az apáczáknak avagy a' vestalsten asszonynak sentelt főz-nőstény papoknak (sent főz-ek-nek) az apáturságokban; a' kéndiaconus cum senioribus, collectis & elemosinai a' kápolnának; az egyházi főlga avagy egyházi főlga alatt való a' gyűltekezetnek véneivel, a' fedegetet (gyűjtős) pénznek és alamisnának (segények adakozásának) előtte vannak (elől-járó gondviselőjök).

639. Primitiae & decimae sacerdotibus ac presbyteris offeruntur: eremitae seu anachoretae in cellis suis eremum vel desertum inhabitant. 639. A' gyűmölcsöknek söngei és a' déxmák (tizedek) a' papoknak és a' gyűltekezetben lévő véneknak (áldozó papoknak) adartatnak: a' rómórek és magán-felen) élő barátok az ő pénzőjekben a' kietleneket avagy pusztákat lakják.

640. Primates, archiepiscopi & episcopi orthodoxi, in conciliis seu synodis schismata & rebus

sectas componunt, ac natokban a szakadásokat és val-
dirimunt; hæreses darna-
nant, & propterea hæ-
reticos blasphemus atq;
schismaticos & novato-
res conclamatos deplora-
tosque cum afflictis, ut
& apostatas, ab Eccle-
siæ Christianæ unione
excommunicant; doctrina-
que canonem stabili-
unt.

ki-átkoznak (tiltanak, rekecsenek) és a tudomány,
nak reguláit avagy articulusit (törvényit) meg-erő-
sítik.

LXI.

De Ethnicorum Judaeo-
rumq; superstitionibus.

641. Pagani, genti-
les seu ethnici sacrificuli
in delubris, lucifere suis
sacrificia, libamina, ho-
stias & victimas super a-
ras seu altaria immola-
bant; thura offerebant,
libabant & adolebant,
lustralique aquâ sese lu-
strabant; & sic de altris
atque idolis suis litando,

LXI. A' pogányoknak és a Si-
dóknak hamis Isteni tiszteletekről
avagy babonafágok-
ról.

641. A' pogány, Isten ismérvei
kívül avagy kegyes erkölcs nélkül
való áldozó papok az ő mecseryek-
ben, és barlangokban (szentel-
berkekben) meg-szenteléseket, kí-
stól áldozatokat, égő áldozatokat
és bűnért-való áldozatokat az ő
oltárokon áldoznak vala; tömjé-
neket víznek vala föl, illatoztat-
nak és füstölnek vala; és hinteget-
tő-szentelt vizet és magokat hinrik
piacu-

piacula expiare cona-
bantur: sed abominatio
fuit,

642. Profanum ap-
pellabant seu minus sa-
crum, quicquid extra
cratum, diisque dicatū
aut dedicatum.

642. Szentsegtelennek neve-
zik vala avagy kevessebb-szent-
nek, valami a Sz. helyen (con-
sanum esset non conse-
plomon) kívül meg-nem-szentel-
cratum, diisque dicatū
avagy ajánlattartot volna.

643. Pontifex infu-
latus sacrarium (adytū)
intrabat, & flamines helyben (segestyeben) bé-megyen-
thuribulo seu acerrā suf-
fiebant, cymbalis, tin-
ninnabulis, crotalisque
tinnientes.

643. A' főköfios avagy pa-
latos fő pap a' sentségessebb
intrabat, & flamines helyben (segestyeben) bé-megyen-
thuribulo seu acerrā suf-
fiebant, cymbalis, tin-
ninnabulis, crotalisque
tinnientes.

644. Vates eorum,
fagæ seu sibyllæ & pia-
trices vaticinabantur, ac bonâs)
futura prædicebant, non aßsonyi jóvondólnek vala, és jó-
ex numinis afflatu, in-
stinctu aut inspiratione, (prophetálnak) vala, nem Isteni il-
per raptum vel ecstasin, lesből, (jelenésből) igazgarásból
ut Prophetæ Israël: sed avagy fuvallásból, el-ragadtatás
ex auspiciis, auguriis, avagy elmének el-cávozása által,
haruspicina, sortibusq; mint az Israelnek proferái: hané
super-

superstitiosis: inde au- a' madarak nézéséből, madarak
spices, augures, ha- csevegéséből, bárombél nézésnek
rioli seu aruspices & jóvendöléséből, és babonás sorsok-
forülegi dicti.

645. Hinc hariolari 645. Innét babonáságból vélni
& augurari pro divinare és madár sóbul itelni az istenes
usurpamus. jóvendölésről vesszük.

646. Habebant & o- 646. Vóltanak ő nálók isteni
racula, sed erronea, a' sózarok is, (felelőtek is,) de ha-
Veiove profecta. wissak, (vótkések, tévelygők) a'
pogányok kár tévő Isteneióhaz az,
a' Belzebub ördögtől jöttek.

647. Demortuus he- 647. A' nagyságos dolgokat vi-
roas heroínasque divis selt meg-bólt férfiakat és emleke-
accensebant, seu in nu- zeres kegyességi asszonyokat az
merum sanctorum refe- Istenek közze sámlálják vala,
rebant. avagy a' senteknek sámlak közze
helyhezterik vala.

648. Judæi in syna- 648. A' Sidók a' synagógákban
gogis præputia circum- (gyülekezésekben) a' férfini se-
cidunt, sabbatho feri- mérem testnek első bőrit környül
antur, & scenopegia merélik. Bombaton inneplenek, és
præter Pascha & Pente- satoros innepeket az Husvétán és
costen celebrant: Ana- Pünkösdőn kívül illenek avagy
baptisæ tanatici sunt. sentelnek: az úy kőrősiyének e-
Belosók (bolondok).

LXII. DE

LXII.
DECURIA.

649. In curia senatus
confessus suos, de Re-
publica ac Politia curas
atque negotia agunt.

650. Asservatur ibi-
dem matricula civium
seu album, & tabulae
publicae.

651. Consul aut-
Proconsul deliberanda
proponit, Consulares
& Senatores sententiam
dicunt: pedarii an-
unt, ille concludit.

652. Notarius can-
cellis septus acta consi-
gnat: & ita quisque suo
munere fungitur.

653. Ministratores
illis sunt, apparitores si-
vestatores, accensi, scri-
bae & praecones si-
lictores.

LXII. A' Tanács házról avagy
Váras házáról.

649. A' váras házában a' vá-
rasbéli tanácsnak gyűlési (ülési)
lévén, a' közönséges tarsaságról
és polgári rendről gondot viséinek
és munkálódnak (faradoznak).

650. Ugyan ott tartatik a' pel-
dem matricula civium gárok nevének lajstroma avagy
seu album, & tabulae váras könyve, és közönséges ta-
publicae. blák.

651. A' fő tanács (polgár me-
ster, biro) avagy vice tanács (bi-
proponit, Consulares ro után második) a' tanácskozá-
& Senatores sententiam ra (végzésre) való dolgokat elő-
dicunt: pedarii an- beállí, a' fő polgári rendek és ta-
unt, ille concludit. nácók sententia (értelmet, vo-
xot) mondanak: (hozza álló-
nak) a' más értelmét jóvalók rá
hajolnak, ama bé rekeszi (sejezi.)

652. A' notarius (váras író
deákia) rostállyal környül keréttet-
vén, a' végzet dolgokat (cseleke-
deteket) föl jedzi: és ugy ki ki az
ő tistiben jár-el.

653. Azoknak főlgájul van-
nak a' váras főlgái, (futofo bi-
vestatores, accensi, scri- rái) avagy oda sámlált (rendelt)
ayton állói, író deákok és kiáltók
(fő ki-hirdetők) ismét porosblék
(holérok). I 4 Pleba

654. Plebs in tribus distributa seu divisa suos habet tribunos, per quos plebiscita feruntur ad ratihabitionem, senatus consulto.

655. Habent & opifices curias seu collegia sua, ordinis causa: curionibus enim & censoribus novitius arbitrium professus, specimen dare cogitur.

LXIII.

DE JUDICIIS.

656. Duobus de hereditate heriscunda aut quacunque controversia disceptantibus seu litigantibus, tertium intervenire necesse est, qui litem decadat ac dirimat: aut de quo altercantur diribeat ac discernat: alias certamina & contentiones in infinitum.

654. A bizonyos számú népeknek rendire (Kapitányságokra & hadnagyságokra) saggattatott a vagy osztattatott községnek Kapitáni (hadnagyi) vannak, kik által a községnek végezési (köz nép akarati) vitetnek, a meg-erősítésre a felső tanácsnak.

655. Vagyon a kézimives mester embereknek is czéhék és gyülekezések, rend-tartásnak okáért: mert a' czéh mestereknek és megítélő (visgáló) decánoknak ugyan tanult mesteriségének jelenséget meg-mutato mester legény mesteriségének (tudományának) próbát adni kényszeritetik.

LXIII. Az ítélésfelekről avagy törvény telekekről.

656. A két örökös jószágának bírásáról, vagy akár melly visgsa vonyásról (pörlekedésről) viron-gók avgyi veszekedők közt har-madiknak közben járulni sük-intervenire necesse est, seg, ki a' pört el-fakassza és el-válassza; avagy a' miről kötőd-nekegymással (viron-ganak) el-ös-sza és meg-lásza: (iellje, röstállya) egyéb arant (külömben) a' vias-kodások (viadalek) és visgsavotum.

tum ibunt.

nyások (veszekedések) végetlen-dolgokra mennek.

657. Aut igitur amicabili compositione & pacificatione studeant, kezzenek, köz bírót (fogor-em-sibique arbitrium delibert) válasszanak: a' kinek ite-letin (szabad akarattyan) meg-quietescant utrinque; aut forum sectentur, & se-cessent, & experiantur jure.

657. Avagy ezokéért barát-ságos szerződésre és békessegre igye-kezzenek, köz bírót (fogor-em-sibique) válasszanak: a' kinek ite-letin (szabad akarattyan) meg-nyugodgyanak mind két felől; (résről) avagy törvény feket kö-cum experiantur jure. vessenek, és egymással törvény szerént próbálják meg.

658. Qui adversario dicam scribit vel impingit, citat & accersit eum ad praetorem, praeterquam nefasto die, insimulat & accusat noxiae.

658. A' ki az ellenkező felnek pörködés levelet ír avagy pört ingit, citat & accersit eum déi, citáltja és idézi a' tiszt-visg-lőhöz, (ítélő mesterhez, bíróhoz) a' törvénykedéstől meg-tiltatott napról ki-válva, vétkesse teszi (bűnben keveri) és czéges bűn-nel vádallya.

659. Conciliatione rejecta, ad actoris seu litigatoris petitionem accersitur reus; quo com-parente, accusatio & excusatio contendit: percipitur: atque probatio parvis utriusque cognoscitur. Si difficitur, testis & il-liquidem jurati, si au-thoritas per se non sufficit.

659. Az ösvő beállítás meg-h-rejektá, ad actoris seu li-tornak) avagy föl-pörösnek ké-resepre elő-hivattatik a' bűnös; (vétkes) a' ki jelen lévén, a' pö-rösöknek (veszekedőknek) vado-lása és mentsege meg hallatik: és mind a' két résznek próbálása (e-gnosciatur. Si difficitur, rössege) meg-visgaltatik (esmér-admittuntur testes, & il-terik) Haragadgya, a' bizony-ság révd tanúk hozzá bocsátat-nak, szazok is penig meg esküt-ficit.

Advo.

terve, ha melleszágok önön magában nem elége-
dendő.

660. Advocatus, 660. Az így föl-vételre hivat-
paracletus seu patronus, tatot, vigasztaló avagy procátor,
clientem, utpote quise az ő gondviselése alatt valót, ugy
in clientelam ejus dica- mint ki magát az ő gondviselése
vit, ac patrocinio ejus alá ajánlotta, és az ő tutorfagá-
nitur, ne deserat; sed hoz támaszkodik, el ne hagyja;
defendat atque propu- hanem őltalmazza és viadallal
gnet: ex æquo tamen, meg-örizze: igazságból mind az
& bono, ne rabula au- által és jobból, hogy nyelveskődő
diat, Procurator man- cselecsapónak ne ballattassék. A'
datarius mandati fines parancsolattal járó gondviselő a'
ne transiliat, rá bízot parancsolatnak határait
által ne ugordgya (hágia).

661. Viti & judex 661. Az ítélő bíró is az idő e-
præjudicia summoperè; lőtt való ítéleteket fölőttebigen el-
neque largitionibus cor- távozassa; se penz bő adomá-
ruptus, nec aliorum of- nyokkal meg-vehetődvén, se
fensâ deterritus, aut fa- másoknak meg-bántásaitól el-ret-
vore, malevolentia, & tenven, avagy kedveskedésből,
sycophantia quadru- rostakaraitól, és parvaros négy
platorum delatione oc- szerrel is dolgot övezhető vagat-
rupatus, huc aut illuc mazók árálkodásaitól el fogat-
propendat; sed nudè tarván, ide vagy amoda ne ha-
secundum probatorum jollyon; (hárlincson) hanem csu-
evidentiam decernat: pán (mezételen; egyedül csak) a'
æquitatis autamen ma- meg-proháltaator (bizonyéttatott)
jorem, quam stricti & dolonknak nyilván-valósága se-
rigidi juris rationem ha- rént végezzen: (rendelleyen, ítél-
beat, lyen) az egyenes igazságra mind-

diad-

azonáltal nagyobb, hogy sem mint a' soros és ke-
mény törvényre gondgya legyen (vigyázzon).

662. Si assessores 662. Ha az assessorok (törvény
adsunt, præsidis est tévő igaz láro birak) jelen van-
suffragia colligere, il- nak a fő bírónak (ítélő mesternek)
lorum liberè sed ju- tistia az hogy sententiákat (vox-
stè ferre; ut sentes karsértelmeket) sedgyen, ama-
damnentur, infantes zoké szabadon de igazán voxot
justificentur & absol- mondani; hogy a' büntetést érdé-
vantur. lő vékesek kárhoztassanak (meg)

sententiáztassanak, az ártatlan-
nok meg-igazéztassanak és föl-öl-
doztassanak (el-bocsáttassanak).

663. Nam decreta 663. Mert a' decretumokat (el-
& edicta consensu sa- végezet dolgokat) és köz akarat-
cta, revocari, retra- ból lőtt ki-mondot sententiákat,
ctari ac rescindi, inde (articulusokat) vissza venni,
cens est, nec usquequa- meg-másolni és föl-bontani, illet-
que conveniens. len dolog, és semmiképpen (semmi-
áttal) akár miképpen is nem be-
lyes (illendő).

664. Causæ decisio 664. Az így nek (párnek) vég-
ut promulgata est, ocy- ben sákaftása (el-végezése) mi-
us executio fiat: nisi nek utánna ki-birdetteter volna,
condemnatus proteste- leg-ottan (mindgyárt) legyen ki-
tur, & ad superius tri- fölgláltatása: (exequalása, végbe-
bunal provocet seu ap- vitele) hanemha az balálra ítél-
peller; ibi justitio, com- teter (kárhoztator) protestál, tu-
perendationi, aut ei- dományt tessén) és a' föllyebb-va-
jam sequestrationi locus ló törvény sékre ki-biv avagy ap-
est. pellat, (előbb vifsi rásbirta a'

Sed

pört) ott a törvénykezésnek, napról napra való hallogatásnak, sőt meg-meg-választásnak is helye vagyon.

665 Sed & vadari 665. De a véteket megkezes-
rentum solent, ut se sistat. seg alant is törvényben idézni
fokták, hogy magát elő állassa.

666. Interdum di- 666. Néha el halasztás (le-
latio adhibetur, propter szállítás) adatik, a közben-járó-
intercessionem, vadum-sokért, kezessegért, hittelekért, és
que fideiussiones, & sa- elég-tételekért: de a' ki mir fogad,
tisdationes: sed quod (ígér) meg-cselekedni (fogadását
quis spondet, praestare meg-állani) tartozik,
teneatur,

LXIV. De maleficiis LXIV. A' gonosz tételekről és
& suppliciis. büntetésekről.

667. In praevarica- 667. A' törvényt által hágók-
tores staturarumq; con- ra és szabott ország törvényinek
temptores a quaesito meg-veőire az Ispannak (Dire-
animadvertendum est; etornak, szolga-bírónak) vigyázni
& notoriis peccatis mul- köll, és a' czéges veskekeért bírsá-
ta seu multa irroganda; got avagy büntetést köll verni;
ne impunitas in licenti- hogy a' büntetetlenleg szabad-ság-
am abeat. ban ne menjen.

668. Ad coërcendos 668. A' nem jámboroknak meg-
castigandosque & com- zabolozására büntetésre és meg-
pescendos improbos, fenyegetésre vannak a' veszők, sz-
virgae sunt, flagella, torok, korbácsok, bika bőrből cs-
scuticæ, taureæ, fustes, nált merő korbácsok, (tatár kor-
compedes, manicæ, nu- bácsok) fustélyok, békák, csincs-
mellæ, cippi, ergastulæ, rek, beléncsek, kalodák, fog-bá-
car-

carceres, tormenta, fidi- zak, (kálitkák, szolgálatnak há-
culæ, patibula: ut per zai) tömlőczők, kintzások, csigazó-
lictors & carnifices ra- (takerő kénzó) szerszámok, akas-
pantur, vinciantur seu té fák: hogy a' poroszlók és hóhérok
constringantur, ligentur. által ragadtassanak, meg-kötöz-
ve, & cædantur, verbe- tessenek avagy meg-szorittassanak,
rentur, torqueantur, cru- és meg-kötöttetessenek, csapottassa-
cienturque facinorosi, & nak és veretessenek és meg-kinoz-
morte afficiantur despe- tassanak a' gonoszság tévő larcok
raui. és a' kiknek jobbulása felől remé-
seg nincsen, halállal meg-ölettef-
senek,

669. Fures enim ac 669. Mert a' lopók (orok) és a'
depeculatores, eorumq; barom lopók, szazoknak orgazdái
receptatores, ac manti- és az ersény metélők avagy ias-
cularii suspenduntur, ka lopók föl-akasztanak, föl-fügő
suspendio necantur; moe- gestéssel öletteznek meg; a' paraz-
chi atque bigami decol- nak és a' keztősházastársnak le-
lantur, seu capite ple- nyakasztanak avagy fejek véte-
ctuntur; homicidæ, si- tik; az emberölők, (gyilkosok)
carii & sacrilegi in peg- alattomban járó öldöklők, vér-on-
mate crucifragio plectū- tók) és szemség törők a' szartörő-
tur, quondam cruci af- le kötöt karokon kerékben törtet-
figebantur; parricidæ tetnek; néha nappán (régente-)
cum serpentiibus aculeo körösfára fesseítetnek vala; az
infusi submerguntur a- aryak és anyak gyilkosi kígyókkal
quis, iisque suffocant- edgynt bór sákyan várrattarvan-
tur; anus veneficæ, la- vizekben merettetnek (vetet-
miæ, striges, & incendi- nek) és azokban meg-fuýtanak;
arii rogo seu pyra vivi a' babonás (ördögös) vén aszfo-
remantur; perduelles nyok, (kőfák, koporjnyak) ejje-
len

seu perduellionis rei ró asfsonyok, bofsorkányok és gyusz-
quadrigis in diversam togato tűzes ludvérczek rakás
actis discerpuntur, bo- fakon avagy tűzzel meg-égető
naque eorum confiscan- garmadákon elevenen égettetnek-
tur; calumniatores ma- meg; az urokra fejedelmekre tá-
ligni, malitiosi & blas- madók avagy pártülésben talál-
phemi elinguantur; pro- tattak felre vonyattattatott négy
stibulis atque impudicis lovo sekereken szaggattatnak el,
cauterio stigmata inu- és azoknak javok (jószágok) or-
runtur, szág tárbázához foglaltatnak; a'

gonosf tévő ragalmazóknak feslet erkölcsű gyalá-
zóknak és káromkodóknak nyelvek ki-meteszetik; a'
magát akár kibez adó híres kurvákra és semtelen
[ristátalan] asfsonyokra szűtő [tűzes vassal belye-
gek szűtettenek.

670. Colapho seu 670. Arczúl avagy nyakon-
alapá cædi, ob quidvis csapattatni, akár miért is meg-e-
coningit; talium jo- sik: [történik] az újjal való
cosum est. fityvetés [fityvítés, újjal való
pöczkölés] tréfa dolog.

671. Supplicii mi- 671. Az halálos büntetésnek
gatio fit relegatione, vel enyhítése [könnyebbítése] leszen
proscriptione. határból való ki-űzetéssel és sám-
ki-vetéssel való bocsátással.

672. Exul seu in- 672. Az határból ki-űzetett
xilium ejus in loco [sámki-vetet] avagy sámki-ve-
determinato exulat; ex- tésre bocsátattott bizonyos meg-ha-
terminatus verò & ex- tározottat helyen el sámki-vetés-
tor ris vagatur: profu- ben; a' feje és ristessége vesztet or-
gus nullibi consistit. szágából [házájából] ki-űzetet

penig és mazul [sárandok] tétova vándorol: [buz-

De

dősjk] az el-saladot [futásban eset] sokúl meg-nem
ál.

LXV. De Statu Re-
gio.

LXV. A' Királyi álla-
patról.

673. Potestates esse 673. Hatalmasságoknak lenni
omnium interest, ne po- mindenkre nézve hasznos. [szék-
tentior imbecillior em- seges] hogy az hatalmassabb az
opprimat: sed cum erőtlensébet el ne nyomja: de mi-
unus rerum positur, dön egy mindeneckel bir, Monar-
Monarcha dicitur; quā- chának [egy főnek] mondatik;
quam Cæsares collegas noha [jöllehet] a' Császárok segé-
sibi legere soliti sunt. rő társokat magoknak válasszani
soktanak volt.

674. Qui si ex legum 674. A' ki ha a' törvény szer-
à legislatoribus latorum zókról ki-mondatot és ki-bírdette-
arque promulgatarum, et törvényeknek eleiben írása szer-
præscriptio regnat, Rex rént országol, Király; ha bujaság-
est: si ex libidine, ut quod ból [maga kívánsága és gyönyö-
libet liceat, etiam sub rísege szerént] hogy a' mitet szik-
corona & diademate, szabad legyen, meg a' korona és Ki-
sceptroque, Tyrannus. rályi főnek győzedelem ekeffége,
s királyi palcsza alatt is, kegyet-
len Ur.

675. Sedes ejus in 675. Az ő feke [lakó helye]
metropoli est, ubi in az anya városban [országban,
folio sedet eburneo, aut tartományban] vá-
eburato; bysso vel syn- gyon, az holot elephánt tevémből
done, purpurâ seu coc- csinált királyi sekkben ül; bitorral
cino, & trabeâ acu pi- avagy vékony gyölcsal, bársonnyal
stâ magnificè vestitus; avagy skarlattal, és vont aran-

allu

aulicorumque catervâ nyal tövel varrot [*beszommal*
atque insigni comitatu *rakot*] rubában nagyfagossan
stipatus. (*méltóságosan úri módon pompá-*

san] öltöztetvén; és udvariaknak [*udvar népének*]
seregével és jeles [*czimeres nemes*] követő sokasággal
környél vétertervén.

676. Qui vel sunt 676. A kik avagy belső tit-
consiliarii intimi, vel *kos tanácsok, avagy praefektusok,*
praefecti: ut aulæ magi- (*gondviselők: udvar bírák*) mint
ster vel architríclínus, az *bóp mester avagy bé-járók fe-*
cancellarius, thesaura- je, [*mágnagy, vendéglő helynek*
rius aut custos ærarii, gazdája] cancellarius, kén-
custos magni sigilli, en- tartó avagy tárbáznak őrzője,
sifer, dapifer, pocillator, az *őreg pöcsét őrző, fegyver hor-*
equiso, summus cubi- dozó, asztalnok, [*tálnak*] pohár-
cularius, secretarius, sü- nok, lovászmester, fő komornik,
da amanuensis habens, secretarius, *kinek az ő író deák*
cubicularii, atrienses, sa- vannak, bé-járók, pitvarban
tellitium principis, pedi- udvarlók, *fejedelem udvari ha-*
tes seu celeres à pedibus, da, [*mezei katona sereg, udvar*
afsectæ & janitores, népe] *gyalogok avagy gyors ina-*
fok, testet [*életet*] *őrző köve-*
tők és ayron állók.

677. Aliorsum le- 677. Másrva követseghen
gat proreges, vicarios, *küldi a vice Királyokat, király*
satrapas, quæstores, de- képeit, *tiszt-tartókat, kereskedő-*
cumanos, publicanos, *ket, tizedelőket, fuvarokat, és a*
portoriorumq; exacto- *rév-helyeknek avagy hajó bérek-*
res, telones & legaios; nek [*exactoris*] *ki-fedőit, vámo-*
qui diplomate regio vel *sokat [harminczadosokat] és kö-*
principis instructi, res *veteket, kika' királynak avagy*
gerunt, *in*

fejedelem függő pecséties levelével fel-kejszerzés,
dolgozat viselnek.

678. In demortu- 678. A meg-bóltaknak és ki-
drum defunctorumve *múltaknak helyeben álléttaknak,*
locum substituantur, *rendeléseinek avagy válefstainak,*
sufficiuntur vel surro- [*helybezetéseinek*] *mással a kik*
gantur alii, qui succes- *aránnok következőknek mondat-*
siores dicuntur. *nak.*

679. Regiæ & basi- 679. A királyi házak és ki-
licæ aulæis live peristro- *rályi paloták kárpitokkal avagy*
matis & taperibus, pi- *környél térítő fal ékesítő varrot*
cturisque resurgunt, *leplekkel és fönnyegekekkel főkép írá-*
renident, & personant *sockal fenlenek, tinn döklnek, és*
musicâ. *musikákkal (vigasság szerző ser-*
főmeckel) zöngeszaznak.

680. Gerre s, u- 680. A főcsőgő cselecsapók, ha-
gigeruli, moines, *zugság hordozók (hazug hír ha-*
parasiti, gnationes, & *rangok, mondók, trágárok) bo-*
lyce hantæ, aularum *londok, (ur boldogjai) hízél-*
appices sunt: Eu- *kedők, (tányér nyalók, cselepur-*
nochorum usus desve- *dik, csalfák) torokfokok (nyalkák)*
vis obsolevitque. *és arulkodók, (vadoskedők, köz-*
köpnök) az udvaroknak földaléki, (földaléki) az
herélt emberekkel [tőki mettet ágys házat őrző
ferfiakkal] való élés meg-fünn [el-múlt] és ki-
aggor,

681. Majestas invi- 681. A fölség [*méltóság*] irigy-
diæ obnoxia est, sed cle- *seg alá vertetett, de a kegyelmef-*
mentia præditi vic- *seg óltalom [őrző sereg] helyet le-*
erit. *sen.*

682. Non tam Prin- 682. A Fejedelmet nem annyira
cipem *cipem*

cipem satellites seu spi-ra őrzik a' darabaitok avagy őrculatores tutantur, nec álló strásák, nem is úgy gazdagaitám locupletant fisci do-ryák a' fisciok (ország tar-bázai) minive reditus, aut col-és uralkodásának, (birodalmá-lectus & repositus the-nak) jöveáelmi, avagy az őfvefautus [gaza]arque sub-gyáért és el-tört (rőrtört) kincs', ditorum amor, (drága marka) mint az alatta valóknak szereteti.

683. Angariis i- 683. Annakokáért kénseretés-gitur, censibus, & ból [erőltetésből] való főlgálatok-exactionibus vi extor-ka-ado-fizetéseikkel, és erővel ki-tis, ne exhauriantur: tekert-vont-satult-taxákkal [ka-congiariis positus & do-pu pénzekkel, föl-verett summák-nativis seu donariis de-ka] ki ne merétfessenek: [meg-ne mulceantur. bö mértékű adakozással inkább és

donatiookkal [nemes jószág osztogatásokkal] avagy ajándékozással enyhítessenek [édesgettesseken].

684. Imperandum 684. Ugy köll a' népnek pa-sic populo, ut illi pare-rancsolni, hogy ő néki is engedni-re lubeat: imperia vio-akarattya legyen avagy tessék: az-lenta, & obsequia coa-erőszakos uralkodások [parancso-lások] és kénseréttetett főfogadá-sok [engedelmeffek] veszedelmeffek.

LXVII. De pace & bello.

685. Regnum est u- 685. Ország az az hol szabad-bi sunt liberi status, sta-rendek [statisok] vannak, kik-aurorum vinculo inter-országos törvényeknek [decreto-re colligati.

moknak [fővesseggével egy mas között őfve köntettek.

686. In arduis ne- 686. A' nehéz (terhes) dolgok-gotiis & causis comitia-ban és igyekben ország gyűlési bi-convocantur & conci-vartainak egyben és hirdetteinek-entur, sed è proceribus de a' főfő rendekből népnek elei-primatibus seu optima-ból avagy nagy urakból, Hercze-tibus, Ducibus, Comi-gekből [Hadnagyokból] fő Ispá-ibus, Vicecomitibus, nokból [Nádor ispánokból] Vice-Baronibus, Dynastis, Ispánokból, Zászló, urakból, ma-Equestri ordine & gene-ga bíró grosfokból, [nagy urakból.rolis: rustici non inter-polgárokból] lovagos vitézlő-sunt, sed ruri occupan-rendből és nemessekből: a' paras-tur, & suis pagi-magi-tok a' mezőn foglalatossak, és az ő-stris obsecundant, mo-polgár mestereknek [falusi bírájok-rigeri sunt, morigeran-nak] engednek, engedelmeffek-tur, obsequuntur. stót fogadnak, és fejet hajznak.

687. In territorio 687. Az ő megyéjében [földösuo quilibet Magistrat⁹ határában] akár melyi tífte viselő-fancire potest quod vult: magistratus is végezhet [rendel-sed velle non debet, nisi-her, szereshet, erősihet] a' mie-quod publicè expedit. akar: de akarni nem köll-hanem a' mi közönseggessen használyn.

688. Diuio & domi- 688. Jószág [birodalom] és u-nium est ubi quis domi-raság az az hol ki uralkodik és tör-natur ac jurisdictionem véný főlgáltatásra való katal-habet: provincia quam ma vagyon: meg-hódáult tarto-devicit, sub regno sunt mány az a' melyet meg-győz-vén-dynastiae: comitatus, katalommal tart. (bir) az ország-principatus, ducatus, &c. alatt vannak maga bíróságok (ispán-ságok) vármegyék, fejedes-lemsségek, herczegségek.

689. Gentes finitimæ & confiniis & limitibus litigant plerumque : sed si limitent & paciscantur, foedus est; quod temerant, violantque perjuri.

LXVII. De pace & bello.

690. Pacatus status optimus est, sed aliquando nisi armorum vi, retineri nequit.

691. Siquidem turbatores factionis & clan- cularij, ad coripheorum instigationem, clandestinas factiones ac conspirationes disseminant; imo cum conjurarunt, tumultus & seditiones concitant; quæ nisi maturè sedantur, bella instigant erunt.

adásokat, virangásokat) indának melyek hanemba idején korán (előve) le-állapítatnak belső hadakozások (egy más közöt való gyűlölség hadak) lesznek.

Hostis

689. Az határos (végbéli közel való) nemzetek a környék- ről tartományokról és határokról pörlekednek ottan ottan (gyakorta): de ha meg határozzak és meg békéllenek (alkusznak) rayta frigy-kötés (főveség) az: a' melyet föl-bontanak, meg seg- nek, (törnek, rontanak) az ha- mis hitnek (hittől szakadnak.)

LXVII. A' békelegről és hadról.

690. A' békeféles állapot leg- kévánatosabb, de néha hanemba fegyvereknek erejével, meg-nem- tartathatik.

691. Mivel hogy a' zúzza- vari indító (szerző) pártosok, (pártitók) a' föl-támadásnak (háborúságnak) fő vezérinek (hadnagyinak) izgatásokra, (onfollásokra, őstönözésekre) alattiamban való pártalkodásokat (szakadásokat) ősvetéseket, hintegeznek, sőt midőn ősvetése- kűdtenek, zenebonakat (csatá- parákat) és pártitéseket (táma-

692. Hostis externus externè irrumpit; ad- versus quem bello de- fensivo opus.

693. Quod per feci- alem denuntiatur ac in- dicitur; aut per cadu- ceatorem pax petitur, si quis se imparatum; aut hostili potentia impa- rem arbitrat.

694. Imbellis & im- becillus ne quicquam bellare aut belligerare præsumat.

695. Apparatus e- nim bellicus multa re- quirat ac poscit: militem qui scribendus sacramen- tum dicens, armandus, & in diribitorio iustran- dus; comineatum, au- xilia seu subsidia confœ- deratorum, dapnilesque sumus.

696. Maturè ergo stipis cogenda, sicut & sedet pœnzæ b' gyűrteni, mind az

692. A' külső ellenség gonnet kívül áll-b' (rohantó) a' mely ellen az őltalmazó had-ség- séges.

693. Mely az had izend (hir- derő) avagy föl-bomlot frigyet je- dicitur; aut per cadu- lentő követ által meg izensetik és meg jelentetik; avagy a' békeféles- szerző (frigyet kéző) követ által békeféles kerettetik, ha ki magán késtől lennek avagy az ellenség erejéhez elégtelennek itéli (véli) lenni.

694. A' gyöngé és erőtelen- semmiképpen hadakozni és hadat viselni ne merjen (föl ne ve- gyen).

695. Mert az hadi készüles igen sokat kér és kéván: vitézlő néper, a' ki hittel való köteleffé- get (hivseget) igértvén fogadni, (b'irni, szállalni) föl fegyver- köztetni (fegyverben őltözteni) és a' válasszó helyen mustálni keli úti vagy tabori élejt, (éleseget) a- zon egy frigy kötésben valóknak segedelmeket avagy segétséget, és bővön adakozó költiséget.

696. Jó idején köll azért a' szét pœnzæ b' gyűrteni, mind az elre itatra (előre) s' késséges es- prae

præstandi, eligendi, qui
distribuant & erogent.

közöket-is : és illendő (alkalmaz-
tos) embereket köll állítani, vá-
lasztani, kik el-öfögassák és ki-
adogják.

497. Tum congregandus ordinandusque exercitus per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas; præficiendique decuriones, signiferi, vicarii, centuriones, magistri equitum, tribuni, chiliarchæ, item præfectus, seu prætor rerum capitalium, quorum singuli suas optiones habent omnibus denique Imperator seu Generalis.

697. *Átkor kel offtán öfve
gyűteni és el-rendelni a' fereget
legionként , (hat ezer gyalogból
és hat száz lovakkól álló hadi vá-
lafter avagy rendelt feregenként)
feregenként , (egy kapitányag al-
lyára) százanként (hadnagysá-
gokra) zászlónként (zászlók al-
lyára) dondárookra ; (ay feregek-
ben) és eleikben kól rendelni ti-
zedeseket , zászló-tartókat , vice-
hadnagyokat , századosokat , lo-
vász mestereket , (lovasos kapi-
tányokat) hadnagyokat , ezer lo-
vas kapitányokat , ismét hadi
nagy feyben járó dolgokat igazgató
közszél mindeyiknek az ő rula ydon
vannak ; mindenek eleiben vége-
delmes avagy ország kapitányját ;
váralist).*

698. Tirones inter-
miscetur veteranis : li-
xx, calones & caculæ,
ad servitia relinquuntur:
volones & dimachæ se
peditatus vel equitatus
agglomerant. Adfunt

quoque

quoque cunicularij, balistarij & munitores.

gálatra hagyattanak: a szabad
legényekavagy önnön magok aka-
ban menő vitézek és kétséppen ug-
és lovon egyaránt harczoló főnő-
logokavagy lovások seregéhez verik
még az all lyukat afők-is. s ámsfer-
dőseő cfinálókavagy sancz rakók.

699. Armatura sus-

699. Armatura sul- 699. Elégendő fegyverkezes
ficiens erit, si rectus sis *léssen*, ha bé-födözös *léfess* pan-
loricâ, sago, galeâ seu *czállal, zekével*, (katonai kurt-
casside, scuto seu clypeo *köntössel*), sisackal, *avagy fejec*
ancili parmâ vel peltâ; *óltalmazó vas süveggel*, paissal
instructus verò quibus *avagy höfssu paissal*, *kerek paif-*
dimices. Cataphracti *sahatár paissal avagy gyalog (fél)*
tamen circumquaque *paissal*; fõi *kéjsülvén* *penig a mel-*
loricati, & toti quasi *lyeckel* *vijs.* (harczolly) *et vns*
ferrei sunt. *derekú fegyveresek mindazonál-*

700. Classis navalis,
cui præfectus ejus seu
architalassius præest, et
jam uncos, harpagines,
hamas, buccellatumque
seu biscoctum panē po-
stulat.

avagy kétféle sült kenyeret meg-
kiván.

701. Gladius accin-
gitur, vel balteo appen-

701 A' kard (Bablya, tör. köp-
perd) föl övedzetik, (közök)

ditur, ut è vagina
extringatur proprius, e-
vaginatusque reconda-
tur capulotenus.

702. Sagittarij è
pharetra sagittas prome-
re, arcum nervo tende-
re, ingruentesque pro-
telare ac amoliri sciant,
& consuescant.

703. Sclopetarij
sclopetra nitrato seu tor-
mentario pulvere one-
rent, post displodant:
sed ad scopum prorsus
collimantes.

704. Expeditione
suscepta, castra metari,
tentoria paxillis figere,
munitionibus sese valla-
re, excubiis seu excu-
bitoribus circummuni-
re, & stratagematibus
uti, opus est: cum ca-
stra autem convertere
convenit, omnes vasa
sua colligunt.

foréttatik) avagy a' bogláros öv-
re (bablya sija), föl függés-
tik, hogy az. hivelyből ki ranta-
ssék (vonyattassék) késebben,
és hivelyéből ki-vonyattatván
vissza rögtetbessék maroklattyá-
nál fogva.

702. A' nyilasok a' tegezéből a
nyilakat elő venni, a' keziját az
ideggel meg vonni, és a' reájok
rohánokat nyíllal el-kergetni és el-
rágétani (hárentani, rávút ú-
ni) tudgyák, és meg szokják.

703. A' puskálok (muskotéro-
sök) a' puskákat salétromos avagy
puska porral meg töltsek, (terhel-
tyek) az után ki löjék: (sássék,
pattancsák) de bintén (teljes-
séggel) a' célra arányozván.

704. A' hadi késsület föl vé-
tettetvén, tábori jártatni, sáto-
tentoria paxillissal figere,
rokat segeekkel (csövekeekkel) le-
megenni, (sátorokat vonni) e-
rössgeekkel (sanczokkal, árkok-
kal) magokat környül venni,
(keríteni) kén háló vígyázokkal
avagy örülő strásackal körül meg
erősíteni, és hadi okos fortélyokkal
(tisztességes hadi alnokságokkal)
élni, szoksg: midőn pedig a' tá-
bor meg fordítani illik, minde-

Emittendi

nek az ő eszközöket őfve fedik.

705. Emittendi sub-
inde live armati live
inermes corycae, spe-
culatores & explorato-
res, quorum in militia
in signis usus est: ut &
sui se recognoscunt.

706. Excursiones
pabulationis seu pabu-
landi, & praedae causa
fiunt, non sine popu-
latione & caede.

707. Induciae si
panguntur, dantur ob-
sides.

708. Ad praelium
eductae copiae, vel in
cuneum coguntur, vel
in phalangem, fronte
seu primo agmine, cer-
go seu agmine postre-
mo, & alis live corni-
bus munitam.

705. Ki köll ottan ottan bocsa-
tani akár (avagy) fegyveres a-
kár (avagy) fegyveretlen ala-
romban föl jedző kémeket, meg-
semlelőket és czirkálókat, kiknek
a' vitézkedésben jeles haszna va-
gyon, mint a' balisának: is avagy
jelnek (jegynek) mellyel az ön-
nön magok felekezeti ő magok a'
(egy-mást) meg-ismérik.

706. A' ki futamások (nyar-
galások) abrakolást (élesgéret)
avagy abrakolást (nak, és praeda-
nak (maratlocznak) okáért les-
nek, nem pusztítás (rablár) és
öltöklés nélkül.

707. Ideig való frigyek avagy
két fél között bizonyos napig tartó
fővessegek ha vettettek, (köt-
setnek, sebeztenek) kézesek (zá-
lagok) adatsának.

708. Az harcra (csatára,
átközetre) ki-vitetet hadi bö se-
reg, avagy hegyessen ék formá-
ban sorittatnak, (állani kénse-
rittenek) avagy sárh őfve vers
badi rendelt seregben, a' melly
homlockal semben szokó avagy e-
löl járó sereggel, hátállal avagy
első sereggel, (dondarral) és

3

Vexilla

Barnyackal avagy farvackal meg-erősítet.

709. Vexilla in me-
dio ferunt signiferi: quos
antesignani cum trom-
phæis vel spathis præ-
cedunt.

710. Tympanistæ
& tibicines, classicum
canentes, tubarum &
lunorum, ingeminato
clangore, æque tympa-
norum strepitu, ad ala-
critatem inflammant.

711. Velites nitatē
pugnæ seu velitationis
initium faciunt, veli-
tando, mox concurr-
itur agmine toto, &
pugnatur.

712. Eminus qui-
dem lapides fundis &
catapultis: veruta tel-
balistis: glandes homo-
bardis & tormentis: spi-
cula missilia sive jacula
amentis, ejaculando.

709. A' zászlókat középben
viszika' zászlótartók: kiknek a'
zászló előtt álló vitézek (zászlót
örzö vezérek, alabárdosok) a'
pállosokkal avagy alabárdokkal
(daksókkal, láncsákkal) előtők
mennek.

710. A' dobosok és trombitások,
ütőközre való készület furván, a'
trombitáknak és horgas trombi-
táknak (tárogatóspókknak) meg-
kettőztetett harsogataásával, és a'
doboknak zörgésével, (csatta-
gásával) a' sorénységre (eleven-
ségre, vidamságra) görjesztene-
k (gyulaştanak).

711. A' könnyű serű vitézek
(csatán forgót gyorsbűsek) az
harcznak avagy csatának kez-
detit cselekefsik, (el-kezdik) csa-
tázva: maydosztán (leg-ottan)
össze futnak (rohannak) az e-
gész sereggel, és harczolnak.

712. Távolról (messinnen)
ugyan a' kőveket parittyákkal és
pattantyúkkal (hajtósefűsármok-
kal) az hegyes nyars szabasu nyi-
lakat pámszerigyeckel: a' gulyabi-
sekat öreg hösfu puskákból mus-
ketérből, jébes, forgótavaczkok-

Comi-

ból) és álguyúkból: (sugar, sereg bontó, mosar ál-
guyúkból) a' gerelyeket (hajtóseges dardacsakakat)
avagy sígonyos nyilakat állboz sorító ideggel ki-
lövöldözven.

713. Cominus au-
tem fariis, lanceis ha-
stilibus & hastis mucro-
natis, cuspidatisque,
bellicis falcibus & bi-
pennibus, magno nisu
vibratis, transverbe-
rando: caestibus, clavis,
aclidibus & calis protur-
bando: frameis & pu-
gionibus pungendo at-
que confodiendo: ensi-
bus, machæris, quib⁹
machærophori utuntur,
& sicis cædendo.

713. Közélről peniglen, ki-ele-
sítettet és hegyesítettet hösfu merő
kopiákkal, láncsákkal, dardak-
kal (dögenyeckel, láncz fákkal)
és kopiákkal, hadi kassákkal és
két élű sekerczéckel (persiai fry-
séckel) mellyek nagy erővel meg-
villagtatnak, (rúzzattatnak, lo-
bogtatnak, reszkettetnek) által-
vervén: (furván) lánczos
botokkal (börön függő ön sejt ha-
di botokkal) buzgányokkal, (csé-
kányokkal) síjra kötöt tollas bo-
tokkal (sejes botokkal) és fűsté-
lyokkal (farkókkal, fa botokkal)
meg-zavarván: (el-fellestven)

714. Fit strages cru-
enta, cadunt promi-
cud hinc & hinc, ejula-
tu & boatu horrendo at-
que tremendo.

714. Lesen iszonyu vér on-
rás, (omlás) esnek (hullanak)
egyaránt inned és amonéd. sör-
nyű és rettenetes jaygatással és
bögéssel.

Con

715. Conſpectu ſeu certamine durante, ſuccenturiati (niſi receptui vān) a' más ſázad allya-béliek tanatur) ex inſidiis ſu- avagy el-fáradtak helyében ren-
pervenientes, hoſtem a' deltertek (hanemba meg-iérő
tergo adoriuntur & in- vagy harcáról bátra álláſra fuja-
vadunt, aciem diſtur- tik) a' les helyekből rájok jövén,
bant, ſugant, inſectan- az elleneget meg-ütik hátul és réá
tur, trucidant, rohannak, a' rendelt ſereg élre
meg-zavarják, (háboritják)
el futamattják, kergetik öldök-
lik.

716. Qui terróre panico perculſi fugiunt, iſti autem ſugant: partim ſe dedunt, partim capiuntur, alii que diſperſi palantur.

717. Urbis aut civi-
tas rebellis: & arx ca-
ſtrumve, quo ſe clade
affecti & proſtrigati ſugā
recepunt, obſidentur,
vel obſidione cinguntur,
indique machinis bel-
licis oppugnatur.

környül véterik, minden ſelől okofſan ki-gondolt
(meſterſeges hadi eſzközökkel vi-vatattatik) (oſtromlat-
tatik).

715. Az ſiközés (harc) a-
vagy viadal tarrván; (ſön ál-
centuriati (niſi receptui vān) a' más ſázad allya-béliek
tanatur) ex inſidiis ſu-
avagy el-fáradtak helyében ren-
pervenientes, hoſtem a' deltertek (hanemba meg-iérő
tergo adoriuntur & in-
vadunt, aciem diſtur-
tik) a' les helyekből rájok jövén,
az elleneget meg-ütik hátul és réá
rohannak, a' rendelt ſereg élre
meg-zavarják, (háboritják)
el futamattják, kergetik öldök-
lik.

716. Kik a' hirtelen-zaló tel-
lyes rettegeſſel meg-rémülvén (el-
ajúlván) futnak, emezek pedig
húzik: (futamattják) réſ ſe-
rént magokat meg-adgyák, réſ-
ſerént el fogatnak, és egyebek
(némelyek) el-oſoltatván ſálan-
ganak (ſellednek, ſerte ſerént
futkároznak).

717. A' pártátó keréret (erő-
királyi) város vagy pölgári rend-
ből álló ſabad város, és vár a-
vagy kaſtél, (vég ház) az hová
magokat az hadban meg-veret-
tetek és el-üzettettek futáſſal bé-
fogják, (futva ſáladtak) meg-
ſállatik avagy vár ſálló taborral

meg-
ſállatik avagy vár ſálló taborral

718. Obſeſſi, ſi e-
rumpant, repelluntur,
& impetu majore de-
bellantur.

718. A' meg-ſállottak, ha ki-
rohannak, (ki útnek) viſſſá ſi-
zernek, és nagyobb rohanáſſal (e-
rőſſackal) meg-verettetik) győ-
zetteinek).

719. Expugnata
(capta) ante ultroneam
deditionem, diripitur,
expilatur, aliquando &
aboletur, exciditur, ad
internecionem deſola-
tur, funditus evertitur,
ſoloque æquatur.

719. Az önnön kényén (ſabad
akarattya ſerént való) maga
meg-adáſa előtt harczal meg-vé-
settetik, (viadallal el-foglaltat-
váras, el-ragadoztatik) ſak-
mányra hanyattatik: (ſöl-dulat-
tur, neha el is töröltetik, ki vá-
gattatik, avagy többől ki-hányat-
tatik, balálra (mindeneknek meg-öletéſeig) el-puſt-
tittatik, tövőſtől ki fordéttatik, (el-rontatik) és
földig le-vonyatik (földel meg-egyenéſítetik).

720. Munimenta, ſi
quæ antea fuerunt oc-
cupata, recuperantur.

720. Az erőſſ:gek, ha melyek
az előtt vóltak el-foglaltatva, viſſ-
ſá foglaltatnak.

721. Victores ſpoli-
is & manubiis onuſti,
trophæis erectis ovan-
tes, & præana trium-
phalem canentes, cum
triumphali pompa do-
mum redeunt,

721. A' győzedelmek raga-
is & manuyokkal és ſoftot marhákkal
terheſſek lévén, a' győzedelm-
jeleket avagy a' diadalom zúſzló-
kat ſöl-emelvén (állérván) öre
venderve, és győzedelmi dicſire-
sei énekelve, diadalmi pompá-
val haza meg-térnek.

722. Ubi ſtrenui ob-
ſacina heroica inſigni-
bus acque ſtemmatibus
condecorati nobilitan-

722. Holott a' ſörények (di-
cſireteſſen forgódot erős (gyors) vi-
tezek, az ő uri meſtöſégekhez iſſen-
ad cſelekedetekért (magok viſſe-
ad cſelekedetekért)

tur; proditores, tur-
seért) vítézi jeleikkel és özimerek-
barumque authores ple-
kel föl ékesítettvén meg-nemesít-
tuntur; transfugæ & tetnek; az áruló és az háborn-
desertores multantur; ságnak szerzői meg-büntettetnek;
faucij sanantur; captivi, (öletteinek) az általfutót párt-
persoluto lytro, redi-
sok és egy feltől máshoz állottak
muntur, ante permuta-
avagy el-hajlottak (el-szakadtak)
tione liberantur. meg-bírságotlannak; (büntet-
nek) a' sebesek meg-gyógyíttatnak; a' foglyok (ra-
bok) meg-fizetvén a' váltságot, (sarczot) meg-
váltanak, avagy cseréjéssel ki-sabadíttatnak.

723. Ad extremum 723. Végezetre a' földök a-
stipendiis, quantum vagy hó-pénzek, a' mennyit ki ki
quisque meruit, exso-
érdemlet, ki-fizettettvén és meg-
luti & persolutis; miles fizettettvén; a' vítézi (had, vi-
exauratur atque exar-
télző nép) le-szálléztatik (vitézi
matur; emeriti rude do-
tistától meg-mentetik, az bada-
nantur, qui pro patria-
közástól föl-öldoztatik,) és fegy-
occubuere, adorea affi-
veréből ki-öltöztetik (le-verköz-
retik) a' vítézkedésből ki-aggor-
ciuntur.

érdemesek nyugodalmas szabadsággal meg-ajándé-
koztatnak, a' kik hazájokért meg-hóltanak, (el-
húllottanak) vítézi seggel nyert dícsiréttel és tisztel-
seggel illesternek.

LXVIII. De Schola & Institutione.

724. Quoniam lite-
rati ad omnia habiles es-
se, idioræ vice versa pa-
rum societari humanæ

LXVIII. Az Oskoláról és tanításról.

724. Mivel-hogy a' deákcsok
(tudósok) mindenkire alkalma-
tosoknak (illendőknek) lenni, a'
tudatlan sülly paraszok ellenben
con-

conferre, deprehendun-
tur, scholis, ubi rudes
erudiantur, opus est.

725. At hæ non,
sunt ut fatui opinantur,
arbitrantur & existimant
earnificinæ, sed ludus;
dummodo discipulus
docilis callidum corda-
tum, inque uno verbo
siscatur præceptorem,

726. Ille enim si dis-
ci sponte, percontatur
siscitur & querit a-
vidè, auscultatque at-
tentè; hic si docet luben-
ter, informat providè,
& inculcas assidue, de-
lectamentum eximium
est utrique.

727. Quod Recto-
res, ludimagistri, co-
rumque adjutores, hy-
podidascali & pedago-

az emberi társaságnak kevesebb
használmú találtatnak. (meg-ta-
pasztaltatnak) az iskolák, holott
az oltobák (tudatlanok, gorom-
bák) taníttassanak, sükségesek.

725. De ezek nem kenző be-
sunt ut fatui opinantur,
lyek. (büntőházak) a' mint a'
bolondok vélekednek, aléinak és i-
earnificinæ, sed ludus;
tilnek, hanem játék helyek csak
hogy az örömet és könnyen tanító
docilis callidum corda-
tanétvány okos (ravasz) és bátor
tum, inque uno verbo
sivó, és hogy egy szóval meg-mon-
dicam, didacticum nan-
gyam, jól tanító avagy tanítási-
siscatur præceptorem,
nak mester-segében tudós tanétó
(eleiben szabót, igazgatót a' ta-
núlásban) nyerjen (talállyon-ke-
passzon.

726. Mert amaz ha önkén-
sz sponte, szabad akarattal
(maga kényén, szabad akarattal)
siscitur & querit a-
serént) tanul, érkezik, tudako-
vidè, auscultatque at-
zik és kérdez nagy kívánsággal,
tentè; hic si docet luben-
[mohón) és réa halgat figyelemmel
ter, informat providè,
sen; ez ha tanít örömet, oktat
& inculcas assidue, de-
sorgalmaztatossan, (semessen gon-
dossan) és sajátában rágia (sejében
lectamentum eximium
veri) süntelenül, (untalan) je-
est utrique.
les gyönyörűség mindkettőnek.

727. Mellyre a' fő mesterek,
727. Mellyre a' fő mesterek,
res, ludimagistri, co-
iskola mesterek és azoknak segéti
rumque adjutores, hy-
társai, mester alatt-való tanétók
podidascali & pedago-
és gyermekseget igazgatók figye-
le

gi attendant, perpen-
dantque ob salarium di-
daci. um ac minervale,
mezzenek (vigyázzanak halgas-
sanak) és jól gondollyanak, a fi-
zetései tanításnak bériért és kan-
tor pénz avagy tanítás jutalma
kedvéért.

728. Adjungenda
est tamen institutioni di-
sciplina, id est, censu-
ra & ferula, ne vel dis-
solutio, vel desidia sur-
repat,
728. Horzá köll adni (egybe
köll foglalni, kapcsolni) mindaz-
által a tanításhoz a' fenéket is,
az az, a' vizsgálást és plágáló ves-
sőt, avagy tenyer verő lapiczkat,
hogy avagy feslet erkölcs, avagy
túnyaság (benyelés, röstfeg) o-
rozva be ne csússzon másfőn.

729. Qui monita seu
admonitiones non mo-
ratur, (floccipendit) va-
pulet,
729. A' ki az intéseckel avagy
dorgálásokkal nem gondol, (sem-
minek tartja, meg-veti) meg-
veretessek.

730. Cathedra do-
centis est, quam etiam
conscendit; subsellia di-
scipulorum.
730. A' pradicállo (tanító) sekk
a' tanítóé, a' mellyben föl is hág;
az alacson (alsó) sekek a' tanu-
lóké.

731. Calamo seu
penná, cujus crena scal-
pello temperatur, scribi-
m⁹ in papyro sive char-
ta pura, (non macula-
ta, nec bibula, neque
emporetica, cuculis ap-
riori) quæ foliis, volu-
minibus, & scapis seu
per ramas divenditur;
731. A' tollal avagy pennával,
mellynek az orra (közép hasatek-
ia) a' penna cfináló (vakaró) ké-
secskével alkotmazzatik (cfinál-
tatik) meg, irunk a' papirofra a-
vagy tistia kártyára, (nem bé-
mazzoltra, sem által folyó (ivó)
papirofra, sem kalmári marha
takaró sűrke papirofra, melly a'
bors és egyéb fő sersám takaró
vel

vel in membrana; stylo papiros csuklyára illendőb, a' melly
sive graphio in pugilla-
ribus (codicillis) ut ob-
lini expungique possit.
ként adattatik el, avagy hártya-
ra: (porgáminára) réz vesszővel avagy ón pennával az
pugillárookban (jegyző könyvecskéiben) hogy bé-mázol-
tatbassanak és ki-röölthetessenek.

732. Magister seu in-
formator dicitur, & disci-
pulus calamo excipit, il-
leque mendas common-
strans emendat, si quid
dedocet, dediscatur.
732. A' mester avagy oktató elei-
be olvas, (mondogat) és a' tanítván
pennára vesszi, (le-írja utánna) és
am a' véteket (hibákat) meg mu-
togatván meg-jobbítja, az hibák-
tól meg-tisztítja, ha mi vétessen
dedocet, dediscatur.
tétetteret: a' mit vifssa tanit, vifss-
sa tanultassék.

733. Memoriae quod
mandare vis, relege sæ-
pius, ac frequenter repe-
tes non currim, obiter
& perfunctorie, sed re-
bus intentus, ita quasi in-
sculptum hærebit. Gno-
mas verò Biblicas edisce-
re tirunculi palmarium
putent.
733. A' mit elmédben akarsz fog-
ni, (bé-venni) olvasd el gyakran,
és gyakran elmédől vifssa kérjeds;
(magadban el-mongyad) nem fut-
va, imigy amugy kordéra, és el-
muloképpen, (immet ámmal, sun-
nyadozva) hanem a' dolgokra fűg-
gesztvén elmédet, ugymint egy beté-
met cettervén bé-ragad, (meg-áll,
marad. A' Bibliából (Sz. Irasból,
Isten könyvéből) való ékes mondásokkat (sép sententiákat)
penig meg-tanulni az apród estendőkhöz forgodo (tanulo)
gyermekkek leg-főb dolognak (győződelem jelének) itillyék
(tarsák)

734. Repetitio tacita
est; recitatio clara; exa-
734. Az elmében való forgatás
(magában való el-mondás) halkal
L men

men quotidianum, vel *való*; (csendeß halgatva való) az
extraordinarium. *el-mondás fel-sóval való*; (tísta
hangos) a' kérdez-kedés (visgalodás) mindennapi
avagy rend-kívül való.

735. Si feliciter vis 735. Ha bódogul akarß elő men-
proficere, quicquid mō- ni, (épülni) valamit mostan elméd
dō comprehendisti, mox, *ben fogtál (meg-értettel) maydan,*
statim, ē vestigio alteri *mindgyárt, leg ottan mással közöl-*
communica & enarra. *lyed és ki-bejé-lyed.*

736. Decet enim te, 736. Mert illik te-néked tanció
doctores studiosē imita- doctōridat sörghalmatossan ki-vet-
ri, condiscipulosque cer- ned, és tanulo társaidat vörson-
tatim æmulari, *nyel (harczolja) követned avagy*
vélek vetekedned.

737. E Trivialibus 737. Az alávaló apro iskolákból,
Scholis, quæ diligenter a' mellyec sörghalmassan gyakorlan-
frequentandæ, gradatim dōc, grádicsenként (rendel) moz-
promovemur ad Gym- déttatunc előbb (vitetűnc feljeb)
nasia, inde ad Academi- az elmét gyakorló nagy iskolákba,
as lycea, & Athenæa, quæ innéd az Academiákban, (hires
Baccalaureos, Magistros, fő iskolákban) sabados öreg tanu-
Licentiatos atque Do- lo helyekre és Athenás városában
ctores creant, *régenten virágzó iskolác formá-*

ján épült avagy rendelt hires neves iskolákban, a' mellyek
Baccalaurofokat, közönsegeffen valamely tudománt ta-
néio Szabadofokat, és Doctorokat teremtenec (csinálnac
rendelnek).

LXIX. De Museo. LXIX. A' tanuló háziról.

738. Idoneis & musis 738. Az alkalmas és Musákhoz
aptus locus solitarius est, (tudományokhoz) illendő hely ma-
a turba remotus; ubi gán (külő) valu, a' zenebonától
studio-

studiosus bibliothecam, (csatépárétól, sokaságot) felre té-
pulpitum, atramentari- retet; (rávol való) azból a' Deak-
um, thecam calamari- nac könyvtartó pólczá, olvasási a
am sive plumariam cum (ki-nyitásra) való könyv-tamás-
scalpro cultellove scri- rója, kalamárisstoll-tartó pólczá
priorio habebit. Hæc avagy penna valissa a toll vakaró-
sunt arma studiosi, val és író penna csináló kéfecske-
vel egyűt légyen. Ezek a' deáknak fegyverei.

739. Libellos mundē 739. Könyvecskeit tístán tárcsa,
tractet, quos non pluri- (illessé, forgassa) mellyeket ne felei-
mos habebit, sed selectos te sokakat tárcson, hanem válogat-
& optimos. *tattakat és leg-jobbakat.*

740. Mert hová (minek való) 740. Quorum enim kérlec a' számos öreg könyvec, és
obsecro numerosa volu- könyveknek el őstör réseim, mellyek-
mina, & tomī, quorum nec mutato táblait és számatis (lai-
indices & catalogum viz stromat) alig olvaßa által a' (véle
perlegit possessor. bíró) Ura.

741. Lituris ne macu- 741. Ki törlefeckel (vonyásockal)
let; stultulis seu asteriscis ne mocskolgya; a' papiros félire ira-
ad marginem notati & tot és jegyzetett csillagocskákkal
signatis reminiscētiām avagy jegyzetekkel az emlékezte-
sublevare nemo vetat; tō elmét könnyebíteni senki nem-
quin consultum est. *tiltgya; sőt inkább tanácsoltatic.*

742. Si quid incidit, 742. Ha mi esedben jutot avagy
aut occurrit, evanescere elmédben őtlöt, háában veszni el-
ne patiaris; sed configna enyészni) ne engedgyed; (senved-
& annota continuo, ac gyea) hanem jegyezd fel és írd fel
postea subirō, seu proi- sűnietelenül, és az után mindgyárt
nus describas, regeatq; (hamaraggal, leg-ottan) avagy
non in rejectaneas sche- menten írd-le, és sdedegsd egybe ne

das, sed in palimpsestum el-vetendő czédulákra, hanē jedzō seu membranā dele. i. könyvben avagy le-törölhető meg-tiam; indeque in diari-mázolt hartyára; és onnét a min-um vel adversaria, quæ dennapi dolgokat fel-jedzō könyv-continūe penes te aut in-ben avagy számtartó könyvekben, promptu sint. a mellyek szüntelen melletted a-vagy késszen legyenek.

743. Lucubrantī ad ly- 743. A'gyertia világnál, (mécs-chnum cereus†præ se-nél) tanulóinak (éjel munkálkodó-bacea candelā conducit, nak) a' viaß gyertia a' fagygyu gier-cui accendendo, ignia-tiánál inkább használ, melynek meg-rium cum fomite, cha-gyuitására, a' tűz-űtő (éleßtő) ser-lube, filice & ramentis sam a' taplóval, aczsellal, tűz-kő-vel (kovával) és kénköves sona-lackal egygüt jelen legyen.

744. Tedæ fumant & 744. A' faklyák (fővétnekek, sur-fumigant. kosfenjök) füstölnek és füstölőnek.

745. Candelabrum. 745. A' gyertia tartó (mécségető) (lychnuchus) sit pensifügő legyen, az árnyék-tartó zöld-le, umbraculum viride, az hamvavévéő (koppanto) jelen, emunctorium præsto, mellyel ottan ottan hamvát el-ve-quo identidem emunge, gyea, hogy a' gyertya-bél árnyékot ne ellichnium obum-ne tarcson: de azt hogy valamit bret: sed illud ne quid ne búzölögjön, tedd felre, és az el-sordidetur, seponē, lun-vétetet hamvat hogy ne bússéisen, gumque ne foceat, ex-ólcs-el-tingue.

746. Proditurus lu- 746. Ki-menni akarván a' gyer-cernā absque laterna, ciat a' lámpás (lantorna) nélkül ne ne feras: facibus sive fa-vogyed: a' fővétnekeknek avagy fá-culis non fidendum, klyaknak nem kell binni.

LXX.

DE GRAMMA-tica.

LXX. A' Grammaticáról avagy böltnék és böltsáknak tudományáról.

747. Grammaticus li- 747. A' Grammaticus (böltnök teras & syllabas ortho-s-böltsáknac formáit tanuló) a' bö-graphicē pingere, voca-tüket és edgyben sededet böltnök bula emphatica & peri-(sónac darabjait) igaz írásnak odos inchoantia maju-(módgya) szerént írni (vonyogat-sculis characteribus no-ni) az emlekezetes (terhes, harba-tare, omnia commati-tó) és egeß mondasokat el-kezdő bus seu virgulis & pun-sókat nagobbaita böltnökkel jegyez-tis distinguere, sermo-ni, mindeneket sókat meg-va-las-neinque legitimē pro-to (el-metcző) jegyecskeccel vagy nunciare edocet; dictio-veßs főcskeccel (vonyascskaccal) nes declinat & conju-és pontokkal meg-va-lasztani, és az gat, phrasēs syntacticē beßsedet helyessen (törvény szerént, construit. igazán) ki-mondani meg-h-tanit-rya; a' sókat declinállyá és conjugállyá, a' phraséseket, a-vagy böltsáknac formáit a' syntaxis (sóknac őßve fogla-ló mestersege) szerént őßve rakia.

748. Ancillatur huic 748. Szolgál enné a' könyv-est-librarius ac typograph⁹, náló és könyvnyomtató, ki az he-qui è loculamentis ty-lyecskekből (cástákból) az őntört pos depromens, coag-böltnök ki-sedetegvén, őßve sze-mentat, prælo sujicit-di, (rakia) sa-ó-alá veti, köny-libros excudit, bibliope-veket ki nyomtat, az könyv kötő-go seu compactori com-nec avagy compactornak be-kötni pingendos tradit; quos adgya; mellyeket az könyv-áros bibliopola venundat. el-ad.

LXXI.

DE DIALE-
ctica.

749. Dialecticus seu Logic⁹ ratiocinans, quid de quo dici possit & quare peruestigat, ambigua distingvit, obscura declarat, similia dissimilibus, ac paria disparibus confert, effatque cuiusvis certitudinem examinat.

és akár melly bölcs mondásnak bizonyos voltár (igasságát) meg-hánnya veti (rostállya, próbállyá, vizsgállyá).

750. De quocunque themate ac problemate differens, de quaestionebus dubiis pro & contra argumentando disputat; nonnulla verò ex necessariis atque vernaculis principiis apodicticè ac solidè demonstrat; argumenta syllogisticè argu-

tè innectit, methodoque appositè omnia digerit, egyemből folyo erős okokat, egymást követő sor-makban bé-köti. (foglallá) és helyes tanításnak út-ya szerint mindenekezt el rendel.

LXXI. A' Dialecticáról avagy vetélkedésnek tudományáról.

749. A' mesterséggel vetélkedő (disputáló) avagy okoskodo okoskodván, micoda miről mondattasgek és miért által vizsgállyá (fel-kerefi) a' kettős értelmű szókat meg-választá, az homályos igeket meg-feyri (magyarázza) az hasonlokat az hasonlatanockal és az egyenlőket a' különbözöckel (nem egyenlőckel) egyben deti, (hasonlítottá)

750. Akár melly czélról fel-törtethemate ac problemate dologról és kérdésről beszélget indet-ván, (szóban eredvén) a' kétséges kérdésekről, érette és ellene argumentálván, (erősséggel állat-ván) disputál; (vetélkedő) némelyeket pedig sükségesképpen és tulajdon (nyilván) való principiumokból (elől-járó bizonyos fundamentomokból) erős nyilván való bizonyításokkal és erőssen meg-mu-

tat; az argumentomokat, erősségeket; egymásból folyo erős okokat, egymást követő sor-makban bé-köti. (foglallá) és helyes tanításnak út-ya szerint mindenekezt el rendel.

72. De

LXXII.

DE RHETORICA
& Poësi.

751. Rhetor ut persuasibilia persuadeat, formulas dicendi conquirit, ad facundiam & eloquentiam styllum exercet, variat verba tropis, sententiasque figuris, actionem gestibus colorat.

tiákat) külső szinesgetéseivel, (képez getéseivel, ékes getéseivel) és a' ki-mondásban való cselekedetet kezéinek hányásával (maga-viseletével) szinesíti.

752. Eloquens & facundus orator quoties san beszélgető (orator) valamenyideclamat, proemio seu ser beszélteni fel-áll (ki-kialt) pre-exordio præmissio seledicál; fön-sóval hirdet) elől-járó insinuat, & benevolentiam capiat; aliquando abruptè auspicalis és jó akaratot (beszédeben-való kedvesseget) kapdos; (borgás, kezür; post causam propositur) neha mindazáltal berelen elmat rationibus validè kezd; annakutánna az okot (dolmat rationibus validè) elő hozza (fel-térsi) világossá, illustringat exemplis proli-gor) elő hozza (fel-térsi) világossá, xè (tamelli non dilatat ackor ostan erőssiti (támogatlyá) vel amplificat, nec di-okokkal erőssen. (valóban fontossá) greditur abs re-) obje-világossittá példakkal bőven (noha ctiones refutat & refellit ki nem szélesíti vagy terjeszti, sem exactè, epilogo perorat el nem megyen a' dologról) az ellen

L 4

ac con-

ac concludit; atque ita vereseket meg-czáfollja, és hami-
orationem habet, alifitya valóságossan, a' be-fejező
quando præmeditatè, mondással becsédét el-végezi és be-
aliquando extempore. rekeszti; és így vagyon az ő becsél-
getése (orálása) néha előve gondolkodván, néha azon
sömpillantásban (időben, mindgyarást, hertelen).

753. Proverbia, adagia 753. A példabeszédec, köz beszédec
& apophthegmata, ut & és költő: beszédec, (meséc) mint az
comparationes oratio- hasonlatosságok is az orációt (i-
nem luculenter exor- másdát, fel-sóval inditor becsé-
nant; quæ si strictim- det) világossan (fenyessen) meg-é-
rem enunciat, nervosa- keszti; melly hasonlóságon (rövid só-
diciunt. val) a' dolgoz ki mondgya, inasnac
(fogasnac) mondati.

754. Poëta disertus 754. Az ékesszen szólo vers sörző,
& ob id laureâ corona- (iro, költő) és azért borostyán ko-
tus, è prosa seu soluta, borival meg-koronáztatot, a' fo-
oratione ligatam faci- lyo beszédből avagy meg-öldot sen-
ens, versus & rhythmos tentiákból álló oratioból egybe köt-
concinuat eleganter, tetettét csinálván versesket és ryt-
carmina (metrum) mo- musokat ékessen egyben illeget (ra-
dulatur: epichalamia, kogat alkut) énekes versesket (bi-
seu carmina nuptialia, zonyos számmal edgyben mérseket
epicedia sive epitaphia, notás versesket) éneket: (hangicsál
propemptica, elogia ac zöngedez) menyeközői avagy me-
elegias, epigrammata, nyeközőre való versesket. utra bo-
anagrammata, &c. fingit, csáto versesket, diszró és somorus
versesket, fellyül irott avagy akár miről rövideden irott
versesket, nevec bötninec által-hányására irott verse-
ket &c. ki gondol.

73, De

LXXIII.

De Arithmetica.

755. Mathematicæ di-
sciplinæ pariter sunt &
uiles & subtiles,

LXXIII. A' Számvetésről.

755. A' Mathematicai (muta-
tással tanulando) tudományoc (me-
stersegek) egyenlőképpé mind hasz-
nosok s mind vékony és elméböz-
valók.

756. Arithmetica nu-

meros computat, qui
seu quomodo compen-
diosè addantur, subtra-
hantur, multiplicentur
dividuntur per se invi-
cem: sive id fiat ciphris,
sive calculis (abaculis)
super abacum. Sed ru-
ricolæ per decusses, duo-
denas, quindenas, sexa-
genas &c. supputant,

756. A' számvető tudomány az

számokat edgyben (öfve) veti, mi-
képpen és mi módon rövideden (ál-
tál úton) hozzá adattassanac, el-
vonattassanac, meg-szokasittassa-
nac, el-östassanac egymással. (egy-
cem: sive id fiat ciphris, más között) az akár legyen czif-
rás számokkal, akár számvető pénz-
zeckel (sámláló pénzzeckel) a' pénz-
olvasó ástalon avagy számvető tá-
blán. De a' mezéi parasztoz tizen-
ként, tizenkettődönként, harva-
nodonként, &c. vernec öfve (számlálnac).

LXXIV. De Geome-
tria.

757. Geometra quasi
ludibundus figuras con-
templatur, & mensurat
distantias. propè an pro-
cul absit & distet aliquid,
et si alligetur valami.

LXXIV. A' föld mérés-
ről.

757. A' föld mérő mint edgy jad-
szadozva a' figurákat (mértékre
sabott vonyogatásokat, lineákat)
szemléli, és az edgy mástul távol
valóságokat (metszések) mére-
geti, ha közel vagy messze legyen
és álljon-e valami.

758. Ad regulam line-
as, puta rectas vel obli-
quas, nō curvas aut spi-
rales

758. A' regulához (lineához)
egyenessen mérő fához, vonyáso-
kat igazgato mértékhez) lineá-
rales

rales; ad normam angu-
los; circino verò circu-
lum cujus medietas cen-
trum, circuitas seu am-
bitus circumferentia ap-
pellatur] ducit.

kat, (vonyásokat) úgy mint egye-
nesséket és harántékösszakat, nem-
börgasszakat (györbékert) avagy pe-
retzésséket; (tekerősséket) a' fa-
bitus circumferentia ap-
regulához (segeletes lineáléhoz
avagy segelet mértékhez) segele-
teket, a' circalommal penig kerekded circalmozást (mely-
nek a' közepi köllő középs, a' körül járása avagy kerületi
kürnyéknek (kerületnek) mondatik) vissen avagy vo-
nyagat.

759. A fenyő díó avagy hegyes

759. Conus turbina-
tus est, cylindrus teres,
Græcum Δ triangulare
triquetrum seu trigonū,
cubus quadratus, globus
rotundus, externè seu
exteriori parte convex⁹,
& parte interiore vel in-
ternè concavus. avag'
sõ réssérõl avagy belõl

760. A kerekded forma leg tö-

760. Circularis figu-
ra absolutissima divinif-
lima que est, omnia com-
plectens, nihilque ha-
bens asperitatis, nihil
offensionis, nihil inci-
sum, nihil anfractum,
nihil eminens, nihil la-
cunosum.

761. Omnis dimensio

761. Minden mérés lefcsen az

fü per

fit per triangulum seu három segeleten avagy három se-
trigonum, ipsius etiam gen, megfcsintén a' négy segeten a-
quadranguli sive tetra-
goni, avagy négy segetnek is.

LXXV. De Mensuris
& ponderibus.

LXXV. A Mértékekrõl
és nehezékekrõl.

762. Mensuræ conti-
nuorum, sunt: granum,
digitus, palmus, spitha-
ma, ulna, pes, passus,
orgyia, decempeda, sta-
dium, milliare: his me-
timur omnia.

762. A mérõknek (edgymásról
függõ seles vagy kösszu darabok-
nak) mértéki; ezec: edgy mag,
ma, ulna, pes, passus, (mácssem) uj, tenyér, arasz, sing
orgyia, decempeda, sta-
avagy réf, láb nyom, lépés, öl a-
dium, milliare: his me-
vagy hat láb nyomni mértéc, tíz
lábni mérõ rúd, száz huszon öt láb
nyomni edgy futamat föld, mér-
föld: ezekkel mérunc mindeneket.

763. Liquidorum: cu-
leus, metreta, amphora,
quadrantal, urna, con-
gius, sextarius, hemina,
seu cotula aut cotyla, tri-
ental, cyathus.

763. A higaknac: (folyo álla-
toknac mértéki ezec) tsöbör vagy
husz korsnyi mértéc, ako avagy
harvan négytíz és mértéc, korfo,
seu cotula aut cotyla, tri-
(két fulú dcsa, huszon-négy iczés
mértéc) fertály ako, (tizen hat

764. Aridorum: me-
dimnus, trimodiū, mo-
dius, semodius, quartale,
dius, semodius, quartale,
karcz avagy báró köblös spapu (ki-
la) köböl, fél köböl avag' mécz, fertály (véka, negyed réf
köböl).

764. A szárazoknac (asszu álla-
latoknac) ezec: mut avagy mina,
mut avagy minna,
karcz avagy báró köblös spapu (ki-
la) köböl, fél köböl avag' mécz, fertály (véka, negyed réf
köböl).

765. Pondera sunt:
centenarius, quadripon-

765. A' tereh nyomo nehezékec
ezec: száz funtos msa, négy fun-
dium,

dium, tripodum, du-
pondium, libra pondo
seu as, selibra vel semis-
sis, quadrans, uncia,
seminuncia, drachma,
scrupulum, ros, három fontos, két fontos, sunt
vagy egy egész font fél font, negyed
rés font, lat fellat (nehezék avagy
latnac negyed része) ferdung avagy
latnac ötöd része, két fuller nyomo
vagy drachmánac (ferdungenac
harmad része).

766. Si quid à libripēde seu zygoftata in bilance vel in libella à monetario penditur & libratur examen quod scapo exit & per trutinam seu anginam sese adit, prius penditur; ut videas an dictam trutinam æquet, & num æquipondium vel æquilibrium sit: Sin minus facomate ex æqua. 766. Ha mi nyomo fontal avagy seu zygoftata in bilance bizonyos számu nyomo nehezéssel vel in libella à monetario penditur & libratur, mértékecskében (mérő tálcákába) examen quod scapo exit a pénzverőtől (mérőtől) tértic és & per trutinam seu anginam sese adit, prius penditur; ut videas an dictam trutinam æquet, & num æquipondium vel æquilibrium sit: Sin minus facomate ex æqua. 766. Ha mi nyomo fontal avagy seu zygoftata in bilance bizonyos számu nyomo nehezéssel vel in libella à monetario penditur & libratur, mértékecskében (mérő tálcákába) examen quod scapo exit a pénzverőtől (mérőtől) tértic és & per trutinam seu anginam sese adit, prius penditur; ut videas an dictam trutinam æquet, & num æquipondium vel æquilibrium sit: Sin minus facomate ex æqua.

767. Statera est lanificum portatilis libra, sine lancibus; altera pariter non nisi uncinum habens, altera pondus: lól csak a fontot nyomo borge vago quod cenro admotum plus, amotum minus ponderat. 767. A fel-függesztő (állító) font a gyapju mivelec serpenyő-nélkül való kézben hordozható fontya; (mérleke) mellynek edgyic része febyon, másic felől a terke: melly az kolló közepén lévő porhoz közel ré-
Si

mozdittatván) többet, távol véteztetvén (elöb mozditatván véteztetvén) kevesebb: nyom.

768. Si quid præter superpondium adjicitur, mantilla est, 768. Ha mi a font fölösleg megnyomásón kívül hozzá adattatott, szerzés (toldalék) az.

LXXVI.

DE OPTICA zelinek tudományáról és kép írásnak mestersegéről.

& Pictura.

769. Opicus radios visivos & visibilia objecta scrutatur; cur alia sunt pellucida; alia opaca, alia obscura, discer- ca, alia obscura, discer- 769. A látásnac vizsgáló (segítő) mestere avagy eszköz által nézefta scrutatur; cur alia sunt pellucida; alia opaca, alia obscura, discer- 769. A látásnac vizsgáló (segítő) mestere avagy eszköz által nézefta scrutatur; cur alia sunt pellucida; alia opaca, alia obscura, discer-

770. Pictor ad vivi- 770. A kép-író az elevenec pel- 770. Pictor ad vivi- 770. A kép-író az elevenec pel- 770. Pictor ad vivi-

771. Sculptor vel sta- 771. A kép farago avagy oszlop- 771. Sculptor vel sta- 771. A kép farago avagy oszlop- 771. Sculptor vel sta-

772. Solis 772. Solis 772. Solis 772. Solis

773. Luna 773. Luna 773. Luna 773. Luna

stre; inde adventum circiter semestre.

Pünkösd az Husvétől közel (csac nem) két hónappal; innet Advent első vásárnapja hat hónappal (fel estendővel).

780. Illic sunt, Januarius, Februarius, Martius, Aprilis & Majus: ha-
us: istic Aprilis & Majus: ha-
hic Junius, Julius live-
Quintilis, Augustus seu szent Jacob hava avagy Kikelet
sextilis, September, Oc-
tober, November: De-
cember postremus est.

780. Amott vannac, a' Bóldog
Aszsony hava, Bóit elő, Bóit mas
hava: imitt szent György és Pün-
kösd hava: itt szent Iván hava,
után örödic holnap, Kis Aszszony
hava avagy Kikelet után hatodic
ho, szent Mihály hava, Mind sz.
hava, szent András hava: a' Karácson hava leg-utolsó.

781. Quilibet eorum in Calendario Romano
suas calendas, nonas, & sô napjai, az első nap után min-
idus habuit. Intra trien-
nium accessio fit mensis
intercalaris seu emboli-
maei, id est, decimæ ter-
tiæ lunationis: lustrum
& quadriennium bissex-
tilem annum reducit.

781. Azoc közzül mindenik nec
a' Romai Kalendariomban az ő el-
den hónap negyedic avagy hatodic
napjai, és a' negyed avagy hatod
napoc után következő nyolcz nap-
jai vóltanac. Három estendőc el-
forgása alatt eljövése (hosszája-
rulása) leszen a' közben vettettet
bónac, az az, tizenharmadic hold
fordulásánac avagy hold fel-tetkezésenec: az örödic esz-
tendő és negyedic estendő a' Mátyás ugrását minden ne-
gyedic estendő után elő forduló soldalec napot elő hozza.

LXXIX.

De Geographia.

782. Geographus re-
gionum, etiam quas ipse
non peragravit, situm
descri-

LXXIX. A' Földnek le-
írásáról.

782. A' Föld le-író (ki-rayfólo)
a' tartományoknak, meg a' mellye-
ket ő maga meg nem jart-is, hely-
descri-

describit, quæ sunt in-
continente, insulis, pen-
insulis? quæ maritimæ, rő tér földön-
insulis? quæ maritimæ, rő tér földön-
quæ in medicullio, & getekben? (sziget közökben, sziget-
quonam tractu? sub qua mellekiben) mellyec senger mellek-
zona & climate seu pa-
rallelo.

ben, és micsoda tartományban?
(határban) az égnec mellyic kerületi (szakasztékia, darab
ja, forgása) és hajlása avagy egyarányu őrsve állása alate.

783. Quos habeant hi aut illi accolas; qui-
bus terminis seu finibus da-
ab illis dispescantur & differmentur? quí illis
antipodes, antœci, pe-
riœci, &c.

pec, a' földnec délről éjsakra egye-
nessen ellenben fekvő lakozóc, a' föld kerekességénec azon-
egy vonyásan lakozóc, &c.

LXXX.

DE HISTORIA.

784. Quum res gesta
narratur, historia est; log
cüm ficta, fabula.

LXXX. Az Historiáról avagy
meg-lőtt dolgoknak emle-
kezeitől.

784. Midőn a' meg-lőtt (viselt) do-
log-
nac emlekezete) az; midőn költő-
sophia beszéd avagy mese.

785. Illas historicus in
chronicis recenset; has
inferre, capitale sibi du-
cat,

785. Amazokat a' viselt dolgok-
nac írója a' kronikákban (időc for-
annalium monumentis gásaról írt könyvekben) elő szám-
lállyá; ezeket az estendőnkénti lőt
dolgoknak emlekezetire írt köny-
vekben be-tenni. (kronikában írni) fejében járó
dolognac tarsca.

736. Et ut pateat genuina, non supposititia igazaknac, [valóknac] nem igaz-effe, rem simul cum circumstantiis in commentaria regerat.

meg-lött dolgokat bőséggel magyarázó laistromokban sdedye [rendelje ösve hordgya].

LXXXI.

DE MEDICINA.

787. Sanis optima medicina dicta est, quia securissima & sine violentia.

788. Ne bibas vel edas, nisi sitis & fame stimuletur; quod saliva ad cibi conspectum linguam vel palatum titillans incitabit; valebis & vigebis.

789. Quocirca appetitum expecta & praestolare jejuniis.

790. Sed & in valetudo, quum incessit, abstinentia & quiete curatur, & sanitas restituitur: dissal és nyugodalommal gyógyít- quod non advertunt qui

786. Es hogy nyilván ki-tesse, [valóknac] nem igaz-effe helyet be-téteztet hamisságoknál lenni, a' dolgot egy-ütt [egy-zer-s- mind] a' könnyű aló dolgokkal az-

meg-lött dolgokat bőséggel magyarázó laistromokban sdedye [rendelje ösve hordgya].

LXXXI.

Az Orvosi tudományról.

787. Az egészségesséknec leg-jobb orvosság a' diata [napjában bizonyos orára való mértékletes étel és ital] mert leg-bátorságossab és erőssac nélkül való.

788. Ne igyál avagy ne egyél, hanem haszomságtól és éhségtől ösztönöz-tetvén; mélyet az éteknec látására nyelvedet avagy inyeidet csiklando nyál meg-jelenít; egészségben maradsz és nyers nyakas friss erőben léssz.

789. Minec okáért az étel meg-kívánást meg-várd és várjad éjjommal [éilen itlan, ében szomjushon-bőritölve].

790. De meg az egészség telenség-is, mikor el érkezet [rad eset, jót] ételtől és italtól való meg-tartozko- & az egészség helyére áll- non

non nisi saturi jejunant, litteratim: mellyet nem veszac esek- & non nisi operatione ben, hic nem külömben hanem ha fracti quiescunt.

meg-elégedne [jólaknac] bőritöl- nec, és nem külömben hanem ha munkával el-ró- ródienec nyugosznac.

791. Frictiones seu fricationes, fomentationes, venæsectiones, cucurbitæ, emplastra & omnia forinsecus adhibita ac superimposita non demunt dolorem, sed mitigant & leniunt: corrosiva depascuntur.

791. A' dörgölés ac vagy vakarás, melegező [rápláló] orvosság, ér vágás, köppölő, falacurbitæ, és mindé kívül reá rakott [hozzá adattattac] és fellyit- ta ac superimposita non reá tetített ac vagy vetített ec demunt dolorem, sed nem veszik el a' fájdalmat. [kint, mitigant & leniunt: cor- gyórtolmet] hanem enybitik és könnyebbitik: a' testet által rágo [évö] orvosságoc meg-emeštenec.

792. Remedia purgantia, evacuantia, cathartica, sudorifera, corroborantia, efficaciora sunt, si poiones decoctæ & apozemata, sive pillulæ & catapotia, sive clysteres, sive apophlegmatismi, sive er-rhina, sive balani (suppositoria) &c.

792. Az orvosságoc a' mellyec gyomor tisztító, [purgáló] meg-ürésítő, fő tisztító, veréte hozó, meg-erősítő, (vastagító) hatas- sunt, efficacius medent- rőssabbac, hathatobban orvosolnac- tur, si sint poiones akár fő italoc legyenec és gyöke- decoctæ & apozemata, rekhől főzős gyomor lágyító s-pur- sive pillulæ & catapotia, gátiora kétfő italoc, akár pilulac sive clysteres, sive apo- [gulyobis formán csinált purgati- phlegmatismi, sive er- oc] és hirtelen el-nyelni való tiszt- rhina, sive balani (sup- rito orvosságoc, akár kristélec, a- positoria) &c.

793. Antidotis alexi- 793. A' méreg ellen való méreg- tibus seu alexipharmaco- rontó avag' méreg-ízó orvosságoc.

cis venena peremptoria; *kal az halálos [meg-ölő] megge;*
 amuletis fascina pellun- *a nyakban kötöt babonás orvossá-*
 tur: hoc etiam verbulo *gockal az igézetez üzetterne:* ez
 praefiscini. *[tudni-illc az igézet] meg igécs-*

kével-is [bőrbitelesével rá olvasásával] az igézet ellen
öriző istennes [igézet üző bűjös bajsfnac].

794. Salsum in Medi- *794. Az orvossokra tréfás csuf*
 cos scomma est, solis li- *beséd [játékos mondás] az, hogy*
 cere (licitum esse) im- *csac ő nékic szabad büntetetlen*
 punē occidere: uinam *meg-ölni: vajha nem volna igaz.*
 non verum. De pana- *A minden betegségc ellen való,*
 cea, universalī & prae- *közönseges és mindgyarást [leg-ot-*
 sentaneo medicamento, *tan] hasznalo orvosságyól, viron-*
 litigant an detur; topica *ganac [vörsöngenec] ha adasséké;*
 autem, & cuique parti *magán való bizonyos helyekre va-*
 atque effectui propria *lóc penig, és akár mellyic részec és*
 quin sint, indubitatum *végben vitt erőnc tulaidon orvof-*
 est: ut cephalica, ophthal- *sagi hogy legyenec, kétség nélkül*
 mica, thoracica, tam *[kétkelkedés kívül] vagyon: mint*
 anacathartica quam be- *a fő fajás ellen való, sem fajás*
 thica, cardiaca, stoma- *ellen való, melly forrás [fulla-*
 chica, hepatica, splene- *das] ellen való, mind fellyül tiszt-*
 tica, nephritica, hysteri- *titóc s mind el-özlátóc, sziv fo-*
 ca, scorbutica, piarimi- *gás ellen való, gyomor vastagítóc,*
 ta, narcotica, hypnoti- *joha fajást gyógyítóc, avagy máy*
 ca, peptica, sarcotica, ve- *tisztítóc, lép vesetség ellen való,*
 sicatoria, diaphoretica, *veséc faydalmat enyhítök, méhe*
 diuretica &c. *fajás avagy anya méh gyógyítóc,*

az egész testet a' soc rosz nedveség miatt el-badgyasztó lan-
katság ellen való, pihésszűstest inditóc, faydalmat
sibbadással enyhítóc, álm hozóc, kívül a' testre ragasztóc,

vad

vad húfokat rágóc, hozzágot meg-írétóc, belén rutságos
által vévóc, has menést inditóc. &c.

795. Gregales eorum *795. Azoknac seregekből [nyá-*
 sunt chirurgi & pharma- *jokból] valóc a' barbéjoc és patika*
 copœi seu pharmaco- *serfsam cfinalóc avagy patikaro-*
 polæ; quorum hi phar- *soc; kik közzül ezec patika serfsá-*
 maca, unguenta, syru- *mokat, [kanta ireket orvosságo-*
 pos, electuaria, ecleg- *kat] keneteket, patikabéli egészg*
 mata, condita, extracta, *oltalmazó jó izn lágy orvosságokat*
 postillos, trochiscos, & *liktáriomokat, nyalazatos édes fa-*
 morsulos præparantes, *latokat, fő serfsámos apro pogacs-*
 in myrotheciorum lo- *kákat, soc fele patika serfsamból*
 culis ac torulis alaba- *ki vont [meg-erestet] italokat,*
 stris, aliisque pixidibus *gömbölyeg orvosság czipokat, csiga*
 & thecis scortum ac sin- *módra egybe reker orvosságokat,*
 gulatim reponunt re- *[trutzukokat] és rágodni való*
 servanque. Illi autem, *czukoros csfreiteket késsirven, a'*
 ut plurimum operam, *drága kenet tarro polczoknac he-*
 navant capillis & barbis *lyecskeiben, és alabástromból csi-*
 rescindenitis & abraden- *náli bőgrécskében és egyéb belen-*
 dis, vulneribus ac ulce- *czékben s iskatulácskakban felen-*
 ribus curandis. *és magán el téssnec és meg-tarta-*

mac. Amazoc penig leg-öbbrve munkálkodnac az hajak-
nac és szakállaknac el-metelésé bē és el-nyirésében, [beret-
valasában] a' sebeknec és sekélyeknec meg-gyógyításábā.

LXXXII.

DE ETHICA *Az erkölcsöknek tudományáról*
in genere. *közönsegesen,*

796. Virtus in medio- *796. A' jószágos cselekedet kö-*
 critate consistit: vitia *zépségben áll: a' vétkec vannac a'*
sumt

M 3

sunt in extremis, excessu & defectu.

797. Excedere enim & deficere, transgredi utique est.

798. Si quis peccat incogitantia, delictum est: si voluntarie, facinus; si manifestum, nequitia; si malitiosum, scelus; si enormiter, flagitium; si ut ægre, faciat alicui, perversitas.

799. Et talia qui patrat vel perpetrat, perditurus planè ac deestabilis est: viri enim boni & virtute præditi laudabilia & approbata semper & vitia dediti vice versa semper reprobanda.

800. Qui perperam agere susque deque habet, pravus est: qui se a malo prohibet, probus; omnimodè impollutus abhorret, deestatur & execratur omne impurum.

melkül való] irtozik, [iszonyodozik] miálly, és átkoz minden zűrtatlanságot.

végso dolgokban, a' fellýúl balladásban és fogyarkozásban.

797. Mert fellýúl múlni [el-haladni] és meg-fogyarkozni, [el-átlani] által hágas bizonyára.

798. Ha ki vétkezik gondolatlan ságból, [rudatlanságból] fogyarkozásból, [bötönet] az; ha szabad akaratya szerint cselekedés nagy bűn; ha sánt sándékkal, [igyekezettel] rosszaság; ha gonofságból, lazorság; ha törvény kívül utálatossan, undokság; ha hogy nehez-seget cselekedjék valakinek, el fordaltság.

799. Es illyeténket a' ki téfzen avagy cselekednie, teljesíggel veset és átkozta méltó: mert a jó férfiac és jósgos cselekedeteiket megajándékoztattac diosíretes és jóexoptant; máli autem, vallos dolgokat kívánnac mindenkor; a' rosszac penig és a' vétekekre el-vetemedettek ellenben minden-

800. Qui ki hátaborában [hírváibet], pravus est: qui se a nul] cselekedni semminem véli és malo prohibet, probus: pocskondiának rattyá, tókélleiten, omnimodè impollutus festet erkölcsű az: a' ki magát a' abhorret, deestatur & rosszaságtól meg-tíltja [meg-ojja, el-talmazza] jámbor: a' minden-keppen tisztá, [főrtelen és mocskok-

Con-

801. Consuetudo vitiosa sensim irrepit: cui bé: nimis obstitit, ellene, minekutánnajel-batalmapostquam invaluit; quæ zott; [erót vett] mivel hogy megdoquidem radicata raró gyökere sedvén [gyökeret vervén] extirpatur.

LXXXIII.

DE PRUDENTIA.

802. Ex dignitate unumquodque æstimare, prudentiæ itatumen est; essegne nec istápja; [gyámola, táne res proletariæ, nulli-massa] hogy az alá való, semmire us pensu & utivillitü, böcsüllendő és semmire kellő dolgoz magnipendantur.

803. Antequam incipies & aggrediare quipiam seu aliquid, operæ basnos dolog [munkának jeles haspretiü est accuratè pensiculare, utrum debeas & possis? utrum è re sit, ha necne & ne frustra atque in cassum labores.

804. Prospice ergò finem, provide media, & érte a' véget, előve meg-lásd [megne quid obstat aut offi-gondollyjad] a' közopit, [az esköciat, attende occasionei. zöket] és hogy valami ellene ne álljon avagy árcson, [meg-báncson] vigyázz [figyelmezz, halgass] az alkalmatosságra.

805. Nam insipientis,

801. A' vétke szokás lassan csússz-tiofa sensim irrepit: cui bé: melly nec felette későn áthatni; sero nimis obstitit, ellene, minekutánnajel-batalmapostquam invaluit; quæ zott; [erót vett] mivel hogy megdoquidem radicata raró gyökere sedvén [gyökeret vervén] ritkán irattatik ki.

LXXXIII. Az okoságróla-vagy ebességvöl.

802. Akár mit is az ő méltosága numquodque æstimare, s-érdeme szerint meg-böcsüllni, az essegne nec istápja; [gyámola, táne res proletariæ, nulli-massa] hogy az alá való, semmire us pensu & utivillitü, böcsüllendő és semmire kellő dolgoz nagyra ne tartassanak.

803. Minekelőtte kezdenél és fogynál akarmibez avagy valamibez, piam seu aliquid, operæ basnos dolog [munkának jeles haspretiü est accuratè pensiculare, utrum debeas & possis? utrum è re sit, ha necne & ne frustra atque in cassum labores.

804. Előve meg-nézzed ezokánem, provide media, & érte a' véget, előve meg-lásd [megne quid obstat aut offi-gondollyjad] a' közopit, [az esköciat, attende occasionei. zöket] és hogy valami ellene ne álljon avagy árcson, [meg-báncson] vigyázz [figyelmezz, halgass] az alkalmatosságra.

805. Mert esztelenő, ostobáé és

At 4

stoli-

stolidi & dementis est, *elme nélkül valóé, jó igyekezetben sine intentione ferri; in-*
vég nélkül véttetni; balgatagé,
 sani, stulti & vecordis il- *bolond-é és eselős-é nem szabados*
 licita appetere; vesani *dolgokat kívánni; goromba fúrt a-*
 cerebrosi, phantastici & *gyu vagy tök agyúé, elméjétől el-*
 furiosi seu lymphatici ac *ragattatott és tébolygo avagy viz-*
 furibundi impossibilia *ben ugrani kívánczozo bolyokasé és*
 suscipere: imperiti & in- *dühösödője lehetetlen dolgokat fel-*
 considerati negligere *venni: [fogadni, vállalni magáran*
 opportunitatem. *tudatlané [látatlan ballatlané]*

és maga gondolatlané a jó alkalmatosságot el-mulatni.

806. Ubi inter plura *806. A' hol a' több között vá-*
 optio datur, deliberan- *lasztásra való szabadtság adattatic,*
 dum diu, quod statuen- *tanácskozni kell sokáig, mit kellyen*
 dum semel; supervaca- *végezni [rendelni] egyse; az he-*
 neis verò superfedum. *jában való hasontalan dolgokon*
penig fel kell adni [el kell hagyni; felben kell bakaítani].

807. Et quicquid in- *807. Es valamit el-rendelsz (ma-*
 stituis vel tibi proponis, *gadban el-végsz) avagy magad-*
 consulata exquisitè, itane *nak czélul fel-térsz, tanácskoz-*
 an ita satius sit: post *zát kíváltképpen való serénység-*
 exsequere celeriter, sed *gel, igye vagy amugy légyen jobb?*
 caute. *(hasznosb) az után exequat (vidd*

végben) hamarossággal, de okosan. (ravaßan).

808. Cautus circum- *808. Az okos ravaß magára vi-*
 spectus & providus, est *gyázó és förgalmasos go dviselő,*
 de eventu confidat, e- *noba a' dolognac ki-mene-eliről bi-*
 umque prævideat; cir- *zakodik és azt előve meg-láttya;*
 cum spectat tamen, ne *két felé tekintél (környül nézél)*
 sese præcipitet. *mind-az-által, hogy ne hababur-*

gyálkodgyéc (magát nyakra före ne eycse).

Quia

809. Quia usü venit, *809. Mivel hogy sokábsól jött,*
 accidit, ut tardus velo- *meg-történic, hogy a' késedelme*
 cem celerem & perni- *a' gyorsat hamorsagost és igen sietöt*
 cem antevertat: pede- *(sebesen röpülöt, futöt) elől ve-*
 tentim igitur. *gye: lassan lassan ezokáért.*

810. Quod abscondi, *810. A' minek el-rytettetni, be-*
 cælari, & occultari de- *tapaßtatni, és el-titkoltatni kell,*
 bet, non palam venditat *nyilván nem árulgattya avagy*
 seu jactat, verum abstru- *bánnya veti. (mutogattya) söt fel-*
 dit, non obtrudit. *re taßittya, (el dugia) nem tollya*
(toßsa) elő.

811. Quod ei non cer- *811. A' mi ö neki bizonyossan nin-*
 to constat, affirmare, as- *csen nyilván, erősiteni, állítani,*
 ferere, aut negare cavet *avag tagadni el-távoztattia (meg*
 nec audet, nedum ut as- *oija magát) s-nem-is meri, nem*
 severet aut inficietur. *hogy alhatatossan vallana (bizo-*
nyitana) vagy tagadást tenne.

812. Nam ut creduli- *812. Mert a' mint az hamar*
 tas, ita diffidentia noxia *(könnyen) hitel, ugy az hihetlen-*
 gainnosa & detrimen- *seg-is (bizodalmatlanság) vesse-*
 tosa est; at longè magis *delmes, káros és ártalmas; de sok-*
 perniciacia. *kal inkább a' meg-általkodás.*

813. Si quis ergò ali- *813. Ha ki azért valami jót hoz*
 quid boni refert, suadet *elő, jóvall avagy nem jóvall, int-*
 aut dissuadet, adhorta- *valamire vagy el-int róla, nem-*
 tur, vel dehortatur, non *vakmerő, s-nem is meg-tökéllet*
 est contumax, nec præ- *keménysséggel tusaodik (viasko-*
 fractè repugnat, nec ob- *dik harczol) ellene, sem ellene ru-*
 stinatè contendit aut *godozva (edgy általljában) vör-*
 contradicit, sed obse- *sönyög avagy ellene mond, hanem*
 quitur. *enged.*

814. Præfagiens adver- 814. Előve meg-érezvén (jó-
si quidpiam, prævenire vendőlvén) valami ellenkező be-
centet seu arbitratu me- rensétlenséget, az meg-előzni
lius, quam præveniri: iteli avagy veli jobbnak, hogy sem
præpostera enim sapien- attúl elől vétetietni: (meg-előz-
tia est post factum sa- tetni) mert vissza fordult rende-
pere. letlen bölcseség a meg-lőtt dologh
avagy cselekedet után eseskedni (böl-
cselkedni: értelmeskedni).

815. Et dum quisque 815. Es midőn kiki az önnön ma-
tuarum rerum fatagit, il- ga dolgain forgalmatoskodik, ő is
le sibi nequaquam deest. magának semmikeppen hátra nem
áll (meg nem fogyalkozik).

816. Vaser atque sub- 816. Az alnok és alattomban va-
dulus versutè nimis ver- ló csalárd felette ravasul forgat
sar omnia; suspicax est mindeneket; az gyanós csalárd-
dolosus. kodo.

817. Veterator est qui 817. Régi ravas (meg-aggot csa-
astu imponit incautis. loka) a' ki ravassággal alajok ré-
szli (önti a' forró, rá veszi) a' nem okosoknak avagy
gorombaknak.

LXXXIV.

De Temperantia.

818. Depravata natu- 818. A' meg-vesteggettet ter-
ra perinulta concupiscit; messet felette sokat kíván; de az
sed temperans cupidita- mértékletes az ő kívánságit meg-
tes moderatur. mértékli (igazgattya).

819. Sobrietas est con- 819. A' józanág meg-tartózkö-
tinentia a superflua ali- das a' feletteb való (kelletlenül töb)
monia. eldelőlőh.

Gu-

820. Gulosus & vorax 820. A' torkos és nagy ebéd nya-
catillo ligurit, & piis lakodo (tányér avagy tál nyalo)
sando forbet: Helluo dösöl, és sörtyögerve (szüksölve)
seu epulo vorando & börpöl: a' tobzodo avagy vendé-
potando, (crapulando) geskedő nagy salatok nyelésével és
sele ingurgitat: lurco vel teli torok ivással, (dösöléssel) ö-
decoctor epulando sive nön magát meg-tölti: (részegeti,
comessando sua deco- tobzodik, zabálódic) a' pazarlo
quit ac consumit: omnes vagy tekozlo (fel kornyofalo) ven-
mera abdominis man- dégeskedéssel avagy egyjüt lako-
cipia. zásal az ő javait fel-korfonyal-

lya és el-költi: mind ezek (mindnyájan) merő kö-
vérségnek avagy has potroboknak rabjai.

821. Veteres tempera- 821. A' régiek elegyitik vala a'
bant merum (aquâ) & bore (vizzel) és édegetnek vala
victitabant simplicissi- edgyűgüképpen: most a' mennyi
mè: nunc quot gulæ il- toroknak édesgető gyönyörűségi,
lecebræ, tot perniciës. annyi veszedelmi.

822. Ebrius enim pœ- 822. Mert a' reségnek bünteté-
nam seu noxam habet. sere avagy meg-lakolására vagy
crapulam, cum morbis a bortól való fő fajás, a' betegsé-
inde provenientes, qui geckel mellyek innéd következnek,
per somnum exhalatâ (ki jönec) mellyek az álom által
crapulâ sentiuntur: ebri- ki-parázot fő gőzölés után érez-
osus tremorem, poda- tetnek meg, a' reségnek a' reske-
gram & chiragram. regesség, lab köszvény és kézi kös-
vény.

823. Sobrii atque ab- 823. A' józanos és bornemisek
stemii mente valent: te- elmével bírnak; a' reségkedők
mulent & vinolenti in- és borfok esztelenséggel és bo-
sanâ atque ameniâ: londsággal: az edgyüt szök vagy
com-

compotatores meracius *ivó társac vigabban (borossabban)*
hauriunt, cum bibunt. *merétik (iszák) a bort, midőn kör-*
in orbem seu circumpo. *ben isznac avagy környülserben-*
tant, & quisque vel dat. *iddogalnac, és kiki avagy ad avagy*
vel solvit symbolum. *fizet fíert (jegyet, jeler).*

824. Potiores seu po- *824. Az iddogalóc avagy sara-*
tatores inebriati brutè *polók meg résségedvén okitalanul*
bacchantur; riubant. *dühösködnek; (bolondoskodva fu-*
tustliunt, screant, ructant, *tosznak, üvöltnék, kiáltnak, baját-*
exscreant, spuunt vel *nac) tantórganak, köhögne, ha-*
sputant, vomunt, min- *kognak, böszögnek, torhaskodnak,*
gunt & (salvo honore, *pöknek avagy nyalaskodnak (taj-*
tum reverentia) vilunt *tékot tárnac) okádnak, huddoz-*
ac pedunt, *nak, és (tisztességgel, böcsülettel*
szólván) poskognak és finganak.

LXXXV.

DE CASTITATE.

825. Castus est qui se *825. Szűz az a ki magát csak*
nefandā libidine non *mondani sem illendő fajtalanság-*
foedat & contaminat: *gal nem undokétya és förtőzteti:*
lascivire enim bellui- *meri bujalkodni okitalan dolog.*
num est.

826. At nōn adulte- *826. De nem csak az házasság*
ria solūm, incestus, stu- *rőrések, rokonság közt való fertel-*
pra, scorta iones seu for- *méssegek, széplőstetsek, parázna-*
mationes, & concubiti- *ságok avagy tisztátalan kurválko-*
illegitimi: sed & omnis *dások, és törvénytelen edgymással*
venerea salacitas, bālia- *való fekvések: hanem meg minden*
tiones (bālia oscula sua- *buja szerelemre való kátzérés- is,*
via) imo spurcæ ac ob- *csokolgatás (csók, csókolások,*
scenæ cogitationes im- *apolgatás) sőt az ocsmány és fai-*
pudicitia sunt *talán gondolatok is semtelen or-*
szátlanságok, Adult-

LXXXV.

Az Szűzellegről.

827. Adulter alienum *827. Az házasság törő parázna*
polluit torum, scorta *kivül való idegen agyat förtőztet*
tor suum, quandoque *meg, a kurválkodó lator az önnön*
moechus pellicem vel *magát, néha a parázna agyast*
concubinam alit; ganeo *avagy véle egygút halót tart és tá-*
per lupanaria grassatur; *plak, a bardélyban járó a bardély*
meretrices seu pellices *bázakon koslat; a kurvak avagy*
pudicitiam suam prosti- *ágyas asszonyok az ő semérmefi-*
tuunt; lenones seu balli- *segeket bardélyban való kereske-*
ones atq; lenæ leocini- *dekre bocsáttyak; a kurva tartók*
um facientes sive leno- *avagy bardély mesterek és kurva*
cinātes alios inquinant *kerítő asszonyok kurva kerített cse-*
lekedvén avagy kurválkodásra édesgetvén egybeke-
(máskat) meg fertelmefítnek (mocskolnak,

828. Vah! apage pro- *828. Vah! (püha) távozzatok,*
pudia! fœdi & execrabi- *el semtelen kurvak! (fégyense-*
les penitus omnes. *gek) undoc fertelmefek és atkoz af-*
ra méltó ocsmányok tellyességgel mindnyájan,

829. Infans & delirat *829. Efstelenkedik és bolondos-*
qui deperit forminam. *kedik a ki vesztett (bálalban)*
sercti az asszony embert.

LXXXVI

DE MODESTIA.

830. Modestus vere- *830. A módosan és jól maga vi-*
cundè agit, procacita- *seltő semérmereffen cselekezik, az*
tem defugit. *fajtalan orcátlanságot futtya (el*
kerüli, el távoztattya).

831. Non frivolus est, *831. Nem bejában való, semmij*
ut ut quadantenus blan- *re kellő cselsap) ám bár (ha szin-*
dus & comis: non lo- *tén) valemenyire nyaral és jó ba-*
quax, sed taciturnus. *széd (társalkodo) nem főkaporia*
tó, (nyelvetkődő, csacsogo) hanem halgatónkéves bejédit,

LXXXVI. Az emberfeles jó maga-viseletéről.

aliis sua derogat : non békryl (másokról) az övéjeket le
ambit (aspirat ad) die nem vonsa: (kissébiti) nem kíván-
gnitates, falcelsq; ac ho- nya (abitozik, vágyodic) a' mel-
nores; nec sua profusè roszagokat, s-birodalmi pálczákat
jactat aut ostentat, aut és tisteket; sem a' magáét tékozlo
in iis gloriatur, aut se in- módon (pazarolva) nem hánnya
solenter effert & extol- veri avagy mutogatja, (fiogat-
lit, sed submitit potius, ty) avagy azokban nem dicseke-
demissè gerit ac humi- dik, (kérkedic) avagy magát ke-
liat, ideoq; exaltabitur. vélyen (szokatlanul) fel nem eme-
li és magasztallja, (magában fel nem fuvalkodic) hanem
le-bocsátja magát inkább, alatt viseli és meg-alázza
magát, s ezokaért fel-magasztaltatik.

841. Vulgi præconia 841. A' köfségnek avagy köz-
non affectat, nec sibi ali- népnec felőle való dicshiret nem-
os anteferri molestè fert. sobayrya, sem penig mássakat ő ma-
gának eleiben tetettetni (fellyeb böcsültetni)
nem senvedi nehezzen (nem nehezteilli).

842. Festivì joci, le- 842. A' jeles tréfák, nyájas be-
poresque & allusiones sédben való kedves ékessegek és
facetæ, urbanos decent: valamihhez játékos mondasok csu-
rusticitas opicam barba- fos hozzáfollások, a' tistestsegesek-
riem redolet. hez illenek: a' parasztság csunya
(ocsmány, rusnya) gorombaságot (visel magába) illatoztat.

843. Scurrilitas para- 843. Az bizelkedő (nyalakodo)
sua summoperè disca- csélcapságot feletteb igen el kel tá-
venda. vortatni.

844. Cavillatio viru- 844. A' mérges csaltság, (teso-
lenta, & fanna postica, vázás) és hát mögül való meg- g-
fannionibus relinquen- golás (gunyolás) a' gunyolo csufon-
da. datásoknak bagyattassanak.

Sub-

843. Subridere, ride- 845. Mosolygani, nevetni és viska-
re & renidere morati est: re & renidere morati est:
cachinnari incivile. semolygani, a' jó erkölcsűjé; baho-
tával kacagni, tistestsegtelenség
és nem emberseges dolog.

LXXXVII.

DE AVTAR-
KEJA.

846. Avarus per fas & nefas ditescere annu-
tur inhiat ac allaborat, s-akár hamissan gazdagulni igye-
tur inhiat ac allaborat, kezik arra sája tártva, kívánko-
cüm tamen superna be- zik, és azon munkálodik, holott
nedictio dicit. mindazáltal az onnéf fellyül va-
ló áldás gazdagison meg.

847. Et cui usui in im- 847. Es mi hasonra valék a'
mensum coacervatae & meg-mérsekelhetetlen rakásokban
accumulatae divitiæ, ma- rakott és öpve gyűnyött gazdag sa-
lorum irritamentat ma- gok, roszságoknak és gonoszságok-
lè parat, malè diabun- nak gerjesztő ingerlési? a' roszszul
tur. kereset marhák roszszul vesznek el,
avagy eből gyűlt sárdéknak eből kell el-vestni.

848. Adzè dapiuni 848. El-annyira estelenkednek
divites & pecuniosi qui- némelly gazdagok és pénzben tel-
dam, ut bonis mobili- beretlenek, hogy mind ingo s-mind
bus & immobilibus seu vesteg álló vagy állandó jókkal bö-
stabilibus affluentes, & völködvén, és ládakat pénzel se-
cristas pecuniâ, scrinia krényeket drága marhákkal, (ru-
cimmeliis, cameraeque ka s-észst éke sersámuckal) és
supellectile contentas kamorákat (böltöket) ház, eskö-
possidentes, egestatem zöckel dugva meg-rakottakat bir-
timeants videlicet in co- ván, a' seget nyegni fellyenik-
pia seu ubertate inopi- tudni illik a' böjében avagy ke-

N

am,

am, in abundantia seu folyo minden elegendőben bőséggel
affluentia, imò redun- tól, a' bővülködésben avagy min-
dantia penuriam. den jónak be' folyásában, sőt ki-
árradásában a' fogyatkozásul.

849. Tu si tibi opes af- 849. Te ha neked gazdagági-
fatum suppetunt, egenis bővön vannak, a' bőséglődőknek
vicissim suppetita. visfőtagsággal azokból foglaltas-
s.

850. Sin, etiam de 850. Ha pedig, (nincsenec) meg-
modico imperii: & cum a' kevésből is avagy kicsinből te-
non possis largiter, sal- rést: (baksz valamit) és holot ne-
tem liberaliter; satius adha- bővön, adgy csak adakoz-
est liberalem esse quam- nac (bő kezűnec) lenni, hogy sem-
parcum. mint sáros marku sóbráknak.

851. Frugalis paucis 851. A' takarékosan élő kevéssel
contentus est; non tenax meg-elegendik; nem javát meg tar-
quidem, sed parsimoniae to (el-rejtő) nagy vagyon, de artifi-
& frugalitati navans o- tesseges meg-kémélésben és mérté-
peram. kletes költesbe serénjé munkálkodo-
do.

852. Quæ quantum 852. Amelly minémű jóvedelem
sit vestigal, si luxuriosus (vám, adó-fizetés) legyen, ha az
arque prodigus pervi- bujálkodással tobzodo és téko-
deret, fastu & luxu patri- zol-látván, kevélységgel és buja tob-
monium non consume- zódással attya keresményét né köl-
ret, & prodigeret. tené és téko-
zlaná (vesztegetné) el-
te.

853. Pauper enim 853. Mert meg-segényét az ha-
dispendium, compendi- ban-való hasonaltalan költes (vesz-
um opulentat & ditat. tegetés, karvállás, téko-
zlaná) a' bősé-
gön költes jószágosia részen és meg-gazdagit-
s.

854. Tu ergo quic- 845. Te azért valamit be-vefél és
quid accipis & expendis, ki-adsz, a' be-vefélnek és ki-adás-
in co-

in codicem accepti & ex- nak könyvében (látszomában) be-
pensi refer. vigyed (be-irjad.

LXXXVIII.

De Justitia, primò com-
mutativa.

855. Justitia suum cui-
que tribuit.

856. Ergo qui cum
alio transegit, quicquid
promisit pollicitus est
ac condixit, sive exora-
tus, sive ultro & sua spò.
te, & quibuscunq; con-
ditionibus aut exceptio-
nibus, standum est pa-
ctis ac promissis præcise.

857. Qui stipulanti
adstipulatus est, obliga-
tus est.

858. Depositum red-
dendum est, non abne-
gandum, nec suppressen-
dum.

859. Nihil, quod alte-
rius est, tibi sine ejus sci-
tu vendica, asserere aut
usurpare.

860. Quod utendum
accepisti, idem restituere,
vótél, ugyan azont add vissz-
sz.

LXXXVIII. Az Igasságról, e-
lőször a' cserélő avagy közöl-
ködő igasságról.

855. Az Igasság kinek kinek az-
vét meg-adja.

856. Annakokéért a' ki mással
meg-alkut: (szórzódót) valamit
ígért fogadot és meg-mondott, akár
kérettervén, akár önként és maga-
tus, sive ultro & sua spò. kényén, (sabad akarattya szerint)
és akár minémű okokkal (kötések-
kel) és ellenben való ok vereséssel,
(fogásokkal) meg-állani a' kötések-
nek (fogadásoknak) és ígéreteknek
egy általljában.

857. A' ki a' fel-fogadónac foga-
dást tőtt, (kezét adot) meg-köte-
lezte magát.

858. A' le-tőtt marhat meg kell
adni, nem kell el-tagadni sem el-
reckenteni, el-röyteni, sűlyesz-
teni.

859. Semmit, a' mi másé, te ma-
gadnak az ő hire nélkül ne tulaj-
donics (haréncs) erőssécs avagy
foglally.

860. A' mit vele való élésre el-
accepisti, idem restituere, vótél,
ugyan azont add vissz-
sz.

non aliud : & quidem. *nem egyebet : (mást) sőt penig az*
 quoad fieri potest, ejus *mennyire lehet, annak kára nél-*
 absque detrimento. *kül.*

361. Quod mutuo da- *361. A' mi kölcsön adattatott a-*
 tum siue mutuatitum *vagy hitelben való noba (jollehet,*
 est, aliud licet remittas. *ha s'incén) mást küldesz is vissza,*
 paris tamen valoris & æ- *mindazáltal egyenlő árru avagy*
 stimationis. *é'oni (é' demű) és b'csűjű legyen.*

362. Si quis à te mu- *362. Ha ki te töled kölcsön (hi-*
 tuetur, mutua & com- *telben) kér, kölcsönt adgy és en-*
 moda ei: chirographum *gedgy (használy) neki: kéz-írást*
 tamen vel arrhabonem, *(adós levelet) mindazáltal vagy*
 seu pignus, vel prædem, *köz jelt avagy zálogot, vagy ke-*
 aliāve cautione postula. *zeft (bizonyosság-tévő fogot embert)*
és valami egyéb okos módot (ok le-
velet) kívány.

363. Quia ob morta- *363. Mert az balandoság miatt,*
 litatem, quin & fidei lu- *sőt megh az hitnec sikamló volta*
 bricitatem, cutelā opus *miatt-is, az okos őrizkideés szük-*
 est. *s'ges.*

364. Porro, qui supra *364. Továbbá, a' ki a' deréc som-*
 fortem usuras seu census *ma fölöt usorát avagy interest kér*
 exigit, non creditor est. *és véssen, az nem hitelben ado, ha-*
 sed exenerator atque da- *nem usorás és pénz-ki-adással s-bé-*
 nista: pessimus autem & *fedéssel kereskedő: leg-rofsabb és*
 nequissimus qui anato- *leg-gonoszabb az penig, a' ki sar-*
 cenis debitorem deglu- *cizoltatásokkal (usora fölöt való us-*
 ra decorat ac devo- *rasásokkal) az ő adóssat meg nyi-*
 rat quod nefarium. *za meg-hánnya (hámozza, b'v'et*

le-vonssa) és el-nyeli, (meg-eme'ssri) a' melly isten-
ellen-váló mondani is illeiten dolog.

Ini-

365. Iniquus vero sibi *365. Hamis penig önnön magá-*
 est, qui alieno ære se ob- *nak az, a' ki idegen pénzrel ő ma-*
 ruit & versuram vel au- *gát el burítja; és marhajanak*
 ctionem facere, imò cre- *pénzre való fordítását avagy ké-*
 ditoribus nonnunquam *tyavevérére való hanjását cseleked-*
 decoquere & foro cede- *ni, sőt az hitelben adoknai néha*
 re argentariamve dissol- *el pazarolni, és a' piarczáról fetre*
 vere cogitur. *állani (kereskedéft el-bagyni) és*
pénz-válto helyét felben s'kakstia-
ni kén'serittetik.

366. Proinde debita *366. Ezokéért az adóságotat és*
 seu nomina quanto ocy- *kezéd írást mentől hamarébb öl-*
 us dissolve, & apocham *dozd fel. (sz'csd meg, nevedet tö-*
 five acceptationem, *röltesd ki) és quitantiát avag me-*
 quā acceptum tibi re- *nevék levelet, mellyel hogy el-v'os-*
 rat, ilagita. *te töled néked bizonyosságot tegyen,*
kivány.

367. Furta, rapinæ, sa- *367. A' lopások (orzások) raga-*
 crilegia, peculatus, pla- *dozások s'ent'seg törések, tolvailás*
 gium, abactus, perindè *(köz kincs avagy tarház meg-lo-*
 in illo mandato non fu- *pás) ember lopas, barom el-baitás,*
 raberis interdicta sunt: *azonképpen (egyaránt) amaz pa-*
 & qui istud committit, *& qui istud committit, rancsolásban ne orozz avagy ne*
 repetundarum tenetur. *lopy meg-tiltva vannak: és a' ki*
ebben léledzik, (ezt cseleke'szi) meg-adása
való kén'seritteté'sslel tartozik.

368. Privari enim & *368. Mert meg-fosztattatni és ár-*
 orbari suis nemo debet. *vajul hagyattatni az o javaitút*
senkinek nem kell.

LXXXIX.

De Justitia distributiva.

LXXXIX.

Az osztogatásban.

valo igazságtól.

N 3

Præ

369. Præmiis & pœ-
nis in officio contine-
mur.

370. Ergo qui lauda-
biliter agit, applausum,
collaudationem, com-
mendationem, promo-
tionem, honoraria me-
retur: qui secus, expo-
stulationem, reprehen-
sionem, vituperium,
probra & castigatio-
nem: sed prout persona
est.

371. Qui nolens & in-
seius maleficium admi-
sit, commiseratione di-
gnus est; simplicitati
tantisper imputa, rigidè
ne age: qui datâ operâ,
merito punietur, & luat:
merito punietur, & luat:
merito punietur, & luat:

372. Afflictionem af-
flictis ne auge, sed sup-
petias ferendo minue,
cùm implorant.

369. Jutalmak avagy érdemlete
fixesétek és büntetések által rísz-
tünkben hivatalunkban tartatunc-meg.

370. Tehát (ezokéért) a ki dicfi-
biliter cselekedik, dicsőreter, (rai-
ta való örvendezést) meg dicsőreft,
commendálást avagy ajánlást, előb-
mozdítást, (feljebb vételt) fel rísz-
telő ajándékokat érdemel: a ki kü-
lömben, panaszt, (jobbúlásra való
kivánást, meg-feddeft, (dorgálást,
korpázást, orcsa-pirulást) bídál-
mat, gyalázatokat és verefegert:
(sanyargatást) de a mint a jác-
mely vagyon.

371. A ki nem akartva és tudat-
lanul gonoszság-tételt cselekedett,
(magához bocsátot) meg-sánáfra-
gnus est; simplicitati (köznyörületességre) méltó; az eg-
tantisper imputa, rigidè gyűfűgnek anyiban tulajdonicsad,
ne age: qui datâ operâ, kegyetlenül ne cselekedgyél: a ki
merito punietur, & luat: sánáfrándékból, méltán meg-bűn-
qni alieno instinctu & tettetik, és bűnhődgyék: a ki más
impulsu, non omninò izgatásából (öbtrónözésből) és ar-
ra üzéséből, nem sánáfrándékból
ből fogva mentettetik-meg.

372. Nyomorúságát a nyomorul-
taknak ne öregebicsed, hanem sege-
petias ferendo minue, (nyitván) kiffé-
bicsed, midőn kéri (segítségül ki-
vannák, sírással obaíttjac).

Adju-

373. Adjumento qui
eum instanter ob-
nixèque petere, obtesta-
numne, numquid pige-
bit?

374. Superbus men-
dicus mendicando nil
emendicat: importunus
verò flagitator odiosus
& repulsam feret.

375. Cum impetrave-
ris quæ rogasti, gratias
seu grates age: si justa
causa negatur, ne ob-
tunde, ne murmura.

376. Quod quis non
rogatus largitur, mode-
stè primùm recusa, sed
pertinaciter & obstina-
tè ne respue, ne contem-
nere aspernariq; vide-
ris, & tibi ingratitude ac
pervicacia exprobetur
atque obijciatur.

377. Gracitudo-
nis gradus sunt; benefi-
cium agnoscere, deprædicare,
penfare.

378. Munem esse, &

373. Segedelemnélkül a ki sánáfrándé-
kodik, az ottan ottan sánáfrándé-
nagy erőssen (alázatossan) kéri-
ri, obsecrare, supplicare, feletteb igen (nagy proreftatióval)
numne, numquid pige-
kérni, kívánni, érte esedezni, nem
bit?

374. A kevély köldús köldulván
semmit ki nem köldül: (nem nyer-
emendicat: importunus ki) az alkalmatlanul és sánáfrándé-
verò flagitator odiosus kéregető penig gyűfűlfeget, és vifz-
est, & repulsam feret. sánáfrándéft (meg-veft) sánáfrándéft.

375. Midőn meg-nyerendéd a mie-
ris quæ rogasti, gratias kériél, hálákat adgy avagy háláa-
seu grates age: si justa de adást cselekedgyél: ha igaz okért
causa negatur, ne ob- meg-tagadtatik, ne dörgölődgyél,
tunde, ne murmura. vifssa ne morogy.

376. A ki mit nem kérettetvén,
rogatus largitur, mode- (kéretlen) ingyen ad, (ajándékoz)
stè primùm recusa, sed modjával előbör mentegesd avagy
pertinaciter & obstina- vonyogasd előtte magadat, de meg-
tè ne respue, ne contem- általkodással és vakmerőséggeft
nere aspernariq; vide- meg-nepökied, hogy meg-veftni és
ris, & tibi ingratitude ac meg-utálni ne láttassál, és te né-
pervicacia exprobetur ked hálá-adatlansággh és vakmerő
atque obijciatur. vörsonyósség sánáfrándé no hányat-
tassék és előbör ne vettessék.

377. Az háláadoságnak gradi-
us sunt; beneficium csi (rende) ezek; a jó réteményr
agnoscere, deprædicare, meg-ismérni, ki-hirdetni, meg-sí-
penfare. xetni (meg-téríteni).

378. Tíftvifelőnek avagy aján-
mu-

munera remunerari seu *dékor ajándékkal valónak lenni*, retribuere, opulento- és az ajándékot ajándékkal megfordítani avagy vissza adni; (megfizetni) a' dús gazdagoké.

879. Accepiſtis hoſpi- 879. A' kedves gazdának ven-
tibus xenia, neceſſariis dégi ajándékok, a' jó akaró barát-
ſtrenæ mittuntur. rúknak (rokoninknak) úgy eſten-
dői ajándékok küldetnek.

880. Conſpicuos & 880. A' tekintetefeket és kivált-
donis ſingularibus ante- keppen való ajándékokkal előbb
cellentes ſuſpice, revere- balladókát (feltyúl mulókat) nagy-
re & honora; ſed nemi- ra tarcs, böcsülljed és riſtülljed,
nem deſpice. de ſenkit meg ne málly avagy ſem-
minek ne tarcs.

881. Proſis omnibus, 881. Haſználly mindeneknek ſen-
obſis nemini, cunctis kinek ne árcs, (ne légy ellenére)
ſauſta precare. mindeneknek boldog jó ſerencsüket
kivánný.

XC.

De Fortitudine.

882. Magnanimus eſt 882. Nagy ſzívű (nagy elmeſű
qui ſecunda & adverſa ember) az, a' ki az ő kedveſerint
indifferenter ferre po- való jókat és vele ellenkező gon-
teſt. ſokat meg különböztetés nélkül
el-viſſélheti.

883. Nihil enim vul- 883. Mert ſemmi közönſéggeſt
gare admiratur, ad re- nem csudál, az hervelen valókra
pentina non conſterna- meg nem rémül, az ő reá nézendő
tur, labores ad ſe aut- (tartozó) dolgokat (munkákat)
nentes non detractat, & nem ſurtya, (nem kerüli nem vo-
quib⁹ ſe addixit eos ala- nyogutya magát előtte) és a' mel-
eriter

critter ſubit, & ſtrenuè lyeknec adta ſ-ajánlotta magát,
urget: pericula inevita- azokat ſerényen fel-viſzi, (fel-
bilia, ſi imminent im- vállallya) és erőſſen űzi: az el-ke-
pendent vel inſtant, in- rálbotellen (tavoztathatatlan)
trepidus adiit & animo- veſzedelmeket, ha közel vannak
ſe ſuffert: audaciam mo- ſejére csüggenec avagy előtte álla-
dó & temeritatem reſu- nac, reſketés avagy ieſég nélkül
giens. rájok mégyen, és bator ſívet ſzen-

vedi; (viſeli) csac ſintén a' meréſſegget és vak-
meréſſegget el-kerülvén (futván, tavoztatván).

884. Propterea quod 884. Annakokáért a' mit el-kez-
cœpit, continuat: ſeſſus det, abban ſüntelen előb mégyen:
tamen & laſſus, ne peni- el-fáradván mindazonáltal és el-
tus ſuccumbat, remittit badgyadván, (lankadván) hogy
ac quieſcit parumper. teljeſſéggel ki ne düllyön belőle,
(alája ne ſökádgyec) alább haagya és meg-
nyugszik egy keveſé.

885. Puſillanimis ex 885. A' kicsin (gyenge, nyúl) ſi-
adverſo proſperis intu- vű (csekély elmeſű) ellenben az
meſcit, calamitoſis deſi- boldog ſerencsés állapotokban fel-
dens animum deſpon- ſívalkodik, a' nyomoruságosak-
det, inopinis percellitur, ban le-ülledvén (le-ereſkedvén,
ad quemvis ſtrepitum, apadván, ſüllyedvén) elmeſei el-
effoeminatē trepidus & badgya, (le-csüggeſti) a' veletle-
querulus eſt: mutire vel neken el-rútten, akár-mi zörgéſ-
hiſcere vix audet. re is aſſzonyi módon reſkető és pa-
naſolkodo: (ſopánkodo: kápolódo: ſapéro) csak mor-
czanni is vagy ſuſſogoni (lehelleni) alig mér.

886. Inter fortem igi- 886. Az erős között ezokáért és
tur & ignavum ſegnem. lonyba (lágý, laſſu) tunya, röſt kö-
pigrum, quid intereſt? xóſi, micsoda különbſég vagyon?

ille munia seu partes vo- *Amaz az, ő tisztire néző dolga* a-
cationis sollicité agit, hic *vagy hivataljánac rejtett* sorge-
negligenter; ille sedulo *matossággal cselekeksi; ez mula-*
& diligenter, hic socor- *tozva; (bivalkodva) amaz teljes*
diter; ille enixé atque *igyekezetrel és sorgealmatossan; ez*
accuratè, hic remissè & *immet ámmal; (gyengén, lágyan)*
defunctoriè; ille quietè, *amaz minden tehetőséggel és gon-*
hic protervè ac procaci- *dossan, (helyessén) ez pubán (rö-*
ter; ille nihil cunctan- *sten, lágyan) és el-muloképpen;*
do, hic omnia procrasti- *amaz csendessen; ez nyakra vo-*
nando; ille incessanter *nyással (nagy baijal) szilajul vagy*
sine intermissione in- *kényessen; amaz semmit nem hal-*
proposito decoro per- *logatván, ez mindeneke napról*
git, hic defultoriè tergi- *napra halla szván; amaz meg-sü-*
versatur & restitatur: uno *nés nélkül felben hagyás (bakaß-*
verbo, ille viget, hic lan- *tás) nélkül az ő díjós (ékes) fel-*
guet ac torpet ubique. *tött (fel-vött, el-indított) sándé-*
kában élő mégyen; ez ide s-tova ngrándozva (tétova
kapdosva) tétováz (vonyogattya magát, vonyakodik;
és áldogal: egy soval, ama jó erőben vagyon, (vidám,
virgancz) ez lankad és el-sorvad mindenütt.

387. Desidibus & o- *387. Az henyelőknek és hivalko-*
tiosis, pigritiæ segnitiei *zelenfegre (kedvetlenfegre) adat-*
atq; acediae deditis, sem- *tattaknac, mindenkor innepec vá-*
per feræ sunt: etiam *nac: meg béköz napokon is hival-*
pro festis diebus otian- *kodnak és ide s-tová csavarognak*
tur atque vagantur. *(hullároznac, kuritolnac, kullogn:)*

388. Navus sive gna- *388. A gyors avagy serény meg-*
vus etiam in otio nego- *az, hivalkodásban is munkás (dol-*
tiosus est, *gos).*

91. De

XCI.

De Patientia.

389. Ærumnosam *389. A nyavalyás állapotot, nyo-*
conditionem, miseriam *morúságot és inséget meg-síratni*
atque calamitatem de- *mit használ, ha nem adattatic (en-*
plorare quid prodest, si *gedetic) jobbra változtatni (for-*
non datur in meli⁹ com- *ditani, cserélni).*
mutare?

390. Patiens gemit, *390. A békeséges tűrő (senve-*
lachrymatur, flet; non *dő) nyög, könnyvet hullat, kesereg;*
autem plorat, ejulat, la- *nem sir penig, zokog; síralmassan,*
mentatur. *panaszolkodik.*

391. Injuriæ atque *391. A bossúságokat és károm-*
calumniæ non repen- *lasokat nem adgya (méri vészsa)*
dit, aut retaliat ulciscen- *avagy nem tromfolja meg bossu-*
do, sed æquanimiter to- *állással, hanem csendese elmével*
lerat, extenuans potius *el-senyvedi, kissébbirván inkább*
quàm exaggerans. *hogy sem mint öregbirván (külljeb*
terjesztvén.

392. Indignatur qui- *392. Bosszonkodik ugyan a mel-*
dem indigè factis, & *telten (illetlen) cselekedeteken, és*
malevolo succenset ac *a gonosz akaróra fel-gerjed harag-*
stomachatur, verum *ja, és gyomra meg-háborodik, de*
non effervescit in vindi- *nem forr fel (buzdul ki) a bossu-*
ctam, nec vehementer *állásra, sem feletteb való kemény*
invehitur in quenquam: *indulattal nem fenekedic (sisko-*
insensus est alicui, non *zódic) senkire: neheztelő valaki-*
infestus. *re, nem halálos gyűlölő.*

393. Iram seu iracun- *393. Az haragot avagy haragos-*
diam cohibere, ignosce- *kodást meg-tartoztatni, meg-cu-*
re & condonare vel re- *gedni, és meg-ajándékozni, vagy*

mittere

mittere culpam, parce- meg-bocsátani a vétkeket, (bűnt)
re etiam inimicis, bene kedvezni meg az ellenségeknél
ordinari excellentique jól rendelgeti és nagyságos (méltó-
animi est; exardescere, lsagos) elmétől való dolog: fel-gyul-
fremere, sürere, minari adni (gerjedni) lobbanni, agyar-
seu minitari; maledice kodni, (fogat csikorgatni) dübörköd-
re, diras imprecari, im- ni) zúgolodni, dúlni, fúlni, (fenye-
potentis & sui non com- getni) avagy fenyegetőzni; gonofst
potis. mondani (aitkózn) atkor kívánni,
erőtlené és magával nem bíróé.

894. Impos enim sui 894. Mert magával nem bíro
est, qui adeo & eousque az a ki annyira és el addig meg-
exardescit, ut se repui- tüzésed, (fel-gerjed, gyullad, i-
mere nequeat, gen meg-haragoszik) hogy magát s-
haragiar le ne nyombassa (meg ne
fújthassa bírthassa).

895. Animus genero- 895. A' Nemes elme inkább akar
sus mavult mihi esse, felid lenni, hogy sem kegyetlen és
quàm atrox & iracun- haragoskodó; alázatos; (engedel-
dus; mansuetus, quàm mos) hogy sem fene; (vad termé-
serus; benignus, quàm tén) kegyelme (jó kedvű, jó akató)
trux & truculentus; pla- hogy sem vér-öntő és öldöklő; meg-
cabilis, quàm dirus. engesztelhetetű, hogy sem ijszonyu
kemény.

896. Sævius enim, 896. Mert a' kegyetlenkedés,
inhumanitas & crudelitas, Bertelen fenekedés (kietlen, g) és
quàm mulceri oporteat, pogány; kegyetlenesség, mellynek é-
nonne bestialis est? desgetteni (szelidgetteni; enyhít-
retni) kellene, nem-de nem okalan fene vad
állat-e?

92. De

XCII.

De Constantia.

897. In honesto insti-
tuto immorè atque fir-
miter persistere, con-
stantiæ est; non perse-
verare, levitatis.

XCII.

Az Alhatatóságról.

897. A' tisztegetes igyekezetben
(szándékban) ki-mozdulhatatlan-
míter persistere, con-
núl és erőssen meg-allani, az alha-
stantiæ est; non perse-
tatósághoz illik; végig abban meg
verare, levitatis. nem maradni, az alhatatlan kön-
nyűséghöz.

898. Sed, heus tu, 898. De halladé (jósztóss) tes
aliud est constantem, a- más alhatatósna, mas meg-álal-
liud pervicacem esse, kodot kemény nyakunac lenni.

899. Si quis te in bo- 899. Ha ki tégedet a' jobban meg-
no tabefactat, obfirma tántorít; erőssig meg elmédet és
animum & obstina, ut- tökélyed (kösd) meg; miglen az a-
quedum obstacula per- kadályokat által sjagatod és el-
rumpas ac frangas. töröd.

900. Rata irrita red- 900. A' meg-erősítettet kötefeket
dere decet., erőtlenecke tenni (fel-bontani,
meg-fegni) nem illik;

XCIII. De Amicitia
& Humanitate.XCII. Az Barátságáról és
Embersegről.

901. Si conversatio- 901. Ha te a' másokkal való tár-
nem tuam ei, qui cum, salkodásodat annac, a' k vel tar-
conversaris, esse vis ama- salkodol, barátságosnac (kedves-
bilem, ac perennare, nek, szerelmesnac) akarod lenni,
esto inferioribus huma- és mind végig (hóltig, éltig) sok i-
nus & affabilis, æquali deig) tartani, (viragozni) legy az
bus officiosus, superio- alab-valikkhoz emberseges és nyá-
ribus venerabundè obe- jas b-fedű, az egyenlőkhez bará-
diens, inibis gratiam, sagos, fellyebb valókkhoz tisztelettel
engedelmes, s-kedves nyers (kedves, get fogat csikorgatni
Under

902. Undecunque ab- 902. Valabonnai el-megy, el-
scedis, veledicere; si bucsuzni; ha kibezen menendősz,
quem convenis, aut pre- avagy a' kis el-halladsz, (el-megy
teris, amanter humani- mellette) (seretettel és embersege-
terque salutare; salutan- sen kösönteni; a' kösöntöt ismét
tem resalutare; & disce- vißsa kösönteni; és a' te töled el-
dentē abs te aliquousque menőt valameddig el kísérni, ne
comitari ne dedignator. tarcs méltatlannac.

903. Interroganti re- 903. A' kérdőnek felelly meg kel-
sponde placidē, saltem lemetessen, (édesdeden, csendeszen,
(ad minimum annuen- kedveszen) csak (leg-alább inrvén)
do) vel renuendo abnu- vagy vißszá inrvén töled el-int-
endo. vén.

904. Loquentem ne 904. A' szólót (beszélőt) meg ne
interpella; nescienti ali- szólécs; (beszédeben meg ne habo-
quid, si tibi succurrit, récs) a' valamis nem tudónac, ha
suggere; eum, qui te o- neked eszedben jút, juttasd eszedben;
periur, ne morator. (elméjében) azt, a' ki téged dicít,
vagy gyalázattal el-burér; ne gon-
doly véle.

905. Cuicunque gra- 905. Valakinéc kedveskedhetel
tificari potes ullā re, ne akármí dologban, ne tarcs ellent-
refragator, repugnato, abban ne tusakodjál. (viaskodjál
aut gravator; vel gratis harcizolly) ellene, avagy ne nehez-
& gratuito. teld; meg ingyen-is és kedven.

906. Si quis indiget 906. Ha ki szükségködik tanács-
consilio, consule; si sub- nélkül, tanácsold; (adgy tanácsot
sidio, subveni, opitula- néki, tanácsal tarcsad) ha segede-
re, & auxiliare; si conso- lem nélkül, meny segítsegére, vigj
latione, consolare; si suf- könnyebbséget néki, (terhét kön-
fragio, suffragare; ergo- nyebbicsad) és segéllyed; ha bizta-
tosq;

tosque visita; sic omni- rás-nélkül, biztasd; (bátoricsad)
um planē demereberis ha jóvallo értelem avagy akarat-
favorem & benevolen- nélkül, add hozzá jóvallo értelme-
tiam. det és akaratodat; és a' bezegetet

látogassad; így mindenkéncz tellyességgel meg-érdem-
led (el-nyered) kedveket és jó akaratyokat.

907. Læsit te quis? 907. Meg-sértett-e valaki té-
connive. & suffundes ged? pillogarva halgasd el, (zedd
eum: si poenitet fecisse, hallatlanná) és megh-ségényited
da veniam, & oppidō ti- őtet; ha meg-bánta cselekedetira
bi eum devincies ac ob- adgy bocsánator (engedgy meg) né-
stringes. ki, és igen magadhoz foglald őtet
és kötelezed.

908. Si offendisti, ipse 908. Ha meg-bántottad: te ma-
affari, alloqui, placare, gad hozzá szollani, meg-szollítani,
deprecari & reconciliari meg-engesztelni, meg-követni és
ne pudeat: non dicis er- véle edgyeshlani (békélleni) ne sé-
gő, sed serid. gyenled: nem képmutatásból (mon-
dásnakokéért) hanem valóban.

909. Simultatem ran- 909. Az alattomban való meg-
coremve inveterascere, hasonlást és fel-gerjedett haragor
nōn fines, ne in odium, meg-aggani ne engedgyed, hogy
transeat. gyűlölségre által ne mennyen (ne
fordullyon).

910. Contubérnales 910. Az egy kamorás (eggyűn-
& convictores unanimi- lako)társakat és egy asztalan élők-
tas decet. az eggyességg (egy akarat) illeti.

911. Dissensiones dis- 911. A' külön értelmek egyenet-
cordiæ ac dissidia quin- len bírásságok és versengések (ve-
intercedant & evēniant, bekedések, virovágások) hogy köz-
haud est, possibile; sed ben ne essenek és ne történnyenek;
con-

concordia redintegran- alég lehet meg: de az eggyeseknek
da est tolerantia mutua, (eggyeseknek) megh- ujeitadni
diffidentes per ultro ci- (ujjabb helyére állíttatni) kell
troque commeantes ac az egymásnac való türeffel, (kül-
intercedentes proxime- csön szenvedéssel) és az egyenlen
tas conciliandi. viszavonyóc az alá s-fel egyben

menőknek és közben-járéknac két baragofel
közé bekefeger szerző zimborák által egyben
kell bekefettettieniek.

912. Fortunatus est: se- 912. Jó szerencsésé, és boldog elő-
licesque successus habet menetele vanna-e valakiné? ne
aliquis; nelimia aspice horgas (tekergős, kandal semek-
aut specta, save: infor- kel) nézzed avagy szemlélyed. (ne
tunium? commiserare. kajánlyad) kedvez: szerencsét-
Misericordis est misero- lenségé? bánakodgyál rajta. A' kö-
rum misereri. nyörületi szívne a segényeken kö-
nyörülnei.

913. Veritati aut ve- 913. Az igaz mondásra avagy
ritati imprimis stude- igazságra leg-először is (mindenek
mendacio nihil tetrius: fölör) igyekezzél; az hazugságnál
qui cōminiscitur quod semmi nincsen rusnyabb: a' ki ol-
mentiat, exosus est. lyat gondolkí a' mellét hazud-
gyon, gyűlölséges az.

914. Si quid innotuit 914. Ha tudásodra eset valami
secreti, ne divulga: & titok: ki ne bíradsz; a' köfség közt
quamvis aliquis conte- ne terjesszed) és ha bintén valaki
tur, a te non resciscat; tudakozna-u, te töled meg ne tud-
tace, inquam multa, & gya; baleass, mondok susog, és sur-
mullira; taciturnitas tua rogy: a' te halgatóságod senkinek
nemini incommoabit, nem árt (nem leszen ártalmara,
teque apprimè com- hasfontalanására) és ségedet se-
me dabit. letteb

letteb igen fog dicfirni (commendálni) avagy ajánlani.

915. Inter hilares, te- 915. A' vidamoc között, kemor-
tricus ne sis, nec tamen- kedvű ne légy, mindazáltal nem-
effusè lætus, is igen ki-erezkedett örvendöző
(felette vig).

916. In alios dicax haud 916. Másakra szóló (mondé-
esto, & fermocinando si- keny) ne légy, és a' beszélgetés köz-
quid festivi ac lepidi ad- ben (beszélgetvén) ha mekefeger
mises, sales sint, non ca- és nyájasságot elegyitef, ékes (jó
villas: allusiones, non- izű) tréfiac legyenec: nem csapdi-
vellicationes: ne quem- ságoc; tréfiac hozzá mondásoc, (já-
præsentium lacellus, ab- tékot szólásoc, vele jádásoc) nem
sentiumve calumniaris. beszélédel való tépegetéfec: (mor-
daly beszéldec) hogy valakit a' jelen való közűl ne inge-
relly, és a' távul való közűl rágalmaz, (káromly).

917. Nam jurgari, ti- 917. Miert veszekedni, (viszát-
xari, & vitiligare, agre- vonni) garázdalkodni és parvar-
tium est: criminari & kodni, a' mez-ei parafstoké: künöf-
deferre, fufurtonum & sérenni és vadólni a' suttogo alat-
delatorum: vexare & ex- tomban járó közköpűké és vados-
agitare, balatronum & kodoké: főval fogdosgatni (köz-
scurrarum: convitiari, gerti) és meg-razogatni, a' sem-
convitiis proscindere, & mire kellő cselsapoké és trágár be-
contumeliā afficere, ne- sédű bitangoké: (csacsogonyal-
quam & nebulonum. kaké) szidalmazni, szidalommal
rutétani, és gyalazattal (bösszusaggal) illetni
bitván és rof semmire kellő embereké.

XCIV.

DE CANDORE.

918. Cum quo versa-

XCIV. A' főbéli tisztaságról
avagy ista hívségről.

918. A' kivel forgaß, (ársalko-
ris,

ris, ubique nece(ssitudo dol) és tenéked bővetseged avagy
est, erga illum apertus barát(ságod vagyon, ahoz nyilván
fis, sine fraude, dolo & való légy, álnokság, csalárdság és
fallacia: amicum enim meg-csalás nélkül: mert barát-
fraudare & fallere, quæ das meg-csalnod és álnokul reá
gloria?

venned, micsoda dicsoffeg? (di-
csőret, dicsekedés).

919. Fidelis socio fidus 919. Hívseges társodnac hív
esto; clam illo, furim, légy, titkon ő róle, lopva, az ő meg
in ejus fraudem nihil oc-csalására semmihez ne fogy és ne
cipe: nam perfide qui a-kezdgy: mert a' ki hitetlenül cse-
git, perfidus est, sibi per-lekejsic, hitetlen az, és magánat
ditionem machinatur. veszedelmet farag (kétség).

920. Si quid taxandum 920. Ha mit meg kell feddenis
est, non clam fiat, sed co-ne titkon (alattomban) legyen, ha-
ram, in os; idq; parrhe-nem előtte, semtúl semben, és az-
fiá, prout sentis, modò is a' sóban való bátorfaggal (ipar-
tempestivè & sine ama-lás, himezés és hámozás nélkül) az
rulentia, mint érted, csak hogy idejekorán
(jó idején) és mérgessen sebbetõ ke-
serítés nélkül.

921. Ab amicitia nihil 921. A' barátságtól semmi nincs
alienius assentatione. idegennyebb (távollyab való) az
hizelkedésnél.

922. Cernas crimen? 922. Lárod a' bünt avagy vét-
ne dissimula, mone, in-ker? ne fődözgesd (palástold) el,
crepa, objurga: etenim incs-meg, fedd-meg, dorgald-meg:
cur non cernere, simu-mert ugyan-is miért nem látni?
les. retetnéd.

923. Si proximus deli- 923. Ha felebarátod vétkezett
quit, aperte corripe & nyilván szólás (pirongás) meg-
cor-

corrigere adulari versipel- és igazics (jobbics) meg: hizelked-
lium impostorum est. ni (kezére adni, hazudozni) a' sok
sini exigány ravas embereké.

924. Si quis utilia lo- 924. Ha ki hasznosokat szól, eg-
quitur, assentire: si in-gyet ércs: (reá hajolly, adgy helyes
utilia, ne assentare. annac) hogy ha hasznalavokat,
hizelkedgyél (bíneskedgyél).

925. Palpum & offu- 925. A' söröglődés (apolgatással,
ciae absint: candidè & törölgetéssel való hizelkedés) és
lincerè omnia. sem-fény vesztő csalárd szívec
(sem fődelec, pök-balóc) távól legyenec: tiszta
bível és hívsegesen mindaneket.

926. Veritatem inge- 926. Az igazságot szabadossan
nuetateri ne erubescas, meg-vallani ne szégyenlyed, ne-is
neque verecundator, uri tars seméremnec, a' mint avagy
eu prout conficius es: miképen annac tudója vagy: mert
cur enim adjurari velis? ugya-is miért akarnál meg eskü-
tetni vagy Istenre kényszerítettetni?

927. Quorum non- 927. A' kiknek meg tenéked meg
dum tibi exploratus est nem próbáltattator avagy kémlel-
candor, familiarem te rettetet hívsege, azokhoz barátsá-
non exhibebis: cætero-gossan magadat ne adgyad: egyéb-
quin (aliás) contem-aránt (másképpen) utalásba még
ptum incurres. (meg-vetésben jutz).

928. Ignotis blandiri 928. Az ismeretleneknek ne hi-
noli, ne te lenocinari ac zelkedgyél (nyájakodgyál) hogy
insidiari existiment. régedes keríteni és lefelkedni (olal-
kedni) ne véllyenec.

XCV.

De Conversatione
erudita.

XCV. A' tudós társalko-
dásról,
O 2

Cui

929. Cui ab occupationibus vacat, vadit ad congerronem: cum tamen, cui in visus es, ne in vesas, sed missum facias.

929. A' kinec a' foglalatossá-
goktól íressege vagyon, mennyen
el az ő trefas beállód társához:
azé mindazonaltal, a' kinél gyű-
lölseges vagy (a' kizöl még nem
láttattál avagy a' kivel szemben
nem voltál) meg ne látogasd, hanem
utára borsasd [bekét hadgy neki.]

930. Cujus sit dilectus sodalis, & cujus conditionis, nobilis an ignobilis, ignominiae tibi ne ducas, dummodò sit frugi, & ad ingenium tuum congruat. Ab infamibus tibi cave.

930. Honnén való legyen a' te
kedves pai-társod, (kenyeresed) és
minémű állapatu, nemesé avagy
nemtelen, gyalázattul magadnac
ne társasod, (tulaidonicsad) csak
hogy legyen haszonra, és a' te el-
méddhez illyék. A' rosbir névben
forgóktól meg-ójad magadat.

931. Sodalitia dissoluta & nauci devita: viciant enim mores.

931. A' sejtet erkölcsű és heában
való semmire kellő társalkodásokat
el-távoztassad: (kerüllyed) mert
meg-vestetetic (vétkesetic) a' jó erkölcsöket.

932. Docti dembulationibus delectantur, sive meditandum sit, si-
ve confabulandum.

932. A' tudossac sétálásokban
(alá s-fel járásokban) gyönyör-
ködne, akár elmélkednie [gon-
dolkodnioc] kellyen, s-akár beszél-
getniec.

933. Cum in aprico spatiantur vel per-
tatum est, confidetur in
umbrâ.

933. Mikor a' verőfenyves bejá-
zatlan helyen [teren] setálni unat-
mas avagy meg-untác-le-ülne az
árnyékban.

934. Ne pulchrum & sciunt est, cum diffidis

934. Bizonyára szép és tudásra
mélis elmés dolgot, a' távol való-
col

colloqui & quidvis si-
gnificare posse, non per
nuntios, sed per literas.

935. Antiqui in tabel-
lis ceratis, ut deleri ac de-
teri posset, exarabant, & cum iis tabellarios
mittebant sive legebant: kuldic avagy követseghen bocsa-
nobis papyrus & atra-
mentum commodius és tén-
ta alkalmazatossabban szolgál-
inter viunt.

936. Epistola compli-
cata, ne legi queat, nisi
ab eo cui destinatur, ob-
signatur sigillo: resigna-
da, nisi interceptiatur, illi
tatio: ad quem inscriptio spe-
ctat.

936. Az egyben tárt [ősvé ta-
cata, ne legi queat, nisi
kartatott] levél, hogy meg ne ol-
vastatassac, hanem csak attól a'
kinéc rendeltetetic [a' kibe-
zít-
da, nisi interceptiatur, illi
tatio] be-pecsételtetetic pecsét nyo-
móval: mellynec fel kell szakas-
tatni, [a' fel-nyitandó] hanem ha a'
vittel közben el-fogatetic attól a' kire a' felnyúl való
írás néz, avagy tartozic.

937. Cognomen eili
nota sit manus, in sub-
scribitur ut plurimum.

937. A' vezetécz név noha ismé-
reces a' tulaidon kéz írás, belől a-
scríbitur ut plurimum. lájaitratice leg-gyakrabban.

938. Schedula non
sigillatur.

938. A' czédula be nem pecsét-
telhetik.

CXVI.

DE LUDICRIS.

939. Ne labascant
fragiles vires, elangu-
cant, lassentur aut ener-
giantur.

939. A' játékos avagy tréfás
dolgozról.

939. Hogy el ne essenec a' rom-
lando [törédekeny] erőc, el ne lan-
ggyanac, fáradgyanac, [bad-
ven

ventur, á feriis quando-
que cessa; & cum coæta-
neis, dispares enim non
benè sociantur, oblecta-
mentis defatigatum te-
recrea & refocilla.

gyadjanac] avagy el ne bakáskod-
gyanac, a valóban való derekas
dolgoztól néha néha meg-
és a veled edgy időfőckel, mert az
nem egyarányuac [nem egykoru-
ac] nem jól foglaltatnac egy tárfa-
sághan, gyönyörkörtetéseckel te magadat meg-faradtat
meg-ujács [enyhics] és meg-elevenics avagy meg-eleßbed.

940. Spectacula ob-
lectant, commotio vege-
tat, torporemq; excutit.

941. Faciis, dictis
ac ænigmatibus certare,
ingeniosum est: pilla
cum reticulo in sphæri-
sterio, sanum: sphæra &
conis, trocho, turbine
sclopo, globulis, myin-
da, par impar, &c. simi-
lia, puerile: chartis luso-
rüs, turriculâ, talis seu
tesseris, aleâ seu fricillo,
aleatorum: latrunculis,
operosum.

942. Ubi si quis ad in-
eitas compellitur, actum
est de eo,

942. Az hol ha ki végső sege-
gre ízetteric, [végső ígre jut]
meg-esett ő neki, [meg-lött ő róla]
oda vagy-on].

Cho-

943. Choreis & tripu-
diis lascivi se exercent.

944. Grallator aut
grallipes grallis gressus
seu passus spatiosos diva-
ricat.

945. Funambulones
seu funambuli & schœ-
nobatae, cæterique cir-
cuitores, ac pætauristæ,
papæ! quam confiden-
tes & audaces sunt!

946. Cursores à car-
teribus ad metam curri-
culo festinant, & prim⁹
culo festinant, & prim⁹
brabeum aufert.

947. Alii lineam de-
signant, quam simul ac
protinus consistunt: qui
ultra procurrit, aut cis
& citra eam substituit,
ludum perdit.

948. In circo equitan-
do, in agone luctando &
reluctando, uter alterum
conficeret vel supplan-

943. A' tánczokkal és főkdécse-
léseckel [ugrálásokkal] toborcz-
kockal] a' faytalanoc gyakranac magokat.

944. A' fa labon járó avagy ma-
gas fákön lépő fa lábokkal bágáso-
kat avagy széles kőzn lépéseket ter-
jest-ki, [kaimocsra hány, tánto-
rogva hány vét].

945. A' kötelen járóc avagy kö-
telen ugráló és sem fény-vesztőc
és a több [egyéb] körül-járóc, [fél-
a' levegő égben magokat fel-füg-
gestőc, boldog Isten! melly bátrac
és mérésec.

946. A' pallya futóc a' pallya fu-
tásnac helyéből a' czélhöz futamás
salsietnac, és az első a' pallya fu-
tásnac jutalmát el viszi [le-nyeri].

947. Némellyec [egyebec, má-
signant, quam simul ac
tenec, leg-ottan avagy mindgyá-
rást meg-allanac: (meg-allapad-
nac] a' ki tovább futand, avagy in-
nen és kívül azon meg-alland, az
játreket el-vestti.

948. A' játreket kerekded helyen
saguldva, az halálos bayvivás-
ban baynakoskodván és visssa tu-
sakodván, mellyik a' másikat öl-
taret.

tares, concertabant Romanis.

949. Gladiatores, athletæ, & pugiles in palæstra, congregiuntur, direttore lanista.

950. Cum duo digladiantur, duellum est; ubi alter intentat ictum & infert, alter inhibet & propulsat: vincit autem qui indigit.

951. Gesticulator sent agria, actionis volubilitate, aciem spectatoris perstringit: sed præstigiæ sunt, non miracula; talesq; præstigiatores merito vera fex civitatis dicuntur.

952. Mimus & histrio personam alterius expriment & effingunt.

953. Comœdia perple-

hetné meg [végezhetné-ki] avagy kaimécsal verhetné le, [gancsoval] harczolnac vala a Romajac.

949. A kardoskodóc, banyakóc, és ököllet viaskodóc [kúskódóc] a kúskódó játéc helyen, ösve menec: [meg-ütköz-vec] a viadal tanító mesternec igaz garásából.

950. Midőn ketten kardoskodnác, két vitéz közt való bayvialtal; az ből az egyik ütést méreget hozzá és hozzá csap, a másic meg tartoztatya, [fel-vepsi] és felre veri: [hátra avagy felel-üti] meg győzi pedig a ki meg sérti, [üti] csapást egyi.

951. Az orsógos járó játékos avagy semfenyvesztő alakos, az ő cselekedeténec gyorsan forgásával a reá nézőnec seme fenyét meghigya: [el-vesti, meg-vakítja] de varáslo semfeny vestések azoc: nem csuda rételec; és az ilyetén varáslóc méltá a varásnac igaz sőpredékinec mondattatnóc.

952. A más semélyét követő [tetterő] avagy egyéb-vec maga viselést ki-ábrázoló és áll orczás másnac semélyét ábrázollyác és formállják ki.

953. A komédia avagy meg löt xum

xum actum representat, dolgot sem eleiben mutató játék sed cum jucunda catastrophen: tragœdia tristem habet exitum. gyönyörű megh-fordulással avagy kedves véggel: a tragedia szerzetes játéknac somoru ki-menetele vagon.

954. Theatrum in proscenio patulo est: scena sipariis velatur.

954. A játéc néző hely tetczetes látható nyilván való helyen vagon: a komédiát jádzó levél szín-
elöl függéstő ponyvával [sönyeggel, kárpittal] avagy játéc hely fődőző sergeleppellel buréttatic (födöztetik be).

955. Bacchanalia iavari peragunt.

955. A farsangokat az áll ortzá-
sóc viszik végben.

XCVII.

De morte & sepultura.

956. Moribundorum speciale symptoma est, stertor lethalis.

957. Omnes mortales, quos-

957. O halando emberek, valyon tusquisque vestrum reputat, ab hoc puncto æternitatem pendere.

958. Nam, ut expiraveris, confestim & ex templo anima ad cœlos vel tartara migrabit.

959. Funus funestis pollinctum, lugubriter

XCVII.

Az Halálról és temetéről.

956. Az halálhoz közelgetők nec (halálban vonyakodónac) kivál-
képpen való esetec, (halálos beteg-
seggek nec jegye) az halál-hozó álombéli hortyogás.

957. O halando emberek, valyon s-mellyic gondollya megh közzülep-
tec, ettől a pontomtól az örökké-
valóságig függeni.

958. Meri mihelt lelkeket ki fu-
vod (bocsátod, meg-halsz) minjárt és leg ottan (azonnal) a lélek az é-
vel tartara migrabit. gekben avagy a poklokra megyen.

959. Az halott halotti pokások
ritibus adornatū, id est, (módot) serim fel ékesítetvén,
az meg keneitervén somoru gyáz-

indutum, capulo condi-
tum, sandapilæ seu lucu-
lo impositum, à vespil-
lionibus effertur.

960. Fiunt exequiæ 960. Lesznek halotti kések részek a-
seu inferiæ cœmeterium vagy halotti (áldozatok) tisztesség
versus, pompâ funebri: tételek a cimeteriom vagy teme-
& sepelitur, hoc est, in-
fertur sepulchro ac hu-
& exsangue.

961. Prisci cadavera 961. A régiek az holt testeket
ustulabant & concrema-
bant, inde sepulchra bu-
tia sunt dicta.

962. Erigunt cippi 962. Fel-emeitettek emlékezet-
& epithaphia: epicedia re való öflopok avagy koporsó kö-
cantantur.

963. In gēillimo con- 963. A pogányságban a bérben
ductæ præfixæ plange-
bant, lēssibus & nēniis
laudes elogia atque en-
comia defuncti enume-
rantes.

gait (jó maga viselését) az halottnak elő fámlálván.

964. Et ne manes ob- 964. Es hogy a ki-múlt lelkek
errarent, iusta ac paren-
tia feralibus epulis sa-
cipientes.

jek halálán avagy halottjoknak emlékezetiré ké-
sítettet lakodalmakat halotti vendégiségekkel téss-
nek avagy csinálnak vala.

XCVIII. De Provi-
dencia.

965. Ita mors inter-
ventu suo finit omnia.

966. Omnia enim
temporalia, caduca, flu-
xa & transitoria sunt;
& exoriuntur & intereunt.

967. Eriam si aliquid
stabile videatur, vetusta-
te ipsâ aueritur & dece-
dit.

968. Permutationibus
alternationibusq; subi-
taneis subjacent omnia:
quapropter felicem di-
cunt eum, qui tempore ki
inservire novis omnium
enim rerū vicissitudo est.

969. Atheus tamen
est, qui temerè volutari
loquitur, autumat res nostras:
fatales necessitates
succedunt omnia.

Isteni végeztetésnek
mindenek.

XCVIII. Az Istennek gond-
viseletéről.

965. Így az halál az ő közben-
vetetésevel (jövésével) minde-
nket el-végez.

966. Mert mindenk ideig va-
lók, (tartók) esendők (romlandók)
el-folyók és el-mulandók; (átal-
exoriantur & intereunt. menendők) ki-
kelnek (fel támad-
nak) és el-vesznek.

967. Még ha szintén valami
állandónak látszék is, csak azon-
regiségtől is el-koptattatik és el-
fogy.

968. Hirtelen való változások
és viszonyosságok alá vettettek
mindenek: minnek o-
kaért boldognak mondgyák azt, a
ki az időnek szolgálni tud; mert
minden dolgoknak viszonyosság-
gal való változása vágyon.

969. Istentelen (Isten nélkül va-
est, qui temerè volutari lo-
quitur, autumat res nostras:
fatales necessitates
succedunt omnia.

Isteni végeztetésnek és el-kerülhetetlen-
nek mindenek.

For

970. Fors & fortuna
nihil sunt.

971. Furtivos quidē
& improvisos casus esse
concedo, sed nostri re-
spectu, non providen-
tia, quæ minutissima
etiam nutu suo dirigit.

972. Nam & capillos
nostros numeratos esse,
testatur Salvator, ut ne
quidem unicus perire
queat.

973. Ideo insolitas mu-
tationes, ostenta, prodi-
gia, & portentosa omi-
nosa, boni vel mali si-
gna, antecedunt.

974. Insunt ergo om-
nia rebus.

975. Sed ubique præ-
sagia captare, superstitio
est: si tibi Dominus ali-
quid manifestare aut re-
velare dignabitur, non
latebit.

976. Tu pius esto, &

970. A történet és szerencse
semmik sem.

971. Ugy vagyon hogy történet
& improvisus események len-
ni meg-engedek, de mi reánk nez-
ve, nem az Isteni gondviselésre
nézve, a ki meg a leg-kisebb (a-
prób) dolgokat is az ő akarattal
val (intéssel) igazgat.

972. Mert meg hajonc szála-
inkat is meg számláltattak, nem
bizonyítja levdőzünk, hogy meg
csak edgyik is el ne vesshessen.

973. Azokért a sokatlan vál-
tozások, előre meg-mutatások,
természet ellen való valamit jező
dolgok, és jelengető iszonyu csu-
dák, jónak vagy gonosznak jelei,
elől vessők.

974. Benne vannak tehát min-
denek a dolgokban.

975. De mindenütt (akár hon-
nán, akár miből is) előre meg ér-
zel (jóvondólság, varáslás) kap-
dosni, babonaság: (hamis Isteni
jelre) ha tenéked az Ur vala-
mit meg nyilatkoztatni avagy meg
jelenteni működtetik, nem leszen te nálad
el-reyve (nem titkolatik el tőled).

976. Te kegyes légy, és alázatos-
sup-

supplex ora: non te de-
relinquet ille, qui æquē hágy el tégedet az, a ki egyaránt
præcivit, prævidit & (azon-képpen) előre meg-tudta,
prædestinavit, quid cras előre meg-látta és előre el-rendel-
perendie seu die perendi- te: micoda holnap, holnap után
no, & deinceps, posthac, avagy harmad napon, és az után,
in postremum, de te su- ez után, ennek utánna, te felőled
turum sit, ac quod heri, jóvondó (következendő) legyen,
pridie, & ab hinc tot an- mint színtén a mi regnap, regnap
nis factum est. előtt, és ettől fogva annyi sok es-
tendőkhöz alatt meg-lött.

977. Fatum tunc ne 977. A te felőled való Isteni ren-
anticipa, sed expecta. delest (végezt) meg ne előz-d, ha-
nem várjad.

XCIX.

DE ANGELIS.

878. Produxit & in-
visibiles angelos, eosque
innumerabiles seu innu-
meros æternū Numen,
ad regenda inferiora ad-
ministrare sibi.

lőknak igazgatására (bíráására) bologjúl ő magának.

979. Non quod ege-
ret [indigus esset] ope,
sed quia sic est placitum,
nem hogy így tetszet.

980. Constituerat hos
in coelo supremo seu em-
pyreo: sed quidam de-
sciverunt delecteruntque
el szakadtak és el-hajlottak a föld-
re.

XCIX.

Az Angyalokról.

978. Teremtett (ki hozott a'
semiből) láthatatlan angyalo-
kat is, és azokat pedig számlálha-
meros æternū Numen, ta-
lanokat avagy szám nélkül va-
lókat az örökké való mennyei fel-
seg, (Isteni akarat) az ide ala va-

979. Nem hogy szükségűl-
nek [indigus esset] ope,
sed quia sic est placitum,
nem hogy így tetszet.

980. Helyhezre (állította)
in coelo supremo seu em-
pyreo: sed quidam de-
sciverunt delecteruntque
el szakadtak és el-hajlottak a föld-
re.

ab eo per superbiam, a kevélység által, és azért le-
deturbatique ac relegati nyattattac (taszigáltattac) és sá-
ideo sunt coeilius ad in- ki-vertettenek az égből a pokolra,
fernum, quem & orcum, melyet vég nélkül égő tűznek is,
& erebum & avernum, és pokol fenekének (süvejének) és
dicunt. feneketlen kénköves tónak is mon-
danak.

981. Qui in sua inte- 981. A kik az ő épségeiben (e-
gritate permanerunt, gész állapotokban) meg-marad-
confirmati ac roborati tanak, meg-erősítettettenek és meg-
sunt, ne labi amplius vastagítottattanak, hogy többé el ne
possint. esheffenek.

982. Circa thronum 982. Az ő teremdjöknek kirá-
Creatoris sui millia mil- lyi széki környűl ezer serte való e-
lium myriades adstantes zerni ezeren (tiz ezeren) állván,
eum colunt, adorant, ötet tisztelik, imádogják, dicfirk,
laudant, celebrant, ma- dicőitlik, magasztallják és fele-
gnificant & venerantur. lemmel böcsüllik.

983. Amandati obe- 983. El-küldettettvén fel-vefik
iunt mandata, legatio- (végben visfik) a parancsolato-
neque functi revertun- kat, és a követségben el-járván
tur. visfsa (meg) térnek.

984. Associant se, ius- 984. Társaságul adogják mago-
fu Dei, piis jam inde a kat az Istennek hagyasából, (pa-
nativitate, tanquam cu- rancsolattjából) a hegyes hűvekhez
stodes, ut mala averrun- meg-születésektől fogva, ugymint
cent avertantque, & ab őrzők, (védelmezők) hogy a gon-
insultibus satanae prote- nosfsakat el-zéricsék (hávéncsac)
gant. és el-fordítsák, és a Sátánnak in-
celkedésitől (ingerlésitől) meg-ólsalmazák
(takargasák, befűdözgessek).

Verum

985. Verum enimve- 985. De mindazonáltal a mie-
rò quod de geniis binis a jó szerencsét hozó Istenekről a-
inquiunt, incertum est. vagy házi angyalokról mondanak,
bizontalan.

986. Apparent inter- 986. Meg-jelennek ottan ottan
dum, sed disparent rur- de el-enyésznek visfont: nem igaz-
sum: non fascinando, ve, (sem fény vesztéssel) hanem,
sed revera. bizonyjára.

987. Cacodæmones 987. A gyakran meg-jelenő já-
apparentes spectra, & tékos gonofs ördögök csudáknak és
phantasmata vocantur; elméiől ki-gondolt iszonyu látások-
tumultuantes noctu, per nak hivattatnak; az éjfel, alköl-
noctem intempestam, matlan késő éjfel zenebonáskodók,
lemures; famulantes, bosorkányoknak; a szolgáló (vi-
lares & penates, gyzó) lelkek, házi angyaloknak
és házi Isteneknek.

988. Magi & nigro- 988. A bűjös bájosok és ördöngösök
mantiici [necromantiici] (garbontzás deakoc) az ördögökkel
cum dæmonibus collu- együtt jád-odoz van, az ő bűjös bá-
dentes, incantamentiis jos babonáságokkal reá olva sasok-
suis magicis seipfos & kal önnön magokat és egyebeket is
alios dementant. meg-estelenítnek (bolondítanak).

989. Sed vix diabolus 989. De jay az ördögnek és az
& consortibus ejus, nisi ő társainak, hanem ha annak tár-
communioni renunci- saságának ellene mondanak, és
ent, ac resipiscant, se meg-térnek, magokat meg-fordít-
convertant, emendent, tyak, meg-jobbítják, és valósá-
& serio poenitentiam, gossan penitentiát tartanak! az
agant! ad gehennam, gehennának tűzére le-tasfittat,
detrudentur & relega- nak és ki-küldettörnek (ki-bocsá-
buntur. tetnek).

Vini

990. Vindex enim erit
gloriæ suæ Deus omni-
potens.

C. Clausula.

991. Cedō fides, dic
amabō (sis) quid restat?
Eatenus enim tradita
(absit arrogantia dicto)
utcumque, qualitercum-
que, quomodocumque
sum consecutus.

992. Sicine? ain?
hem, maſte ſedulitate
iſtā. Reſtabit igitur ut
per hanc januaſ ingreſ-
ſus, tum Latine, Gal-
licæ, Italicæ, ac Ger-
manicæ lingue palatia
vivide & hilarē ſeu hila-
riter luſtrare properes;
& quæ hic raptim car-
pimus cognoviſti aut
aſpexiſti, prolixius u-
berius & ulterius in bo-
nis authoribus ſpecule-
ris.

993. Habes enim hic
ſummatim & ſuccinctē,
in brev. ſynopſi & com-

990. Mert boſſuállója léſſen
az ő dicsőſégének a mindenható
Iſten.

C. Bé-rekeſtēs.

991. Noſſa barátom, mond-meg
van kedved) mi vagyon hátra?
Mert a ſerint ki-adattattakat (tá-
vol légyen a ſóbá való kéréſſég)
valamint, akár miképpen, imigy
amugy véghez vittem (el-értem.)

992. Ugy vané? azt mondodé?
imé, noſſa (hozzá), illjen ſorgal-
matofſággal. Hátra léſſen ezoká-
ért, hogy ezen az ajtón bé-men-
vén, mind a tudományoknak, s
mind a Deák, Francia, Olaf, és
Német nyelvnek palotált eleven-
ſéggel és vigan avagy vidámság-
gal ſemlélgeini ſieſſed; és a mel-
lyeket itt ragadozva (futva) és
ſzaggarva, ſalatonként, darabon-
ként) meg iſmértél és meg-iekén-
tettél, boſſſabban, bővebben és to-
váb a jó authorokban (könyveket
ſzerző tudós emberek iráſiban
ſemlélgeſſ.

993. Mert vagyon tenéked itt
ſomma ſerint és rövideden, rövid
és veſorittator iráſban és egyben-
ple-

plexione, ceu rudimen- foglaltásban, mint egy első söngeji
ta, quā Philosophiæ, quā (kezdeti) mind a világi bölcsesség-
Theologiæ: nihil tan- nek, s mind az Istenről való tudó-
topere omiſſum reor. mánynak; (ſerint iráſnac) ſem-
mit olljat elhagyottnak lenni nem
itilek.

994. Auſtarii loco 994. Szörzés gyanánt (helyet)
ſuadeo & admonēo, ut javallom és intlek, hogy a kegyeſ-
ad pietatem convertas ſegre (Iſteni ſzelelemre) fordics
junctim omnia, nō pseu- öſſveſéggel mindoneket, hanem ha
dochriſtianus ſalutari hamis kezeſſégyének köſzöntetni
velis. (neveztetni) akarſſ.

995. Scito enim fore 995. Mert tudgyad rövid nap
propediem, ut redda- meg-lenni, hogy mindenekről ſá-
mus omnium rationem: mor adgyunk; tudni illik midőn el-
nempe quum venerit jövend e világnak dicsőſéges Id-
Salvator mundi glorio- vőzítője (Meg-váltója, Szabadi-
ſſimus, ut ſuſcitet vel roja) hogy fel-támaſſon avagy fel-
excitet & judicet nos: kölcsön és meg-itillyen minket: az
ubi manifeſta & occulta ból a nyilván való és titkos el-rej-
pareſcent. tetet dolgok ki-nyilatkoznak.

996. O beatos qui 996. O boldogok azok, a kiknek
tunc propitium, habe- akkor kegyelmes (irgalmas) léſſen!
bunt! ſalvabuntur, am- idvőzülnek, és halhatatlanságnak
broſiâque ac neſtare, in ételével (mennyei élő kenyérrel)
æternum ſeu ſempiter- s halhatatlanságnak italával
num paſcentur. (menyei élő itallal) vég nélkül a-
vagy mind öröckén legeltettetnek.

997. Faxit miſerator 997. Cselekedgye meg a mi raj-
atq; Redemptor noſter, tunk könyörülő és meg-váltó, hogy
ut hic miſericordiâ ejus itt az ő kegyelmességével (irgal-
P juſti-

justificati in charitate, *masságával)* megh igazulván az
coalescamus. *seregekben egyek legiünk (edgyben*

forradgyunk, ösve foglaltassunk).

998. Tu ei confitere 998. Te öneki tégy vallást és
ac vota vove, devotèque fogadásokat fogadgy, és abitatof-
& fervidè precando pe- *san s-buzgóságosan könyörögven*
netralia cœli penetra, ut az egeknek belső reseit meg-ha-
jam nunc cœlitibus an- *sad, hogy immár most (csak immár*
numereris. *is) a' menyei lelkek seregéhez szám-*
laltassál.

999. Ave & vale, 999. Idvőz légy (egészséggel,
Isten hozzád) és légy jó egészségben.

1000. JEHOVÆ Ze- 1000. A' Zebaoth JEHOVA-
bath, sanctissimæ Indi- *nak, (seregek Urának Istenének)*
viduæ ac benedictæ Tri- *a' leg-sentségesséb és meg-ösolha-*
nitati sit laus, honor & *atlan tellyes sent. Háromsagnak*
gloria, in secula seculo- *legyen dicfirtet, tisztesség és dicsőf-*
rum, Amen. *seg, mind öröckön öröcké, Ugy le-*
gyen.

F I N I S.

V E G E.

INDEX

I N D E X

Titulorum eâ quâ comprehenduntur serie.

I. Introitus.	I. Bè-menetel	I
II. De introitu & crea-	II. E' világnak eredetiről és te-	
tione mundi.	remtéséről	3
III. De Elementis.	III. Az éltető állatokról	4
IV. De Firmamento,	IV. A' Csillagos égről	5
V. De Igne.	V. A' Tűzről	8
VI. De Meteoris.	VI. A' hegyek fölött leve-	
	gőkről	8
VII. De Aquis.	VII. A' Vizekről	11
VIII. De Terra.	VIII. A' Földről	12
IX. De Lapidibus.	IX. A' Kővekről	13
X. De Metallis.	X. Az Ercz nemekről	15
XI. De Arboribus &	XI. Az élő fákról és gyű-	
Fructibus.	mölcsőkről	17
XII. De Herbis	XII. Az Fűvekről	21
XIII. De Fruticibus	XIII. A' Csömötékről	27
XIV. De Animalibus &	XIV. Az élő állatokról és	
primò de avibus	elsőben a' madarakról	28
XV. De Aquatilibus	XV. A' Vizi állatokról	33
XVI. De Jumentis	XVI. A' Barmokról	35
XVII. De Feris	XVII. A' Vadakról	37
XVIII. De Amphibiis &	XVIII. A' Vizben és fârazon	
reptilibus	egyaránt élő és csuſomá-	
	ſo állatokról	40
XIX. De Inſectis	XIX. A' Bogárokról	41
XX. De Homine	XX. Az Emberről	43

P 2

21 De

XXI. De corpore, & pri- mum de mēbris externis	XXI. A' Testrol és elsőben a' külső tagairól	46
XXII De mēbris internis	XXII. A' belső tagokról	50
XXIII. De accidentibus corporis	XXIII. A' Testnek külső eseiről	52
XXIV. De Morbis.	XXIV. A' Betegsegekről	55
XXV. De ulceribus & vulneribus	XXV. A' Főkélyekről és a' sebekről	59
XXVI. De sensibus ex- ternis	XXVI. A' külső érzékeny- segekről	61
XXVII. De sensibus in- ternis	XXVII. A' belső érzékeny- segekről	64
XXVIII. De Mente.	XXVIII. Az Elméről.	66
XXIX. De voluntate & affectibus.	XXIX. Az akarairól és in- dulatokról	67
XXX. De Mechanicis in genere.	XXX. A' kézi munkás me- stersegekről közön- segesen	70
XXXI. De Hortorum cultura	XXXI. A' Kerteknek műve- léséről	70
XXXII. De Agricul- tura	XXXII. A' föld művelésről (bántás vetésről, ma- jorkodásról)	72
XXXIII. De Molitura	XXXIII. Az őrlésről	75
XXXIV. De Pani- ficio.	XXXIV. A' kenyér csinálá- sáról (sütésről)	76
XXXV. De pecuaria	XXXV. A' Barom pástor- ságról (csordáságról)	77
XXXVI. De Lanionia.	XXXVI. A' Mészárosaságról	79
XXXVII. De Venatura	XXXVII. A' Vadászásról	80
XXXVIII. De Piscatione	XXXVIII. Az Halaásásról	80
XXXIX. De Aucupio	XXXIX. A' Madarásásról	81

LX. De

XL. De coquinaria	XL. A' Szakácsaságról	81
XLI. De porulentorum paratura	XLI. Az italoknak csinálá- sáról	83
XLII. De aurigatione	XLII. A' kocsiságról avagy fekerelességről	85
XLIII. De navicularia	XLIII. Az hajos mesterse- gről	88
XLIV. De itineribus	XLIV. Az útakról avagy úti járatokról	91
XLIV. De mercatura	XLV. A' Kalmárságról	94
XLVI. De vestiariis opi- ficiis	XLVI. A' ruházatokat ci- náló művekről	96
XLVII. De vestium generibus	XLVII. A' ruházatoknak nemeiről	99
XLVIII. De fabrilibus artificiis	XLVIII. Az Acs mesterse- gekről	102
XLIX. De domo ejusq; partibus	XLIX. Az házról és annak részeiről	106
L. De hypocausto	L. Az Szobáról	108
LI. De cœnaculo	LI. A' vacsoráló házról	109
LII. De cubiculo cum pertinentibus	LII. Az ágyas házról ahoz tartozókkal együtt	115
LIII. De balneo & mun- ditie	LIII. A' fürdőruól és tisztá- ságról	116
LIV. De conjugio & af- finitate	LIV. Az házasságról és fogor- ságról avagy rokonságról	119
LV. De purperio	LV. A' gyermek süléséről avagy gyermek ágyról	120
LVI. De cognatione	LVI. A' rokonságról avagy vér szerinti való atyafiu- ságról	122
LVII. De œconomia	LVII. A' házi gondviselésről	124

LVII. De

LXVIII. De Urbe	LXVIII. A' keritet váraáról	125
LIX. De Templo	LIX. A' Templomról avagy söntegyházról	128
LX. De Ecclesia	LX. A' s. gyülekezetről avagy ayaß. egyházzól	130
LXI. De Ethnorum Ju- deorumque superstiti- onibus	LXI. A' pogányoknak és a' Si- dóknak hamis Isteni tüz- teletekről avagy babona- sagokgól	132
LXII. De curia	LXII. A' Tanáts házzól avagy váras házzól	135
LXIII. De Judiciis	LXIII. Az ítélésekről avagy törvény tétélekről	136
LXIV. De maleficiis & suppliciis	LXIV. Az gonosz tétélekről és büntetésekről	140
LXV. De Statu Regio	LXV. A' Kiralyi allapatról	143
LXVI. De Regno & re- gione	LXVI. Az országról és tar- tományról	146
LXVII. De pace & bello	LXVII. Az békeségről és hadról	148
LXVIII. De Schola & instituzione	LXVIII. Az Oskoláról és ta- nitásról	158
LXIX. De Musæo	LXIX. Az tanulo házzól	162
LXX. De Grammatica	LXX. Az Grammaticáról avagy bötünc és szollasnac tu- dományáról	165
LXXI. De Dialectica	LXXI. Az Dialecticáról avagy vetélkedésnek tudoma- nyáról	166
LXXII. De Rhetorica & Poesi	LXXII. Az ékeffen sollásnak és vers sörzésnek mestersé- geről	167
	De Arti-	

LXXIII. De Arithmetica	LXXIII. A' számvetésről	169
LXXIV. De Geometria	LXXIV. A' föld mérésről	169
LXXV. De Mensuris & ponderibus	LXXV. Az mértékekről és nehezékekről	171
LXXVI. De Optica & Pictura	LXXVI. A' látásnak avagy né- zésnek tudományáról és kép- írásnak mesterlegéről	173
LXXVII. De Musica	LXXVII. Az műsikáról avagy éneklésnek tudományar:	174
LXXVIII. De Astrono- mia	LXXVIII. Az tsillagok sokos forgását vizsgáló (égbe néző) tudományról	175
LXXIX. De Geogra- phia	LXXIX. Az földnek le-írása- ról	176
LXXX. De Historia	LXXX. Az Historiáról avagy meg-lőtt dolgoknak emle- kezetről	177
LXXXI. De Medicina	LXXXI. Az orvosi tuda- mányról	178
LXXXII. De Ethica in genere	LXXXII. Az erkölcsöknek tu- dományáról közönsegef- sen	181
LXXXIII. De Pruden- tia	LXXXIII. Az okosságról avagy éssélegrol	183
LXXXIV. De Tempe- rantia	LXXXIV. Az Mértéktettség- ről	186
LXXXV. De Castitate	LXXXV. Az Szűzességről	188
LXXXVI. De Modestia	LXXXVI. Az emberféges jó ma- ga viseléséről	189
LXXXVII. De Autar- keja	LXXXVII. Az magának való e- légségről avagy elégendő- ségről	193

LXXXVIII. De *Justitia*, LXXXVIII. Az igazságról elő-
primò commutativa bör a' iserelő avagy közöskö-
 dő igazságról 195

LXXXIX. De *Justitia di-* LXXXIX. Az osztogatásban va-
stributiva ló igazságról 197

XC. De *Fortitudine* xc. Az Erősségről 200

XCI. De *Patientia* xci. Az békeséges türeőről a-
 vagy szenvedőről 203

XCII. De *Constantia* xcii. Az Alhatatosságról 205

XCIII. De *Amicitia &* xciii. Az Barátságáról és em-
Humanitate berségről 206

XCIV. De *Candore* xciv. Az főbeli tisztaságról a-
 vagy tista hívéséről 209

XCV. De *Conversazione* xcv. Az tudós társalkodás-
erudita ról 211

XCVI. De *Ludicris* xcvi. Az játékos avagy tréfas-
 dolgokról 213

XCVII. De *Morte &* xcvii. Az Halálról és temetéf-
Sepultura ről 217

XCVIII. De *Providentia* xcvi. Az Istennek gondvise-
 léseről. 219

XCIX. De *Angelis* xcix. Az Angyalokrol 221

C. De *Clausula* c. Be-rekesítés 224

.....

INDEX

Titulorum ordine Alphabetico.

A.		<i>Cenaculo</i>	51
<i>Accidentibus corporis,</i>		<i>Cognitione</i>	56
<i>titulo</i>	23	<i>Constantia</i>	92
<i>Agricultura,</i>	32	<i>Conversazione erudita</i>	
<i>Amicitia & humanisa-</i>		<i>titulo</i>	95
<i>te, titulo</i>	93	<i>Conjugio & affinitate</i>	54
<i>Amphibis & reptilibus,</i>		<i>Coquinaria</i>	40
<i>titulo</i>	18	<i>Corpore & membris ex-</i>	
<i>Angelis</i>	99	<i>ternis</i>	21
<i>Animalibus & Avibus,</i>		<i>Cubiculo</i>	52
<i>titulo</i>	14	<i>Curia</i>	62
<i>Aquatilibus</i>	15	D.	
<i>Aquis</i>	73	<i>Dialectica</i>	71
<i>Arboribus & Fructibus</i>	11	<i>Domo ejusq; partibus</i>	49
<i>Arithmetica</i>	3	E.	
<i>Astronomia</i>	78	<i>Ecclesia</i>	60
<i>Antarctica</i>	87	<i>Elementis</i>	3
<i>Aucupio</i>	39	<i>Ethnicorum Judaorum-</i>	
<i>Aurigatione</i>	42	<i>que superstitionibus</i>	61
B.		<i>Ethica in genere</i>	82
<i>Balneo & mundicie</i>	53	F	
C.		<i>Fabrilibus artificis</i>	42
<i>Candore</i>	94	<i>Feris</i>	17
<i>Castitate</i>	85	<i>Firmamento</i>	4
<i>Clausula</i>	100	<i>Fortitudine</i>	90
		Q	<i>Fructus</i>

Fruticibus	13	Mercatura	43
G.		Metallis	10
Geographia	79	Meteoris	8
Geometria	74	Modestia	36
Grammatica	70	Molitura	33
H.		Morbis	24
Herbis	12	Morte & Sepultura	97
Historia	80	Musao	69
Homine	20	Musica	77
Hortorum cultura	31	N.	
Hypocausto	50	Navicularia	
I.		O.	
Ignis	5	Oeconomia	57
Insectis	19	Optica & pictura	76
Introitus	1	Ortu mundi	2
Itineribus	44	P.	
De Judiciis	63	Pace & Bello	67
Jumentis	16	Panificio	34
Justitia commutativa	88	Patientia	91
Justitia Distributiva	89	Pecunaria	35
L.		Piscatione	38
Lanionia	36	Potulentorum para-	
Lapidibus	9	tura	41
Ludicris	96	Providentia	98
M.		Prudentia.	83
Maleficiis & suppliciis	64	Puerperio	55
Mechanicis in genere	30	R.	
Medicina	81	Regno & Regione	66
Membris internis	22	Rhetorica & Poesi	72
Mensuris & ponderi-		Sensibus externis	26
bis	75	Sensibus internis	27
Mentis	28	Schola & Institutione	68

Statu

Statu Regio	83	Venatura	37
T.		Vestiaris opificiis	46
De Temperantia	84	Vestitum generibus	47
Templo	59	Ulcere & vulnerib ⁹	25
Terra	8	Voluntate & affectib ⁹	29
V.		Urbe	58

T A B L A.

Az A-B-C-nek rendi Berent.

Agyas Házról tie.	52	Barom Pásztorfág-	
Akaratról és Indulato-		ról	35
król	29	Békefegről és Had-	
Anyaszentegyházról		ról	67
titulo	60	Bé-rekeltés	100
Alhatarosságról	92	Bé-menetel	1
Angyalokról	99	Betegsegekről	24
Astronomiáról avagy		Bogarokról	19
Tárlagok sokon for-		Büntetésekről és Gonos	
gásat vigfalo tud-		Tételekről	64
mányról	78	D.	
Aázs mestersegekr:	48	Dialektikáról	71
Atyafülságról	56	E.	
B.		tsilagos Egről	4
pogányoknak és Sidok-		Eklefen Bolláfról avagy	
nak Babonafágok-		Rhetoricáról	72
ról	61	Elméről	28
Barátságáról és ember-		Elő állatokról	44
segről	93	Elterő állatokról	3
Barmokról	16	Emberről	20

Q.

Ember.

Emberseges jó maga	
viseletéről	38
Erőlegről	90
Érköltsőknek tudomá-	
nyáról közönsege-	
sen	82
Fritz nemekről	10
külső Erzékensegek-	
ről	27
Efellegről	83
F.	
élő Fákrol és Gyümöl-	
csokról	11
Főkelyekről és az Se-	
bekről	25
Földről	8
Az Föld mérésről	74
Földnek le-írásáról	79
Föld művelését	32
Fördörül és Tisztaság-	
ről	53
Füvekről	12
G.	
Geographiaról avagy	
Föld mérésről	74
Geometriaról avagy	
Földnek le-írásáról	79
házi Gondviseletéről	57
Istennek Gondviseleté-	
ről	98
Gonosz rételekről és	
Büntetésekről	64

Grammaticaról	70
Gyermek búléról, ava-	
gy Gyermek' ágyról	
titulo	59
8. Gyülekezetről	60
Gyümölcsokról és élő	
Fákról	11
H.	
Hadról és Békefeg-	
ről	67
Hajos mesterségről	43
Halálról és Temetéről-	
titulo	97
Halászásról	38
Házasságról és Sogor-	
ságról	54
Az Házról és annak ré-	
szeiről	49
ágyas Házról	52
tanulo Házról	69
vassoráló Házról	51
Házi gondviseletéről	57
Historiaról	80
I.	
Játékos dolgokról	96
Igazságról, először tse-	
rőlő avagy közöskö-	
dő Igazságról	88
osztogatásban való	
Igazságról	89
Indutatorokról, és Aka-	
ratról	29
hal-	

Italoknak tsinálása-	
ról	41
Itélésokról	63
K.	
Kalmárságról	45
Kenyér tsinálásról	34
Kép-írásnak mester-	
segéről	76
Kerteknek művelése-	
ről	31
Kézi Mesterségekr:	30
Királyi állapatról	65
Kotsiságról	42
Kövekről	9
L.	
Látásnak vagy nézés-	
nek tudományá-	
ről	76
Az hegyek fölött Leve-	
gőkről	6
M.	
Madarakról	14
Madarászafáról	32
Magának való elé-	
gendőségről	87
Mértékekről	75
Majorkodásról	32
Mértékletességről	84
kézi munkás Mester-	
segekről	30
Mészárosaságról	36
Musikaról	77

N.	
Néz' nek avagy 1. 2.	
ásnak tudományá-	
ról	70
O.	
Okoságról	83
Országáról és Tarto-	
mányról	66
Oskoláról és Tani-	
ásról	68
örleléről	33
Orvosi tudományr:	81
P.	
barom Pásztorfág-	
ról	35
Pogányoknak Isteni	
tiszteletekről	61
R.	
Rhetoricaról avagy	
ékeffen szollástól	72
Rokonfágról	56
Ruházatok tsináló	
miyekről	46
Ruházatoknak ne-	
meiről	47
S.	
Szakáságról	40
Számvetésről	73
Szántásról vetésről	32
Sebekről és Főkelyek-	
ről	25
Szekerességről	42
Szen-	

Szentedgyházról	59
Sidóknak Isteni tiszteletekről	61
Szobárol	50
Sogorlagról	14
Sütésről, Kenyér tálalásról	34
Szülésről	55
Szüzettségéről	85
T.	
külső Tagokról	21
belső Tagokról	22
Tanítás házról	62
Tartási és Oskoláról	68
Tanuló házról	69
Taniománnyról és Országáról	66
tudós Társalkodásról	95
Temetésről és Halálról	72
Templomról	59
Teremtéséről és világnak	2
Testről	21
Testnek külső eseti- ről	23
szabéli Tisztaságról	94
Törvény cikkekről	63

Tréfas dolgokról	69
Tsillagos égről	4
Tsillagok szokott forgását vizsgáló tudományról	78
Tsömörtékről	32
Tsordáságról	13
Tuszo mászo állatok- ról	18
Tűrésről	91
Tűzről	5
V.	
Vadakról	17
Vadászásról	37
keréttel Várasról	58
Váras házáról	62
Vatöráló házról	51
Vers írásról avagy szörzésről	72
Világnak eredetiről avagy Teremtés- ről	2
Vizekről	7
Vízi állatokról	15
Vízben és szárazon- edgyaráni élő álla- tokról	18
Utakról avagy Uti járásokról	44

